UNIONIN YLEISEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (kahdeksas jaosto)

13 päivänä heinäkuuta 2011 *

Asiassa T-138/07,

**Schindler Holding Ltd**, kotipaikka Hergiswil (Sveitsi),

**Schindler Management AG**, kotipaikka Ebikon (Sveitsi),

**Schindler SA**, kotipaikka Bryssel (Belgia),

**Schindler Deutschland Holding GmbH**, kotipaikka Berliini (Saksa),

**Schindler Sàrl**, kotipaikka Luxemburg (Luxemburg),

**Schindler Liften BV**, kotipaikka Haag (Alankomaat),

* Oikeudenkäyntikieli: saksa.

edustajinaan asianajajat R. Bechtold, W. Bosch, U. Soltész ja S. Hirsbrunner,

kantajina,

vastaan

**Euroopan komissio**, asiamiehinään K. Mojzesowicz ja R. Sauer,

vastaajana,

jota tukee

**Euroopan unionin neuvosto**, asiamiehinään M. Simm ja G. Kimberley,

väliintulijana,

jossa on kyse vaatimuksista kumota [EY] 81 artiklan soveltamismenettelystä 21.2.2007 tehty komission päätös K(2007) 512 lopullinen (Asia COMP/E-1/38.823 – Hissit ja liukuportaat) tai toissijaisesti alentaa kantajille määrättyjen sakkojen määrää,

UNIONIN YLEINEN TUOMIOISTUIN (kahdeksas jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja M. E. Martins Ribeiro (esittelevä tuomari) sekä tuomarit N. Wahl ja A. Dittrich,

kirjaaja: hallintovirkamies K. Andová,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 17.9.2009 pidetyssä istunnossa esitetyn

on antanut seuraavan

**tuomion**

1 Nyt käsiteltävässä asiassa on kyse vaatimuksesta kumota [EY] 81 artiklan soveltamismenettelystä 21.2.2007 tehty komission päätös K(2007) 512 lopullinen (Asia COMP/E-1/38.823 – Hissit ja liukuportaat) (jäljempänä riidanalainen päätös), jonka tiivistelmä on julkaistu 26.3.2008 Euroopan unionin virallisessa lehdessä (EUVL C 75, s. 19), tai toissijaisesti alentaa kantajille määrättyjen sakkojen määrää.

2 Euroopan yhteisöjen komissio on katsonut riidanalaisessa päätöksessä, että seuraavat yhtiöt ovat rikkoneet EY 81 artiklaa:

– Kone Belgium SA (jäljempänä Kone Belgia), Kone GmbH (jäljempänä Kone Saksa), Kone Luxembourg Sàrl (jäljempänä Kone Luxemburg), Kone BV Liften en Roltrappen (jäljempänä Kone Alankomaat) ja Kone Oyj (jäljempänä KC) (jäljempänä yhdessä tai erikseen tarkasteltuina Kone)

– Otis SA (jäljempänä Otis Belgia), Otis GmbH & Co. OHG (jäljempänä Otis Saksa), General Technic-Otis Sàrl (jäljempänä GTO), General Technic Sàrl (jäljempänä GT), Otis BV (jäljempänä Otis Alankomaat), Otis Elevator Company (jäljempänä OEC) ja United Technologies Corporation (jäljempänä UTC) (jäljempänä yhdessä tai erikseen tarkasteltuina Otis)

– Schindler SA (jäljempänä Schindler Belgia), Schindler Deutschland Holding GmbH (jäljempänä Schindler Saksa), Schindler Sàrl (jäljempänä Schindler Luxemburg), Schindler Liften BV (jäljempänä Schindler Alankomaat) ja Schindler Holding Ltd (jäljempänä yhdessä tai erikseen tarkasteltuina Schindler)

– ThyssenKrupp Liften Ascenseurs NV (jäljempänä TKLA), ThyssenKrupp Aufzüge GmbH (jäljempänä TKA), ThyssenKrupp Fahrtreppen GmbH (jäljempänä TKF), ThyssenKrupp Elevator AG (jäljempänä TKE), ThyssenKrupp AG (jäljempänä TKAG), ThyssenKrupp Ascenseurs Luxembourg Sàrl (jäljempänä TKAL) ja ThyssenKrupp Liften BV (jäljempänä TKL) (jäljempänä yhdessä tai erikseen tarkasteltuina ThyssenKrupp) ja

– Mitsubishi Elevator Europe BV (jäljempänä MEE).

3 Schindler kuuluu maailman suurimpiin hissi- ja liukuporraskonserneihin. Sen emoyhtiö on Sveitsissä sijaitseva Schindler Holding (riidanalaisen päätöksen 27 perustelukappale). Schindler toimii liukuporras- ja hissialalla kansallisten tytäryhtiöidensä välityksellä. Näihin kuuluvat eritoten Schindler Belgia (Belgia), Schindler Saksa (Saksa), Schindler Luxemburg (Luxemburg) ja Schindler Alankomaat (Alankomaat) (riidanalaisen päätöksen 28–32 perustelukappale).

## Hallinnollinen menettely

1. *Komission tutkimus*

4 Kesän 2003 aikana komissiolle toimitettiin tietoja, jotka koskivat neljän suurimman eurooppalaisen hissi- ja liukuporrasvalmistajan välisen kartellin mahdollista olemassaoloa; nämä Euroopan unionissa kaupallista toimintaa harjoittavat toimijat ovat Kone, Otis, Schindler ja ThyssenKrupp (riidanalaisen päätöksen 3 ja 91 perustelukappale).

*Belgia*

5 Komissio teki 6.2.1962 annetun neuvoston asetuksen N:o 17, [EY] 81 ja [EY] 82 artiklan ensimmäinen täytäntöönpanoasetus (EYVL 1962, 13, s. 204), 14 artiklan 2 ja 3 kohdan nojalla tarkastuksia 28.1.2004 alkaen sekä vuoden 2004 maaliskuun aikana muun muassa Koneen, Otisin, Schindlerin ja ThyssenKruppin Belgiassa sijaitsevien tytäryhtiöiden toimitiloissa (riidanalaisen päätöksen 92, 93, 95 ja 97 perustelukappale).

6 Kone, Otis, ThyssenKrupp ja Schindler laativat sakoista vapauttamisesta ja sakkojen lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa annetun komission tiedonannon (EYVL 2002, C 45, s. 3; jäljempänä vuoden 2002 yhteistyötiedonanto) nojalla peräkkäiset hakemukset. Kyseiset yritykset täydensivät myöhemmin näitä hakemuksia (riidanalaisen päätöksen 94, 96, 98 ja 103 perustelukappale).

7 Koneelle myönnettiin 29.6.2004 edellä mainitun tiedonannon 8 kohdan b alakohdan nojalla ehdollinen vapautus sakoista (riidanalaisen päätöksen 99 perustelukappale).

8 Komissio lähetti vuoden 2004 syys- ja joulukuun välisenä aikana myös [EY] 81 ja [EY] 82 artiklassa vahvistettujen kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta 16.12.2002 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 1/2003 (EYVL 2003, L 1, s. 1) 18 artiklan nojalla tiedonsaantipyyntöjä Belgiassa tapahtuneeseen rikkomiseen osallistuneille yrityksille, useille Belgiassa oleville asiakkaille sekä belgialaiselle Agoria-järjestölle (riidanalaisen päätöksen 101 ja 102 perustelukappale).

*Saksa*

9 Komissio teki 28.1.2004 alkaen sekä vuoden 2004 maaliskuun aikana asetuksen N:o 17 14 artiklan 3 kohdan nojalla tarkastuksia muun muassa Otisin ja Thyssen Kruppin Saksassa sijaitsevien tytäryhtiöiden toimitiloissa (riidanalaisen päätöksen 104 ja 106 perustelukappale).

10 Kone täydensi vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla 2.2.2004 tekemäänsä Belgiaa koskevaa hakemusta 12.2.2004 ja 18.2.2004 Saksaa koskevilla tiedoilla. Samoin Otis täydensi maaliskuun 2004 ja helmikuun 2005 välisenä aikana Belgiaa koskevaa hakemustaan Saksaa koskevilla tiedoilla. Schindler esitti 25.11.2004 kyseisen tiedonannon nojalla hakemuksen, jossa oli Saksaa koskevia tietoja ja jota se täydensi joulukuun 2004 ja helmikuun 2005 välisenä aikana. Myös ThyssenKrupp toimitti lopulta joulukuussa 2005 komissiolle Saksaa koskevan hakemuksen saman tiedonannon nojalla (riidanalaisen päätöksen 105, 107, 112 ja 114 perustelukappale).

11 Komissio lähetti syys- ja marraskuun 2004 välisenä aikana myös asetuksen N:o 1/2003 18 artiklan nojalla tiedonsaantipyyntöjä Saksassa tapahtuneeseen rikkomiseen osallistuneille yrityksille, useille Saksassa oleville asiakkaille sekä VDMA-, VFA- ja VMA-järjestöille (riidanalaisen päätöksen 110, 111 ja 113 perustelukappale).

*Luxemburg*

12 Kone täydensi 2.2.2004 tekemäänsä Belgiaa koskevaa hakemusta 5.2.2004 Luxemburgia koskevilla tiedoilla. Otis ja ThyssenKrupp esittivät vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla Luxemburgia koskevan suullisen hakemuksen. Schindler esitti saman tiedonannon nojalla Luxemburgia koskevan hakemuksen (riidanalaisen päätöksen 115, 118, 119 ja 124 perustelukappale).

13 Komissio teki 9.3.2004 alkaen asetuksen N:o 17 14 artiklan 3 kohdan mukaisia tarkastuksia muun muassa Schindlerin ja ThyssenKruppin Luxemburgissa sijaitsevien tytäryhtiöiden toimitiloissa (riidanalaisen päätöksen 116 perustelukappale).

14 Koneelle myönnettiin 29.6.2004 vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 8 kohdan b alakohdan nojalla ehdollinen vapautus sakoista sen Luxemburgia koskevan hakemuksen osalta (riidanalaisen päätöksen 120 perustelukappale).

15 Komissio lähetti syys- ja lokakuussa 2004 asetuksen N:o 1/2003 18 artiklan nojalla tiedonsaantipyyntöjä Luxemburgissa tapahtuneeseen rikkomiseen osallistuneille yrityksille, useille Luxemburgissa oleville asiakkaille sekä Luxemburgin hissialan ammattiliitolle (riidanalaisen päätöksen 122 ja 123 perustelukappale).

*Alankomaat*

16 Otis laati maaliskuussa 2004 vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla Alankomaita koskevan hakemuksen, jota se täydensi myöhemmin. ThyssenKrupp laati huhtikuussa 2004 saman tiedonannon nojalla hakemuksen, jota se myös täydensi myöhemmin useaan otteeseen. Kone täydensi 2.2.2004 tekemäänsä Belgiaa koskevaa hakemusta vielä 19.7.2004 Alankomaita koskevilla tiedoilla (riidanalaisen päätöksen 127, 129 ja 130 perustelukappale).

17 Otisille myönnettiin 27.7.2004 kyseisen tiedonannon 8 kohdan a alakohdan nojalla ehdollinen vapautus sakoista (riidanalaisen päätöksen 131 perustelukappale).

18 Komissio teki 28.4.2004 alkaen asetuksen N:o 17 14 artiklan 3 kohdan mukaisia tarkastuksia muun muassa Koneen, Schindlerin, ThyssenKruppin ja MEE:n Alankomaissa sijaitsevien tytäryhtiöiden toimitiloissa sekä Boschduin-järjestön toimitiloissa (riidanalaisen päätöksen 128 perustelukappale).

19 Komissio lähetti syyskuussa 2004 asetuksen N:o 1/2003 18 artiklan nojalla tiedonsaantipyyntöjä Alankomaissa tapahtuneeseen rikkomiseen osallistuneille yrityksille, useille Alankomaissa oleville asiakkaille sekä VLR- ja Boschduin-järjestöille (riidanalaisen päätöksen 133 ja 134 perustelukappale).

2. *Väitetiedoksianto*

20 Komissio antoi 7.10.2005 väitetiedoksiannon, joka oli osoitettu nimenomaan edellä 2 kohdassa mainituille yrityksille. Kaikki väitetiedoksiannon adressaatit esittivät kirjallisia huomautuksia vastauksena komission väitteisiin (riidanalaisen päätöksen 135 ja 137 perustelukappale).

21 Kuulemista ei järjestetty, koska yksikään väitetiedoksiannon adressaatti ei esittänyt tällaista vaatimusta (riidanalaisen päätöksen 138 perustelukappale).

3. *Riidanalainen päätös*

22 Komissio teki 21.2.2007 riidanalaisen päätöksen, jossa se totesi, että yritykset, joille päätös oli osoitettu, olivat osallistuneet neljään erilliseen, monitahoiseen ja jatkuvaan EY 81 artiklan 1 kohdan rikkomiseen neljässä jäsenvaltiossa ja jakaneet markkinoita keskenään sopimalla tai neuvottelemalla tarjouskilpailujen sekä hissien ja liukuportaiden myynti-, asennus-, huolto- ja modernisointisopimusten jakamisesta (riidanalaisen päätöksen 2 perustelukappale).

23 Riidanalaisen päätöksen adressaateista komissio totesi, että Belgiassa, Saksassa, Luxemburgissa ja Alankomaissa sijaitsevien tytäryhtiöiden lisäksi näiden yritysten emoyhtiöiden oli katsottava olevan yhteisvastuussa EY 81 artiklan rikkomisista, joihin

kunkin yhtiön tytäryhtiöt olivat syyllistyneet, koska emoyhtiöt olivat voineet vaikuttaa ratkaisevasti niiden kaupalliseen politiikkaan rikkomisen aikana ja niiden voitiin olettaa käyttäneen kyseistä valtaa (riidanalaisen päätöksen 608, 615, 622, 627 ja 634–641 perustelukappale). MEE:n emoyhtiöitä ei pidetty yhteisvastuullisina niiden tytäryhtiön toiminnasta, koska ei voitu näyttää toteen, että ne olisivat vaikuttaneet ratkaisevasti sen toimintaan (riidanalaisen päätöksen 643 perustelukappale).

24 Komissio sovelsi riidanalaisessa päätöksessä sakkojen määrän laskentaan menetelmää, joka on esitetty asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan ja [EHTY] 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättävien sakkojen laskennasta annetuissa suuntaviivoissa (EYVL 1998, C 9, s. 3; jäljempänä vuoden 1998 suuntaviivat). Komissio tutki myös, täyttivätkö kyseessä olevat yritykset – ja jos täyttivät, missä määrin – vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa vahvistetut edellytykset.

25 Komissio luokitteli rikkomiset erittäin vakaviksi, kun otetaan huomioon niiden laatu ja se, että jokainen niistä koski kulloisenkin jäsenvaltion (Belgia, Saksa, Luxemburg tai Alankomaat) koko aluetta, vaikka niiden todellista vaikutusta ei voitu mitata (riidanalaisen päätöksen 671 perustelukappale).

26 Voidakseen ottaa huomioon kyseessä olevien yritysten todellisen taloudellisen kapasiteetin aiheuttaa merkittävää vahinkoa kilpailulle komissio jakoi maat useisiin ryhmiin niiden hissi- ja/tai liukuporrasmarkkinoilla saavuttaman liikevaihdon perusteella, tarvittaessa niiden huolto- ja modernisointipalveluista saavuttama liikevaihto mukaan luettuna (riidanalaisen päätöksen 672 ja 673 perustelukappale).

27 Kun tarkastellaan Belgiassa toiminutta kartellia, voidaan todeta, että Kone ja Schindler oli luokiteltu ensimmäiseen ryhmään ja niiden sakon laskentapohjaksi oli rikkomisen vakavuuden perusteella määritetty 40 000 000 euroa. Otis oli luokiteltu toiseen ryhmään, ja sen sakon laskentapohja oli 27 000 000 euroa. ThyssenKrupp oli luokiteltu kolmanteen ryhmään, ja sen sakon laskentapohja oli 16 500 000 euroa (riidanalaisen

päätöksen 674 ja 675 perustelukappale). Otisille määrätyn sakon laskentapohjaan sovellettiin kerrointa 1,7 ja ThyssenKruppille määrätyn sakon laskentapohjaan kerrointa 2 näiden yritysten koon ja kokonaisresurssien huomioon ottamiseksi, joten niiden sakkojen laskentapohjat nousivat vastaavasti 45 900 000 euroon ja 33 000 000 euroon (riidanalaisen päätöksen 690 ja 691 perustelukappale). Koska rikkominen jatkui seitsemän vuotta ja kahdeksan kuukautta (9.5.1996–29.1.2004), komissio korotti kyseisille yrityksille määrätyn sakon laskentapohjaa 75 prosentilla. Näin ollen sakon laskentapohjaksi vahvistettiin Koneen osalta 70 000 000 euroa, Otisin osalta 80 325 000 euroa, Schindlerin osalta 70 000 000 euroa ja ThyssenKruppin osalta 57 750 000 euroa (riidanalaisen päätöksen 692 ja 696 perustelukappale). Komission mukaan ThyssenKruppia oli pidettävä rikkomisen uusijana, ja se korotti sen sakon määrää 50 prosentilla tämän raskauttavan seikan perusteella (riidanalaisen päätöksen 697, 698 ja 708–710 perustelukappale). Kyseisten yritysten hyväksi ei todettu mitään lieventäviä seikkoja (riidanalaisen päätöksen 733, 734, 749, 750 ja 753–755 perustelukappale). Kone vapautettiin kokonaan sakoista vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla. Otisin sakon määrää alennettiin ensinnäkin 40 prosentilla kyseisen tiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan ensimmäisessä luetelmakohdassa säädetyn vaihteluvälin rajoissa ja toiseksi 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämättä jättämisen perusteella. ThyssenKruppin sakon määrää alennettiin ensinnäkin 20 prosentilla tiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan toisessa luetelmakohdassa säädetyn vaihteluvälin rajoissa ja toiseksi 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämättä jättämisen perusteella. Schindlerin sakon määrää alennettiin 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämättä jättämisen perusteella (riidanalaisen päätöksen 760–777 perustelukappale).

28 Kun tarkastellaan Saksassa toiminutta kartellia, voidaan todeta, että Kone, Otis ja ThyssenKrupp oli luokiteltu ensimmäiseen ryhmään ja niiden sakon laskentapohja oli 70 000 000 euroa. Schindler oli luokiteltu toiseen ryhmään, ja sen sakon laskentapohja oli 17 000 000 euroa (riidanalaisen päätöksen 676–679 perustelukappale). Otisille määrätyn sakon laskentapohjaan sovellettiin kerrointa 1,7 ja ThyssenKruppille määrätyn sakon laskentapohjaan kerrointa 2 näiden yritysten koon ja kokonaisresurssien huomioon ottamiseksi, joten niiden sakkojen laskentapohjat nousivat vastaavasti

119 000 000 euroon ja 140 000 000 euroon (riidanalaisen päätöksen 690 ja 691 perustelukappale). Koska Koneen, Otisin ja ThyssenKruppin rikkominen jatkui kahdeksan vuotta ja neljä kuukautta (1.8.1995–5.12.2003), komissio korotti näille yrityksille määrätyn sakon laskentapohjaa 80 prosentilla. Koska Schindlerin rikkominen jatkui viisi vuotta ja neljä kuukautta (1.8.1995–6.12.2000), komissio korotti tälle yritykselle määrätyn sakon laskentapohjaa 50 prosentilla. Näin ollen sakon laskentapohjaksi tuli Koneen osalta 126 000 000 euroa, Otisin osalta 214 200 000 euroa, Schindlerin osalta 25 500 000 euroa ja ThyssenKruppin osalta 252 000 000 euroa (riidanalaisen päätöksen 693 ja 696 perustelukappale). Komission mukaan ThyssenKruppia oli pidettävä rikkomisen uusijana, ja se korotti sen sakon määrää 50 prosentilla tämän raskauttavan seikan perusteella (riidanalaisen päätöksen 697–707 perustelukappale). Kyseessä olevien yritysten hyväksi ei todettu mitään lieventäviä seikkoja (riidanalaisen päätöksen 727–729, 735, 736, 742–744, 749, 750 ja 753–755 perustelukappale). Koneen sakon määrää alennettiin ensinnäkin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan ensimmäisessä luetelmakohdassa säädetyllä 50 prosentin enimmäismäärällä ja toiseksi 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämättä jättämisen perusteella. Otisin sakon määrää alennettiin ensinnäkin 25 prosentilla tiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan toisessa luetelmakohdassa säädetyn vaihteluvälin rajoissa ja toisaalta 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämättä jättämisen perusteella. Schindlerin sakon määrää alennettiin ensinnäkin 15 prosentilla tiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan kolmannessa luetelmakohdassa säädetyn vaihteluvälin rajoissa ja toisaalta 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämättä jättämisen perusteella. ThyssenKruppin sakon määrää alennettiin 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämättä jättämisen perusteella (riidanalaisen päätöksen 778–813 perustelukappale).

29 Luxemburgissa toimineesta kartellista voidaan todeta, että Otis ja Schindler oli luokiteltu ensimmäiseen ryhmään ja niiden sakon laskentapohja oli 10 000 000 euroa. Kone ja ThyssenKrupp oli luokiteltu toiseen ryhmään, ja niiden sakon laskentapohja oli 2 500 000 euroa (riidanalaisen päätöksen 680–683 perustelukappale). Otisille määrätyn sakon laskentapohjaan sovellettiin kerrointa 1,7 ja ThyssenKruppille

määrätyn sakon laskentapohjaan kerrointa 2 näiden yritysten koon ja kokonaisresurssien huomioon ottamiseksi, joten niiden sakkojen laskentapohjat nousivat vastaavasti 17 000 000 euroon ja 5 000 000 euroon (riidanalaisen päätöksen 690 ja 691 perustelukappale). Koska rikkominen jatkui kahdeksan vuotta ja kolme kuukautta (7.12.1995–9.3.2004), komissio korotti kyseisille yrityksille määrätyn sakon laskentapohjaa 80 prosentilla. Näin ollen sakon laskentapohjaksi tuli Koneen osalta 4 500 000 euroa, Otisin osalta 30 600 000 euroa, Schindlerin osalta 18 000 000 euroa ja ThyssenKruppin osalta 9 000 000 euroa (riidanalaisen päätöksen 694 ja 696 perustelukappale). Komission mukaan ThyssenKruppia oli pidettävä rikkomisen uusijana, ja se korotti sen sakon määrää 50 prosentilla tämän raskauttavan seikan perusteella (riidanalaisen päätöksen 697, 698 ja 711–714 perustelukappale). Kyseessä olevien yritysten hyväksi ei todettu mitään lieventäviä seikkoja (riidanalaisen päätöksen 730, 749, 750 ja 753–755 perustelukappale). Kone vapautettiin kokonaan sakoista vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla. Otisin sakon määrää alennettiin ensinnäkin 40 prosentilla tiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan ensimmäisessä luetelmakohdassa säädetyn vaihteluvälin rajoissa ja toiseksi 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämättä jättämisen perusteella. Schindlerin ja ThyssenKruppin sakon määrää alennettiin vain 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämättä jättämisen perusteella (riidanalaisen päätöksen 814–835 perustelukappale).

30 Kun tarkastellaan Alankomaissa toiminutta kartellia, voidaan todeta, että Kone oli luokiteltu ensimmäiseen ryhmään, ja sen sakon laskentapohja oli 55 000 000 euroa. Otis oli luokiteltu toiseen ryhmään, ja sen sakon laskentapohja oli 41 000 000 euroa. Schindler oli luokiteltu kolmanteen ryhmään, ja sen sakon laskentapohja oli 24 500 000 euroa. ThyssenKrupp ja MEE oli luokiteltu neljänteen ryhmään, ja niiden sakon laskentapohja oli 8 500 000 euroa (riidanalaisen päätöksen 684 ja 685 perustelukappale). Otisille määrätyn sakon laskentapohjaan sovellettiin kerrointa 1,7 ja ThyssenKruppille määrätyn sakon laskentapohjaan kerrointa 2 näiden yritysten koon ja kokonaisresurssien huomioon ottamiseksi, joten niiden sakkojen laskentapohjat nousivat vastaavasti 69 700 000 euroon ja 17 000 000 euroon (riidanalaisen päätöksen

690 ja 691 perustelukappale). Koska Otisin ja ThyssenKruppin rikkominen jatkui viisi vuotta ja kymmenen kuukautta (15.4.1998–5.3.2004), komissio korotti näille yrityksille määrätyn sakon laskentapohjaa 55 prosentilla. Koska Koneen ja Schindlerin rikkominen jatkui neljä vuotta ja yhdeksän kuukautta (1.6.1999–5.3.2004), komissio korotti näille yrityksille määrätyn sakon laskentapohjaa 45 prosentilla. Koska MEE:n rikkominen jatkui neljä vuotta ja yhden kuukauden (11.1.2000–5.3.2004), komissio korotti tälle yritykselle määrätyn sakon laskentapohjaa 40 prosentilla. Näin ollen sakon laskentapohjaksi tuli Koneen osalta 79 750 000 euroa, Otisin osalta 108 035 000 euroa, Schindlerin osalta 35 525 000 euroa, ThyssenKruppin osalta 26 350 000 euroa ja MEE:n osalta 11 900 000 euroa (riidanalaisen päätöksen 695 ja 696 perustelukappale). Komission mukaan ThyssenKruppia oli pidettävä rikkomisen uusijana, ja se korotti sen sakon määrää 50 prosentilla tämän raskauttavan seikan perusteella (riidanalaisen päätöksen 697, 698 ja 715–720 perustelukappale). Kyseessä olevien yritysten hyväksi ei todettu mitään lieventäviä seikkoja (riidanalaisen päätöksen 724–726, 731, 732, 737, 739–741, 745–748 ja 751–755 perustelukappale). Otis vapautettiin sakoista kokonaan vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla. ThyssenKruppin sakon määrää alennettiin ensinnäkin 40 prosentilla tiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan ensimmäisessä luetelmakohdassa säädetyn vaihteluvälin rajoissa ja toiseksi 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämättä jättämisen perusteella. Schindlerin ja MEE:n sakon määrää alennettiin 1 prosentilla tosiseikkojen kiistämättä jättämisen perusteella (riidanalaisen päätöksen 836–855 perustelukappale).

31 Riidanalaisen päätöksen päätösosa kuuluu seuraavasti [*]:

*”1 artikla*

1. Seuraavat yritykset ovat rikkoneet Belgiassa [EY] 81 artiklaa sopimalla jäljempänä ilmoitettujen ajanjaksojen aikana säännöllisesti ja yhteisesti hissejä ja liukuportaita

* – Tässä ja jäljempänä tuomiossa esitetyt lainaukset päätöksestä on suomennettu unionin tuomioistuimessa, koska EUVL:ssä ei ole julkaistu suomenkielistä tekstiä.

koskevien sopimusten ja kansallisten yhdenmukaistettujen menettelytapojen yhteydessä markkinoiden, julkisten ja yksityisten tarjouspyyntöjen ja muiden sopimusten jakamisesta keskenään ennalta sovittujen osuuksien mukaisesti myynnin ja asennuksen osalta, sekä luopumalla keskinäisestä kilpailusta huolto- ja modernisointisopimusten osalta:

– Kone: [KC] ja [Kone Belgia]: 9.5.1996–29.1.2004;

– Otis: [UTC], [OEC] ja [Otis Belgia]: 9.5.1996–29.1.2004;

– Schindler: Schindler Holding – – ja [Schindler Belgia]: 9.5.1996–29.1.2004; ja

– ThyssenKrupp: [TKAG], [TKE] ja [TKLA]: 9.5.1996–29.1.2004.

2. Seuraavat yritykset ovat rikkoneet Saksassa [EY] 81 artiklaa sopimalla jäljempänä ilmoitettujen ajanjaksojen aikana säännöllisesti ja yhteisesti hissejä ja liukuportaita koskevien sopimusten ja kansallisten yhdenmukaistettujen menettelytapojen yhteydessä markkinoiden, julkisten ja yksityisten tarjouspyyntöjen ja muiden sopimusten jakamisesta keskenään ennalta sovittujen osuuksien mukaisesti myynnin ja asennuksen osalta:

– Kone: [KC] ja [Kone Saksa]: 1.8.1995–5.12.2003;

– Otis: [UTC], [OEC] ja [Otis Saksa]: 1.8.1995–5.12.2003;

– Schindler: Schindler Holding – – ja [Schindler Saksa]: 1.8.1995–6.12.2000; ja

– ThyssenKrupp: [TKAG], [TKE], [TKA] ja [TKF]: 1.8.1995–5.12.2003.

3. Seuraavat yritykset ovat rikkoneet Luxemburgissa [EY] 81 artiklaa sopimalla jäljempänä ilmoitettujen ajanjaksojen aikana säännöllisesti ja yhteisesti hissejä ja liukuportaita koskevien sopimusten ja kansallisten yhdenmukaistettujen menettelytapojen yhteydessä markkinoiden, julkisten ja yksityisten tarjouspyyntöjen ja muiden sopimusten jakamisesta keskenään ennalta sovittujen osuuksien mukaisesti myynnin ja asennuksen osalta, sekä luopumalla keskinäisestä kilpailusta huolto- ja modernisointisopimusten osalta:

– Kone: [KC] ja [Kone Luxemburg]: 7.12.1995–29.1.2004;

– Otis: [UTC], [OEC], [Otis Belgia], [GTO] ja [GT]: 7.12.1995–9.3.2004;

– Schindler: Schindler Holding – – ja [Schindler Luxemburg]: 7.12.1995–9.3.2004; ja

– ThyssenKrupp: [TKAG], [TKE] ja [TKAL]: 7.12.1995–9.3.2004.

4. Seuraavat yritykset ovat rikkoneet Alankomaissa [EY] 81 artiklaa sopimalla jäljempänä ilmoitettujen ajanjaksojen aikana säännöllisesti ja yhteisesti hissejä ja liukuportaita koskevien sopimusten ja kansallisten yhdenmukaistettujen menettelytapojen yhteydessä markkinoiden, julkisten ja yksityisten tarjouspyyntöjen ja muiden sopimusten jakamisesta keskenään ennalta sovittujen osuuksien mukaisesti myynnin ja asennuksen osalta, sekä luopumalla keskinäisestä kilpailusta huolto- ja modernisointisopimusten osalta:

– Kone: [KC] ja [Kone Alankomaat]: 1.6.1999–5.3.2004;

– Otis: [UTC], [OEC] ja [Otis Alankomaat]: 15.4.1998–5.3.2004;

– Schindler: Schindler Holding – – ja [Schindler Alankomaat]: 1.6.1999–5.3.2004;

– ThyssenKrupp: [TKAG] ja [TKL]: 15.4.1998–5.3.2004; ja

– [MEE]: 11.1.2000–5.3.2004.

*2 artikla*

1. Päätöksen 1 artiklan 1 kohdassa tarkoitetuista Belgiassa tapahtuneista rikkomisista on määrätty seuraavat sakot:

– Kone: [KC] ja [Kone Belgia] yhteisvastuullisesti 0 euroa;

– Otis: [UTC], [OEC] ja [Otis Belgia] yhteisvastuullisesti 47 713 050 euroa;

– Schindler: Schindler Holding –– ja [Schindler Belgia] yhteisvastuullisesti 69 300 000 euroa; ja

– ThyssenKrupp: [TKAG], [TKE] ja [TKLA] yhteisvastuullisesti 68 607 000 euroa.

2. Päätöksen 1 artiklan 2 kohdassa tarkoitetuista Saksassa tapahtuneista rikkomisista on määrätty seuraavat sakot:

– Kone: [KC] ja [Kone Saksa] yhteisvastuullisesti 62 370 000 euroa;

– Otis: [UTC], [OEC] ja [Otis Saksa] yhteisvastuullisesti 159 043 500 euroa;

– Schindler: Schindler Holding – – ja [Schindler Saksa] yhteisvastuullisesti 21 458 250 euroa; ja

– ThyssenKrupp: [TKAG], [TKE], [TKA] ja [TKF] yhteisvastuullisesti 374 220 000 euroa.

3. Päätöksen 1 artiklan 3 kohdassa tarkoitetuista Luxemburgissa tapahtuneista rikkomisista on määrätty seuraavat sakot:

– Kone: [KC] ja [Kone Luxemburg] yhteisvastuullisesti 0 euroa;

– Otis: [UTC], [OEC], [Otis Belgia], [GTO] ja [GT] yhteisvastuullisesti 18 176 400 euroa;

– Schindler: Schindler Holding – – ja [Schindler Luxemburg] yhteisvastuullisesti 17 820 000 euroa; ja

– ThyssenKrupp: [TKAG], [TKE] ja [TKAL] yhteisvastuullisesti 13 365 000 euroa.

4. Päätöksen 1 artiklan 4 kohdassa tarkoitetuista Alankomaissa tapahtuneista rikkomisista on määrätty seuraavat sakot:

– Kone: [KC] ja [Kone Alankomaat] yhteisvastuullisesti 79 750 000 euroa;

– Otis: [UTC], [OEC] ja [Otis Alankomaat] yhteisvastuullisesti 0 euroa;

– Schindler: Schindler Holding – – ja [Schindler Alankomaat] yhteisvastuullisesti 35 169 750 euroa;

– ThyssenKrupp: [TKAG] ja [TKL] yhteisvastuullisesti 23 477 850 euroa; ja

– [MEE]: 1 841 400 euroa.

– –”

**Oikeudenkäyntimenettely ja asianosaisten vaatimukset**

32 Kantajat eli Schindler Holding, Schindler Management AG, Schindler Belgia, Schindler Saksa, Schindler Luxemburg ja Schindler Alankomaat nostivat nyt käsiteltävän kanteen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjaamoon 4.5.2007 toimittamallaan kannekirjelmällä.

33 Euroopan yhteisöjen neuvosto on pyytänyt ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjaamoon 25.7.2007 toimittamallaan väliintulohakemuksella lupaa saada osallistua oikeudenkäyntiin tukeakseen komission vaatimuksia. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kahdeksannen jaoston puheenjohtaja hyväksyi tämän väliintulohakemuksen 8.10.2007 antamallaan määräyksellä.

34 Neuvosto jätti 26.11.2007 väliintulokirjelmänsä. Asianosaiset esittivät huomautuksensa mainitusta kirjelmästä.

35 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin (kahdeksas jaosto) päätti esittelevän tuomarin kertomuksen perusteella aloittaa suullisen käsittelyn ja esitti työjärjestyksensä 64 artiklan mukaisena prosessinjohtotoimena kantajille kirjallisia kysymyksiä sekä pyysi komissiota toimittamaan erään asiakirjan. Asianosaiset noudattivat pyyntöjä asetetussa määräajassa.

36 Asianosaisten lausumat ja vastaukset unionin yleisen tuomioistuimen esittämiin suullisiin kysymyksiin kuultiin 17.9.2009 pidetyssä suullisessa käsittelyssä.

37 Kantajat vaativat, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

– kumoaa riidanalaisen päätöksen

– toissijaisesti alentaa määrättyjen sakkojen määrää

– toteaa työjärjestyksen 113 artiklan mukaisesti, että lausunnon antaminen asiassa raukeaa Schindler Managementin osalta

– velvoittaa komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut, myös Schindler Managementin osuudesta, josta ei anneta lausuntoa, aiheutuneet kulut.

38 Komissio vaatii, että ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin

– hylkää kanteen

– velvoittaa kantajat korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

39 Neuvosto vaatii, että unionin yleinen tuomioistuin

– hylkää kanteen

– tekee asianmukaisen päätöksen oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta.

**Vaatimus lausunnon antamisen raukeamisesta Schindler Managementin osalta**

40 Riidanalaisen päätöksen aikaisemman version 4 artiklassa Schindler Management mainittiin päätöksen yhtenä adressaattina ennen kanteen nostamista.

41 Komissio oikaisi 4.9.2007 tekemällään päätöksellä riidanalaisen päätöksen 4 artiklan ja ilmoitti asiasta Schindler Holdingille ja Schindler Managementille. Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimelle kyseinen päätös toimitettiin 30.6.2009. Riidanalaisen päätöksen 4 artiklassa ei enää mainita Schindler Managementia.

42 Kantajien mukaan riidanalaisen päätöksen oikaisun myötä kanteella ei enää Schindler Managementin osalta ole kohdetta.

43 On syytä todeta kantajien päätelmien mukaisesti, ettei nyt käsiteltävällä kanteella riidanalaisen päätöksen oikaisun jälkeen enää perusteeton Schindler Managementin osalta ole kohdetta.

44 Lausunnon antaminen siten raukeaa Schindler Managementin osalta.

**Asiakysymykset**

1. *Alustavat huomautukset*

45 Kantajat ovat kirjelmissään esittäneet kanteensa tueksi väitteitä, jotka muodostavat 13 kanneperustetta. Ne kuuluvat seuraavasti: Ensimmäinen kanneperuste koskee rangaistusten lakisidonnaisuuden periaatteen loukkaamista, koska asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan mukaan komissio saisi rajattoman harkintavallan sakkojen laskemista varten. Toinen kanneperuste koskee taannehtivuuskieltoperiaatteen loukkaamista vuoden 1998 suuntaviivoja ja vuoden 2002 yhteistyötiedonantoa sovellettaessa. Kolmas kanneperuste koskee rangaistusten lakisidonnaisuuden periaatteen loukkaamista ja vuoden 1998 suuntaviivojen antamiseen komissiolta puuttuvaa toimivaltaa. Neljäs kanneperuste koskee vuoden 2002 yhteistyötiedonannon lainvastaisuutta, koska siinä loukataan nemo tenetur se ipsum accusare -ja nemo tenetur se ipsum prodere -periaatetta (jäljempänä yhteisesti nemo tenetur -periaate), in dubio pro reo -periaatetta ja suhteellisuusperiaatetta. Viides kanneperuste koskee vallanjakoperiaatteen loukkaamista ja vaatimuksia oikeusvaltioperiaatteen kunnioittamisen

periaatteeseen perustuvasta menettelystä. Kuudes kanneperuste koskee kantajille määrättyjen sakkojen menettämisseuraamuksen kaltaista vaikutusta. Seitsemäs ja kahdeksas kanneperuste koskevat vuoden 1998 suuntaviivojen rikkomista sakkojen laskentapohjaa vahvistettaessa ja lieventäviä seikkoja arvioitaessa. Yhdeksäs kanneperuste koskee vuoden 1998 suuntaviivojen ja vuoden 2002 yhteistyötiedonannon rikkomista, kun on kyse Belgiassa, Saksassa ja Luxemburgissa tapahtuneista rikkomisista määrättävien sakkojen määrästä. Kymmenes kanneperuste koskee sakkojen määrän kohtuuttomuutta. Yhdestoista kanneperuste koskee sitä, ettei Schindler Holdingille ilmoitettu riidanalaisesta päätöksestä lain mukaisesti. Kahdestoista kanneperuste koskee Schindler Holdingin vastuun puuttumista. Viimeinen eli kolmastoista kanneperuste koskee asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan rikkomista.

46 Vaikka kantajien nostamalla kanteella onkin kaksi kohdetta, koska sillä vaaditaan pääasiallisesti riidanalaisen päätöksen kumoamista ja toissijaisesti sakon määrän alentamista, kantajat ovat kirjelmissään esittäneet eri väitteensä epäselvästi. Kantajat totesivat suullisessa käsittelyssä vastauksena ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kysymykseen lähinnä, että kymmenen ensimmäisen kanneperusteen ja kolmannentoista kanneperusteen tavoitteena on riidanalaisen päätöksen 2 artiklan kumoaminen, että yhdennentoista kanneperusteen tavoitteena on riidanalaisen päätöksen kumoaminen kokonaisuudessaan siltä osin kuin se on osoitettu Schindler Holdingille ja että kahdennentoista kanneperusteen tavoitteena on riidanalaisen päätöksen 1, 2 ja 3 artiklan kumoaminen siltä osin kuin se on osoitettu Schinder Holdingille.

47 Näin ollen on todettava, että monet kantajien väitteet koskevat riidanalaisen päätöksen lainmukaisuutta kokonaisuudessaan, joten ne käsitellään ensimmäiseksi. Sama koskee kantajien viidennessä kanneperusteessaan esittämää väitettä, joka koskee lähinnä Roomassa 4.11.1950 allekirjoitetun ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen (jäljempänä Euroopan ihmisoikeussopimus) 6 artiklan 2 kohdan rikkomista. Koko riidanalaisen päätöksen lainmukaisuutta koskeviin

väitteisiin kuuluvat myös yhdennessätoista ja kahdennessatoista kanneperusteessa esitetyt väitteet, jotka liittyvät riidanalaisen päätöksen lainvastaisuuteen siltä osin kuin päätös on osoitettu Schindler Holdingille antamatta sitä tiedoksi pätevällä tavalla ja siltä osin kuin siinä asetetaan Schindler Holding yhteisvastuuseen rikkomisista.

48 Toiseksi käsitellään riidanalaisen päätöksen 2 artiklan laillisuutta koskevat väitteet, jotka on esitetty muiden kanneperusteiden yhteydessä. Unionin yleinen tuomioistuin pitää asianmukaisena käsitellä kantajien väitteet seuraavalla tavalla: Ensiksi käsitellään ensimmäistä, toista, kolmatta ja neljättä kanneperustetta, joiden yhteydessä kantajat esittävät useita lainvastaisuusväitteitä, jotka koskevat asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohtaa, vuoden 1998 suuntaviivoja ja vuoden 2002 yhteistyötiedonantoa. Seuraavaksi käsitellään kuudetta kanneperustetta, jonka mukaan riidanalaisella päätöksellä on menettämisseuraamukseen rinnastettava vaikutus. Lopuksi käsitellään seitsemättä, kahdeksatta, yhdeksättä, kymmenettä ja kolmattatoista kanneperustetta, joissa kantajat ovat esittäneet useita sakkojen määrän määrittämistä koskevia väitteitä.

2. *Koko riidanalaisen päätöksen kumoamista koskeva vaatimus*

*Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohdan rikkomista koskeva kanneperuste*

49 Kantajat väittävät, että tarkasteltaessa EY:n perustamissopimuksen määräysten rikkomista kilpailuoikeuden rikosoikeuteen liittyvällä alalla komission menettelyn on

oltava ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohdan vaatimusten mukainen. Hallintoviranomaiset voivat kuitenkin määrätä seuraamuksia ainoastaan, jos oikeudellinen valvonta on mahdollista, eikä tilanne ole tällainen nyt käsiteltävässä asiassa. Kantajien näkemyksen mukaan kumoamiskanteen käsittely unionin yleisessä tuomioistuimessa on pelkkä hallinnollinen kassaatiomenettely, joka rajoittuu kantajan konkreettisesti esittämiin kanneperusteisiin, mikä ei vastaa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (jäljempänä ihmisoikeustuomioistuin) muun muassa asiassa Öztürk vastaan Saksa 21.2.1984 antamassaan tuomiossa (A-sarja, nro 73) määrittämiä vaatimuksia. Komission menettelyä ei myöskään voida pitää tuomioistuinmenettelyn kaltaisena riippumattomana ja puolueettomana menettelynä, sillä vuoden 2002 yhteistyötiedonannon mukaisesti komission suorittamat asian selvittämistoimet, joiden yhteydessä komissio käyttää perusteinaan vain niitä tosiseikkojen kuvauksia, jotka on saatu itseään vastaan puhuvien seikkojen ilmoittamisen yhteydessä, rikkovat oikeusvaltiossa sovellettavan menettelyn vaatimuksia varsinkin, kun yrityksillä ei ole mahdollisuutta varmistaa niiden väitteiden merkityksellisyyttä, joiden yhteydessä esimerkiksi esitetään kysymyksiä todistajille.

50 Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohdassa määrätään seuraavaa:

”Jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä.– –”

51 On muistutettava, että unionin tuomioistuin on tunnustanut unionin oikeuden yleisen periaatteen, jonka mukaan jokaisella on oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin (ks. asia C-411/04 P, Salzgitter Mannesmann v. komissio, tuomio 25.1.2007, Kok., s. I-959, 40 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Tämä periaate, joka vahvistetaan 7.12.2000 Nizzassa julistetun Euroopan unionin perusoikeuskirjan (EYVL C 364, s. 1) (jäljempänä perusoikeuskirja) 47 artiklassa, pohjautuu perusoikeuksiin,

jotka ovat erottamaton osa unionin yleisiä oikeusperiaatteita, joiden noudattamista unionin tuomioistuin valvoo tukeutuen jäsenvaltioiden yhteiseen valtiosääntöperinteeseen ja erityisesti ihmisoikeustuomioistuimen lausuntoihin (em. asia Salzgitter Mannesmann v. komissio, tuomion 41 kohta).

52 Kun ensiksi tarkastellaan väitettä, jonka mukaan komission soveltama menettely ei ole Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohdan vaatimusten mukainen, on todettava, että ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan soveltamiseen riittää, että kyseessä oleva rikkominen on luonteeltaan rikos tai että siitä määrättäisiin asianosaiselle seuraamus, joka luonteeltaan ja vakavuudeltaan yleisesti ottaen kuuluu rikosoikeuden alaan (ks. asia Jussila v. Suomi, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 23.11.2006, Recueil des arrêts et décisions, 2006-XIII, 31 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Tässä yhteydessä ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä seuraa, että hyväksyessään käsitteen ”rikossyyte” itsenäisen tulkinnan Euroopan ihmisoikeussopimuksessa tarkoitetut elimet ovat alkaneet asteittain laajentaa 6 artiklan rikososan soveltamista aloihin, jotka eivät muodollisesti kuulu rikosoikeudellisen osan perinteisiin ryhmiin, kuten kilpailuoikeuden rikkomisesta määrättyihin rahamääräisiin seuraamuksiin. Tarkasteltaessa ryhmiä, jotka eivät kuulu rikosoikeuden kovaan ytimeen, ihmisoikeustuomioistuin on kuitenkin täsmentänyt, ettei 6 artiklan rikosoikeudellisen osan tarjoamia takuita tarvitse välttämättä soveltaa tiukasti (ks. vastaavasti em. asia Jussila v. Suomi, tuomion 43 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

53 Unionin yleisen tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan ja kuten asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 5 kohdassa nimenomaisesti todetaan, komission päätökset, joissa määrätään sakkoja kilpailuoikeuden säännösten rikkomisesta, eivät myöskään ole luonteeltaan rikosoikeudellisia (ks. vastaavasti asia T-83/91, Tetra Pak v. komissio, tuomio 6.10.1994, Kok., s. II-755, Kok. Ep. XVI, s. II-1, 235 kohta; yhdistetyt asiat T-25/95, T-26/95, T-30/95-T-32/95, T-34/95-T-39/95, T-42/95-T-46/95, T-48/95, T-50/95-T-65/95, T-68/95-T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 ja T-104/95,

Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomio 15.3.2000, Kok., s. II-491, 717 kohta ja asia T-9/99, HFB ym. v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok., s. II-1487, 390 kohta).

54 Toisin kuin kantajat väittävät, on katsottava, että menettely, jonka yhteydessä komissio hyväksyy päätöksen, jossa todetaan rikkominen ja määrätään sakkoja ja johon myöhemmin voi kohdistua unionin tuomioistuinten harjoittama valvonta, on ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohdan vaatimusten mukainen. Komissiota ei kuitenkaan voida pitää Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa tarkoitettuna tuomioistuimena (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat 209/78-215/78 ja 218/78, van Landewyck ym. v. komissio, tuomio 29.10.1980, Kok., s. 3125, Kok. Ep. V, s. 355, 81 kohta ja yhdistetyt asiat 100/80-103/80, Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomio 7.6.1983, Kok., s. 1825, 7 kohta). Komissio on kuitenkin hallinnollisissa menettelyissään velvollinen kunnioittamaan unionin oikeuden mukaisia menettelyllisiä takeita (asia T-11/89, Shell v. komissio, tuomio 10.3.1992, Kok., s. II-757, Kok. Ep. XII, s. II-49, 39 kohta; edellä 53 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomion 718 kohta ja asia HFB ym. v. komissio, tuomion 391 kohta).

55 Lisäksi unionin tuomioistuin takaa valvoessaan komission päätöksiä, että noudatetaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohdan mukaisesti (ks. edellä 50 kohta).

56 Tässä yhteydessä ihmisoikeustuomioistuimen mukaan on välttämätöntä, että asianomainen yritys voi saattaa kaikki sitä vastaan tehdyt päätökset sellaisen lainkäyttöelimen käsiteltäväksi, jolla on täysi harkintavalta ja erityisesti valta muuttaa päätös kaikilta osin sekä tosiseikkojen että oikeudellisten seikkojen osalta (ks. vastaavasti asia Janosevic v. Ruotsi, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 23.7.2002, Recueil des arrêts et décisions, 2002-VII, 81 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Koska unionin yleinen tuomioistuin valvoo sen päätöksen lainmukaisuutta, jossa todetaan EY 81 artiklan rikkominen, kantajat voivat pyytää sitä käsittelemään perusteellisesti

sekä komission tekemän tosiseikkojen määrittämisen että niiden oikeudellisen arvioinnin. Lisäksi unionin yleisellä tuomioistuimella on sakkojen osalta täysi harkintavalta EY 229 artiklan ja asetuksen N:o 1/2003 31 artiklan nojalla (ks. vastaavasti edellä 53 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomion 719 kohta).

57 Toiseksi on hylättävä kantajien väite, jonka mukaan asianomaisilla yrityksillä ei ollut mahdollisuutta tarkistaa komission esittämien väitteiden merkityksellisyyttä esimerkiksi kuulemalla mahdollisia todistajia. Oikeuskäytännön mukaan mikään unionin oikeuden säännös tai yleinen periaate ei nimittäin kiellä komissiota hyödyntämästä muiden yritysten ilmoituksia toista yritystä vastaan. Muutoin komissiolle kuuluva todistustaakka EY 81 ja EY 82 artiklan vastaisista menettelyistä olisi mahdoton täyttää, mikä olisi yhteensopimatonta EY:n perustamissopimuksessa komissiolle uskotun näiden määräysten moitteetonta soveltamista koskevan valvontatehtävän kanssa. Kartelliin osallistumisesta syytetyn yrityksen antamaa lausuntoa, jonka paikkansapitävyyden useat kartelliin osallistumisesta syytetyistä yrityksistä kiistävät, ei kuitenkaan voida pitää riittävänä näyttönä riidanalaisista tosiseikoista, jollei sen tueksi esitetä muita todisteita (ks. asia T-38/02, Groupe Danone v. komissio, tuomio 25.10.2005, Kok., s. II-4407, 285 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). On myös todettava, että nyt käsiteltävässä asiassa kantajat ovat joka tapauksessa nimenomaisesti tunnustaneet väitetiedoksiannossa esitetyt tosiseikat.

58 Kolmanneksi kantajien väite, jossa on kyse vuoden 2002 yhteistyötiedonannon mukaisesti esitetyn näytön arvioinnista, on osa väitettä, joka koskee mainitun tiedonannon laittomuutta nemo tenetur- ja in dubio pro reo -periaatteiden loukkaamisen vuoksi. Kyseinen väite on hylättävä jäljempänä 146–164 kohdassa esitettyjen syiden vuoksi.

59 Tästä seuraa, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohdan rikkomista koskeva kanneperuste on hylättävä.

*Kanneperuste, joka koskee riidanalaisen päätöksen pätevän tiedoksiantamisen puuttumisesta johtuvaa lainvastaisuutta siltä osin kuin se on osoitettu Schindler Holdingille*

60 Kantajat myöntävät, että riidanalaisesta päätöksestä on ilmoitettu Schindler Holdingille, jonka toimipaikka sijaitsee Sveitsissä. Päätöstä ei kuitenkaan kantajien mukaan ollut annettu yritykselle tiedoksi EY 254 artiklan 3 kohdan mukaisesti. Komission toimintatapa oli kantajien mukaan Sveitsin rikosoikeuden ja kansainvälisen oikeuden vastainen. Tiedoksi antaminen Sveitsissä edellyttää nimittäin Sveitsin kanssa tehtyä kansainvälisen oikeuden mukaista voimassa olevaa yleissopimusta, jollaista Sveitsi ja Euroopan unioni eivät ole tehneet. Koska riidanalaista päätöstä ei ollut annettu tiedoksi siltä osin kuin se oli osoitettu Schindler Holdingille, se oli kantajien mielestä pätemätön ja näin ollen oikeudellisesti katsottuna mitätön.

61 Tässä yhteydessä on palautettava mieliin, että unionin tuomioistuin on jo todennut, että päätöksen tiedoksiantomenettelyssä tapahtuneet sääntöjenvastaisuudet eivät koske päätöstä eivätkä ne näin ollen voi vaikuttaa sen pätevyyteen (asia 48/69, Imperial Chemical Industries v. komissio, tuomio 14.7.1972, Kok., s. 619, Kok. Ep. II, s. 25, 39 kohta). Tietyissä olosuhteissa kyseiset sääntöjenvastaisuudet voivat ainoastaan estää sen, että EY 230 artiklan viidennessä kohdassa tarkoitettu kanteen nostamista koskeva määräaika alkaa kulua. Nyt käsiteltävässä asiassa Schindler Holding oli kiistatta tietoinen riidanalaisen päätöksen sisällöstä käytettyään EY 230 artiklan viidennessä kohdassa tarkoitettua kanneoikeuttaan.

62 Tämä kanneperuste on siis hylättävä.

*Kanneperuste, joka koskee riidanalaisen päätöksen lainvastaisuutta siltä osin kuin siinä asetetaan Schindler Holding yhteisvastuuseen*

63 Tässä kanneperusteessa kantajat kyseenalaistavat Schindler-konsernin emoyhtiön Schindler Holdingin yhteisvastuun kilpailunvastaisesta toiminnasta, johon sen tytäryhtiöt Belgiassa, Saksassa, Luxemburgissa ja Alankomaissa ovat syyllistyneet.

64 Kun tarkastellaan emoyhtiön yhteisvastuuta tytäryhtiönsä toiminnasta, on palautettava mieliin, ettei se, että tytäryhtiö on eri oikeushenkilö, riitä sulkemaan pois mahdollisuutta, että sen toiminta johtuu emoyhtiöstä (edellä 61 kohdassa mainittu asia Imperial Chemical Industries v. komissio, tuomion 132 kohta).

65 Unionin kilpailuoikeus koskee nimittäin yritysten toimintaa, ja yrityksen käsitteeseen kuuluvat kaikki taloudellista toimintaa harjoittavat yksiköt riippumatta niiden oikeudellisesta muodosta tai rahoitustavasta (ks. asia C-97/08 P, Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomio 10.9.2009, Kok., s. I-8237, 54 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

66 Unionin tuomioistuin on myös täsmentänyt, että yrityksen käsitteellä on tässä samassa asiayhteydessä katsottava tarkoitettavan taloudellista yksikköä, vaikka oikeudellisesti tämän taloudellisen yksikön muodostaakin useampi kuin yksi luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö (ks. asia 170/83, Hydrotherm Gerätebau, tuomio 12.7.1984, Kok., s. 2999, 11 kohta ja edellä 65 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 55 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen; ks. myös vastaavasti asia T-234/95, DSG v. komissio, tuomio 29.6.2000, Kok., s. II-2603, 124 kohta). Tuomioistuin on näin korostanut, että kilpailusääntöjen soveltamisessa eri oikeushenkilöllisyydestä johtuva muodollinen ero kahden yhtiön välillä ei ole ratkaisevaa; merkityksellistä on niiden markkinakäyttäytymisen mahdollinen yhteneväisyys. Voi siis osoittautua tarpeelliseksi selvittää, muodostavatko kaksi yhtiötä, jotka ovat eri oikeushenkilöitä, sellaisen yhden ja saman yrityksen tai taloudellisen kokonaisuuden tai kuuluvatko ne sellaiseen yhteen ja samaan yritykseen tai taloudelliseen kokonaisuuteen, joka käyttäytyy yhdenmukaisesti markkinoilla (edellä 61 kohdassa mainittu asia Imperial Chemical Industries v. komissio, tuomion 140 kohta ja asia T-325/01, DaimlerChrysler v. komissio, tuomio 15.9.2005, Kok., s. II-3319, 85 kohta).

67 Kun tällainen taloudellinen yksikkö rikkoo kilpailusääntöjä, se joutuu yksilöllisen vastuun periaatteen mukaisesti vastuuseen kyseisestä rikkomisesta (ks. edellä 65 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 56 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

68 Unionin kilpailuoikeuden rikkominen on luettava yksiselitteisesti sen oikeushenkilön syyksi, jolle sakot mahdollisesti määrätään, ja väitetiedoksianto on osoitettava tälle oikeushenkilölle. On myös tärkeää, että väitetiedoksiannossa ilmoitetaan, missä ominaisuudessa oikeushenkilöä syytetään väitetyistä rikkomisista (ks. edellä 65 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 57 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

69 Vakiintuneesta oikeuskäytännöstä seuraa, että emoyhtiön voidaan katsoa olevan vastuussa tytäryhtiön toiminnasta erityisesti silloin, kun siitä huolimatta, että tytäryhtiö on erillinen oikeushenkilö, se ei päätä itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään vaan noudattaa olennaisilta osin emoyhtiön sille antamia ohjeita, kun otetaan erityisesti huomioon näiden kahden oikeudellisen yksikön väliset taloudelliset, organisatoriset ja oikeudelliset yhteydet (ks. edellä 65 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 58 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

70 Tällaisessa tapauksessa emo- ja tytäryhtiö nimittäin kuuluvat samaan taloudelliseen kokonaisuuteen ja muodostavat näin ollen yhden ainoan edellä 65 ja 66 kohdassa mainitussa oikeuskäytännössä tarkoitetun yrityksen. Näin ollen se, että emo- ja tytäryhtiö muodostavat EY 81 artiklassa tarkoitetun yhden ainoan yrityksen, mahdollistaa sen, että komissio voi osoittaa sakkojen määräämistä koskevan päätöksen emoyhtiölle ilman, että sillä olisi velvollisuutta osoittaa kyseisen emoyhtiön itse osallistuneen rikkomiseen (edellä 65 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 59 kohta).

71 Sellaisessa erityistapauksessa, jossa emoyhtiö omistaa kokonaan tytäryhtiönsä, joka on rikkonut unionin kilpailusääntöjä, kyseinen emoyhtiö voi yhtäältä vaikuttaa ratkaisevasti tytäryhtiön toimintaan, ja toisaalta on olemassa kumottavissa oleva oletama, jonka mukaan kyseinen emoyhtiö todella vaikuttaa ratkaisevasti tytäryhtiönsä toimintaan (ks. edellä 65 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 60 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

72 Tällaisessa tilanteessa riittää, että komissio osoittaa emoyhtiön omistavan tytäryhtiön kokonaan voidakseen olettaa, että emoyhtiöllä on ratkaiseva vaikutusvalta kyseisen tytäryhtiön liiketoimintapolitiikkaan. Tämän perusteella komissio voi katsoa, että emoyhtiö on yhteisvastuussa tytäryhtiölleen määrätyn sakon maksamisesta, ellei emoyhtiö, jonka asiana on kumota tämä olettama, esitä riittäviä todisteita sen osoittamiseksi, että tytäryhtiö toimii itsenäisesti markkinoilla (ks. edellä 65 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 61 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

73 Vaikka asiassa C-286/98 P, Stora Kopparbergs Bergslags vastaan komissio, 16.11.2000 annetun tuomion (Kok., s. I-9925) 28 ja 29 kohdassa on mainittu sen ohella, että emoyhtiö omistaa tytäryhtiönsä kokonaan, muita seikkoja – kuten se, että emoyhtiön vaikutusta tytäryhtiönsä kaupalliseen politiikkaan ei kiistetä, sekä kahden yhtiön yhteinen edustus hallinnollisessa menettelyssä –, yhteisöjen tuomioistuin kuitenkin mainitsi kyseiset seikat yksinomaan tarkoituksena esittää kaikki seikat, joihin ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin oli perustanut päättelynsä, eikä asettaakseen edellä 71 kohdassa mainitun olettaman soveltamisen edellytykseksi sitä, että esitetään muita todisteita siitä, että emoyhtiöllä on tosiasiallisesti ollut vaikutusvaltaa (edellä 65 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 62 kohta).

74 Edellä mieliin palautettujen periaatteiden perusteella tämä kanneperuste on otettava tutkittavaksi.

75 Komissio katsoi riidanalaisen päätöksen 627 perustelukappaleessa, että Schindler Holdingia oli pidettävä yhteisvastuullisena kilpailusääntöjen vastaisesta toiminnasta, johon sen tytäryhtiöt – Schindler Belgia, Schindler Saksa, Schindler Luxemburg ja Schindler Alankomaat – olivat syyllistyneet, koska ”Schindler Holding oli ainoana

omistajana ja koko konsernin emoyhtiönä voinut vaikuttaa ratkaisevasti kunkin tytäryhtiön kaupalliseen politiikkaan rikkomisen aikana ja sen voitiin olettaa käyttäneen kyseistä valtaa".

76 Komissio katsoi riidanalaisen päätöksen 628 ja 629 perustelukappaleessa, että Schindler Holdingin väite, jonka mukaan mainitut tytäryhtiöt toimivat markkinoilla itsenäisinä oikeushenkilöinä ja määrittivät kaupallisen politiikkansa pääosin itse ja jonka mukaan Schindler Holding ei millään tavoin vaikuttanut tytäryhtiöidensä juokseviin asioihin, oli "riittämätön, jotta voitaisiin kumota olettama, jonka mukaan Schindler Holdingin tytäryhtiöt eivät määrittäneet täysin itsenäisesti toimintaansa markkinoilla".

77 Komissio totesi riidanalaisen päätöksen 630 perustelukappaleessa niin ikään, että "[Schindler Holding] olisi voinut hallintomenettelyn aikana toimittaa todisteita osoittaakseen, ettei se ollut vaikuttanut ratkaisevasti tytäryhtiöihinsä – –". Komission mukaan "[Schindler Holding] ja sen tytäryhtiöt eivät kuitenkaan toimittaneet [sille] todisteita, joista kävisi selkeästi ilmi niiden sosiaaliset suhteet, hierarkiarakenne ja raportointivelvoitteet [sen] olettaman kumoamiseksi, [jonka mukaan] – – [Schindler Holding] [riidanalaisen] päätöksen adressaatteina olevien tytäryhtiöidensä ainoana omistajana käytti valvontaoikeuksiaan ja kaikkia muita keinoja käyttääkseen ratkaisevaa vaikutusvaltaa, joka sille kuului".

78 Komissio totesi riidanalaisen päätöksen 631 perustelukappaleessa, että "pelkästään kilpailusääntöjen noudattamista koskevan ohjelman olemassaolosta Schindler-yhtiössä ei voida päätellä, antoiko [Schindler Holding] rikkomista koskevia sääntöjä vai ei". Näin ollen komission mukaan "[o]letuksena on edelleen, että kokonaan [Schindler Holdingin] omistuksessa oleva tytäryhtiö ei päättänyt itsenäisesti kauppapolitiikastaan markkinoilla".

79 Edellä esitetyn perusteella komissio on riidanalaisen päätöksen 632 perustelukappaleessa päätellyt, että ”[Schindler Holding] ja kokonaan sen määräysvallassa olevat tytäryhtiöt eivät [olleet] kumonneet vastuuolettamaa, joka koskee Belgiassa, Saksassa, Luxemburgissa ja Alankomaissa tapahtuneita rikkomisia, [ja että] [t]ästä syystä [Schindler Holdingia] [oli] pidettävä kyseisten tytäryhtiöidensä kanssa yhteisvastuussa [riidanalaisen] päätöksen kohteena olevista EY 81 artiklan rikkomisista”.

80 On ensinnäkin selvää, että rikkomisajankohtana Schindler Holdingin välittömässä määräysvallassa oli Schindler Belgian, Schindler Saksan ja Schindler Alankomaiden koko osakepääoma sekä Schindler Belgian kautta välillisessä määräysvallassa Schindler Luxemburgin koko osakepääoma. Tähän perustui siis olettama, jonka mukaan Schindler Holding vaikutti ratkaisevasti tytäryhtiöidensä toimintaan (ks. edellä 72 kohta).

81 Schindler ei voinut väittää, että komission olisi täytynyt osoittaa, että Schindler Holding on tosiasiallisesti vaikuttanut mainittujen tytäryhtiöiden operationaaliseen toimintaan, EY 81 artiklan vastainen toiminta mukaan lukien, ja että se on aiheuttanut rikkomisen tai tukenut sitä.

82 Emoyhtiön joutuminen vastuuseen kilpailusääntöjen rikkomista merkitsevästä tytäryhtiön toiminnasta ei nimittäin edellytä näyttöä siitä, että emoyhtiö vaikuttaa tytäryhtiönsä politiikkaan sillä nimenomaisella alalla, jota rikkominen koskee. Sen sijaan emo- ja tytäryhtiön väliset organisatoriset, taloudelliset ja oikeudelliset yhteydet voivat osoittaa, että edellinen vaikuttaa jälkimmäisen strategiaan, minkä vuoksi niitä voidaan perustellusti pitää yhtenä taloudellisena kokonaisuutena (asia T-112/05, Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomio 12.12.2007, Kok., s. II-5049, 83 kohta). Jos komissio siis todistaa, että tytäryhtiö on kokonaan emoyhtiön omistuksessa, komissio voi katsoa emoyhtiön olevan yhteisvastuussa tytäryhtiölleen määrätyn sakon maksamisesta, ellei emoyhtiö esitä todisteita sen osoittamiseksi, että tytäryhtiö toimii

itsenäisesti markkinoilla (ks. edellä 72 kohta). On myös todettava, ettei kyse ole yllytyksestä rikkomiseen emoyhtiön ja sen tytäryhtiön välillä eikä varsinkaan edellisen syyllistymisestä kyseiseen rikkomiseen vaan siitä, että ne muodostavat yhden ainoan yrityksen EY 81 artiklassa tarkoitetussa merkityksessä, mikä antaa komissiolle toimivallan osoittaa päätös, jossa määrätään sakkoja, konsernin emoyhtiölle (em. asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomio 12.12.2007, 58 kohta).

83 Kantajat eivät myöskään voi käyttää perusteenaan syyllisyysperiaatteen väitettyä loukkaamista tai rajavastuuyhtiön tai osakeyhtiön osakkeenomistajan vastuun kyseenalaistamisperiaatteen huomiotta jättämistä, kun on kyse yrityksen veloista ja johtoelinten toimista. Tässä yhteydessä riittää, kun todetaan, että kyseinen väite perustuu virheelliseen lähtökohtaan, jonka mukaan emoyhtiön ei olisi katsottu millään tavalla rikkoneen kilpailusääntöjä. Asian laita ei ole näin nyt käsiteltävässä asiassa, koska riidanalaisen päätöksen 632 perustelukappaleesta ja 1 ja 2 artiklasta ilmenee, että Schindler Holding on tuomittu kilpailusääntöjen rikkomisesta, johon sen on katsottu syyllistyneen niiden taloudellisten ja oikeudellisten suhteiden vuoksi, jotka yhdistivät sen niiden tytäryhtiöihin (ks. vastaavasti asia C-294/98 P, Metsä-Serla ym. v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok., s. I-10065, 28 ja 34 kohta ja asia T-69/04, Schunk ja Schunk Kohlenstoff-Technik v. komissio, tuomio 8.10.2008, Kok., s. II-2567, 74 kohta).

84 Toiseksi on tarkasteltava kantajien esittämiä väitteitä, joiden avulla pyritään kumoamaan edellä 71 kohdassa esitetty olettama, jonka mukaan Schindler Holdingin tytäryhtiöt olivat määrittäneet kauppapolitiikkansa itsenäisesti.

85 Kantajien mainitseman tosiseikan mukaan Schindler Holding ei ole antanut tytäryhtiöilleen ohjeita, jotka olisivat nyt käsiteltävässä asiassa sallineet EY 81 artiklan vastaiset yhteydet tai rohkaisseet niihin, eikä ole ollut tietoinen tällaisista oletettavasti

toteen näytetyistä yhteyksistä. Tällainen tosiseikka ei ole omiaan osoittamaan tytäryhtiöiden itsenäisyyttä. Kuten on muistutettu edellä 82 kohdassa, emoyhtiön joutuminen vastuuseen kilpailusääntöjen rikkomista merkitsevästä tytäryhtiön toiminnasta ei nimittäin edellytä sitä, että emoyhtiö vaikuttaa tytäryhtiönsä politiikkaan sillä nimenomaisella alalla, jota rikkominen koskee.

86 Toiseksi on myös hylättävä väite, jonka mukaan Schindler Holdingin tytäryhtiöt toimivat aina itsenäisesti siinä maassa, jossa niiden toimipaikka sijaitsi, Schindler Holdingin vaikuttamatta niiden juokseviin asioihin, markkinoiden hankkimiseen, sopimusten tekemiseen tai niiden hintapolitiikkaan, koska Schindler Holdingille tiedotettiin ainoastaan markkinoista, joilla saattoi syntyä tappioita. Yhtäältä kyseiset kantajat eivät ole esittäneet väitteiden tueksi näyttöä, ja toisaalta kyseiset oletetusti toteen näytetyt väitteet eivät joka tapauksessa riittäisi kumoamaan edellä 71 kohdassa esitettyä olettamaa, koska oikeuskäytännöstä ilmenee, että tytäryhtiön kauppapolitiikan käsitteeseen sisältyy kantajien esittämien seikkojen lisäksi myös muita seikkoja, jotka voivat vaikuttaa sen arvioimiseen, sovelletaanko EY 81 artiklaa sen emoyhtiöön. Tästä on todettava, että analysoidessaan samaan konserniin kuuluvien useiden yhtiöiden välisen yhden taloudellisen yksikön olemassaoloa unionin tuomioistuin on tutkinut, voiko emoyhtiö vaikuttaa hintapolitiikkaan, tuotanto- ja jälleenmyyntitoimintaan, myyntitavoitteisiin, bruttomarginaaleihin, myyntikustannuksiin, kassavirtaan, varastoihin ja markkinointiin. Tästä ei kuitenkaan voida päätellä, että yksinomaan nämä seikat kuuluvat tytäryhtiön kauppapolitiikan käsitteeseen EY 81 ja EY 82 artiklan soveltamiseksi sen emoyhtiöön (ks. edellä 82 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomio 12.12.2007, 64 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

87 Kolmanneksi vastuuolettamaa ei myöskään voida kumota sen seikan avulla, että Schindler Holdingin tytäryhtiöt osallistuivat neljässä rikkomisen kohteena olevassa maassa erillisiin ja erityyppisiin rikkomisiin, mikä osoittaisi, ettei emoyhtiöllä

tosiasiassa ollut vaikutusta tytäryhtiöidensä operationaaliseen toimintaan. Riidanalaisen päätöksen 627–632 perustelukappaleesta nimittäin ilmenee, ettei komissio ole käyttänyt perusteenaan asianomaisissa neljässä maassa todettujen rikkomisten mahdollista samankaltaisuutta katsoakseen Schindler Holdingin olevan vastuussa tytäryhtiöidensä toiminnasta. Lisäksi kantajien väite, jonka mukaan rikkomiset olivat luonteeltaan erilaisia, on virheellinen, koska Schindler Holdingin tytäryhtiöt osallistuivat kyseisissä neljässä maassa paljolti samoina ajankohtina (Belgiassa 9.5.1996–29.1.2004, Saksassa 1.8.1995–6.12.2000, Luxemburgissa 7.12.1995–9.3.2004 ja Alankomaissa 1.6.1999–5.3.2004) tavoitteiltaan samankaltaisiin rikkomisiin. Tavoitteena oli nimittäin ”kilpailijoiden välinen salainen yhteistyö markkinoiden jakamiseksi tai markkinaosuuksien jäädyttämiseksi jakamalla uusien hissien ja/tai liukuportaiden myynti- tai asennushankkeita keskenään ja luopumalla keskinäisestä kilpailusta hissien ja liukuportaiden huollon ja modernisoinnin osalta (lukuun ottamatta Saksaa, jossa kartellin jäsenet eivät neuvotelleet huolto- ja modernisointitoimista)” (riidanalaisen päätöksen 658 perustelukappale).

88 Neljänneksi se, että Schindler Holding oli voinut tehdä kaiken voitavansa estääkseen sen, etteivät sen tytäryhtiöt vastaisuudessa toimi EY 81 artiklan vastaisesti, muun muassa hyväksymällä käytännesäännöt, joiden avulla se pyrki estämään kilpailusääntöjen ja niihin liittyvien suuntaviivojen rikkomiset, ei yhtäältä muuta sitä tosiasiaa, että tässä tapauksessa rikkominen on todettu tapahtuneeksi (ks. analogisesti yhdistetyt asiat C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P-C-208/02 P ja C-213/02 P, Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomio 28.6.2005, Kok., s. I-5425, 373 kohta), eikä tämä toisaalta auta näyttämään toteen, että mainitut tytäryhtiöt määrittivät kauppapolitiikkansa itsenäisesti. Kyseisten käytännesääntöjen käyttöönotto Schindler Holdingin tytäryhtiöissä viittaa sitä vastoin ennemminkin siihen, että emoyhtiö tosiasiallisesti valvoi tytäryhtiöidensä kauppapolitiikkaa, ja kantajat ovat itsekin vahvistaneet, että käytännesääntöjen noudattamista valvottiin säännöllisesti tehdyillä tarkastuksilla ja muilla toimenpiteillä, joista vastasi sääntöjen noudattamista valvova Schindler Holdingin toimihenkilö (compliance officer).

89 Kun viidenneksi tarkastellaan konsernin sisäisiä suhteita, hallintorakennetta ja Schindler Holdingille laadittavia raportteja koskevia suuntaviivoja, komissio vakuutti riidanalaisen päätöksen 630 perustelukappaleessa, etteivät Schindler Holding ja sen tytäryhtiöt ole toimittaneet sille selventäviä tietoja niiden keskinäisistä suhteista. Asiakirja-aineistosta ilmenee tosin, että kantajat ovat hallintomenettelyn aikana toimittaneet komissiolle joitakin tietoja konsernin sisäisistä suhteista, hallintorakenteesta ja raportointia koskevista suuntaviivoista (reporting lines).

90 Näiden tietojen perusteella ei voida kuitenkaan päätellä, toimivatko Schindlerin tytäryhtiöt itsenäisesti. Toimitetut tiedot, joiden tueksi ei myöskään ole esitetty näyttöä, ovat nimittäin puutteellisia, koska niissä on lähinnä kyse Schindler Luxemburgin ja Schindler Belgian muutamien työntekijöiden vastuualueista ja raportointivelvollisuuksista (reporting obligations) sekä Schindler Saksan erään työntekijän vastuista. Tiedoissa ei myöskään kuvailtu selvästi Schindler Holdingin ja kyseisissä maissa toimivien tytäryhtiöiden välisiä keskinäisiä suhteita eikä Schindler Holdingin vaikutusvaltaa näihin tytäryhtiöihin.

91 Kun otetaan huomioon edellä 72 kohdassa esitetty vastuuolettama ja se, etteivät kantajat ole kumonneet tätä olettamaa, kuten myös edellä 84–90 kohdasta käy ilmi, komissio on perustellusti todennut Schindler Holdingin olevan vastuussa rikkomisista, joihin sen tytäryhtiöt ovat syyllistyneet.

92 Tämä kanneperuste on näin ollen hylättävä.

3. *Vaatimus riidanalaisen päätöksen 2 artiklan kumoamisesta*

*Asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdasta esitetty lainvastaisuusväite, joka koskee rangaistusten lakisidonnaisuuden periaatteen loukkaamista*

93 Kantajat väittävät, että asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa komissiolle myönnetään lähes rajaton harkintavalta sakkojen määrän vahvistamisessa, mikä on vastoin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklan 1 kohdassa määritettyä rangaistusten lakisidonnaisuuden periaatetta, joka ilmenee myös jäsenvaltioiden yhteiseen valtiosääntöperinteeseen perustuvista oikeuden yleisistä oikeusperiaatteista.

94 On palautettava mieliin, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklan 1 kohdassa määrätään seuraavaa:

”Ketään ei ole pidettävä syypäänä rikokseen sellaisen teon tai laiminlyönnin perusteella, joka ei ollut tekohetkellä kansallisen lainsäädännön tai kansainvälisen oikeuden mukaan rikos. Rikoksesta ei saa määrätä sen tekohetkellä sovellettavissa ollutta rangaistusta ankarampaa rangaistusta.”

95 Oikeuskäytännön mukaan nulla poena sine lege -periaate liittyy erottamattomasti oikeusvarmuuden periaatteeseen, joka on puolestaan unionin oikeuden yleinen periaate, jonka mukaan muun muassa kaiken unionin lainsäädännön on oltava selvää ja täsmällistä erityisesti, kun siinä asetetaan tai sen perusteella voidaan asettaa seuraamuksia, jotta ne, joita asia koskee, voivat tuntea ilman epäselvyyttä siihen

perustuvat oikeudet ja velvollisuudet ja ryhtyä tilanteen edellyttämiin toimiin (ks. asia T-279/02, Degussa v. komissio, tuomio 5.4.2006, Kok., s. II-897, 66 kohta ja asia T-43/02, Jungbunzlauer v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok., s. II-3435, 71 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

96 Nulla poena sine lege -periaate, joka kuuluu jäsenvaltioiden yhteiseen valtiosääntöperinteeseen perustuviin unionin oikeuden yleisiin oikeusperiaatteisiin, on niin ikään sisällytetty erinäisiin kansainvälisiin sopimuksiin, muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklaan. Periaate edellyttää, että laissa määritellään selvästi rikokset ja niistä määrättävät rangaistukset. Tämä edellytys täyttyy, kun yksityinen voi tietää kyseessä olevan säännöksen tai määräyksen sanamuodon ja tarvittaessa tuomioistuinten siitä tekemän tulkinnan perusteella, mitkä toimet tai laiminlyönnit synnyttävät sen rikosoikeudellisen vastuun. Ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan lainsäädännön selkeyttä arvioidaan paitsi kyseessä olevan säännöksen tai määräyksen sanamuodon myös vakiintuneessa ja julkaistussa oikeuskäytännössä esitettyjen täsmennyksien perusteella (ks. asia C-266/06 P, Evonik Degussa v. komissio ja neuvosto, tuomio 22.5.2008, 38–40 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen, ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa).

97 Tämä periaate vaikuttaa sekä luonteeltaan rikosoikeudellisiin normeihin että erityisiin hallinto-oikeudellisiin välineisiin, joilla määrätään tai voidaan määrätä hallinnollisia seuraamuksia (ks. vastaavasti asia 137/85, Maizena ym., tuomio 18.11.1987, Kok., s. 4587, 15 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Sitä sovelletaan sekä normeihin, joissa vahvistetaan rikkomisen tunnusmerkistöt, että normeihin, joissa määritellään ensiksi mainittujen normien rikkomisen seuraukset (ks. edellä 95 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 67 kohta ja edellä 83 kohdassa mainittu asia Schunk ja Schunk Kohlenstoff-Technik v. komissio, tuomion 29 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

98 Samalla tavoin vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan perusoikeudet ovat erottamaton osa yleisiä oikeusperiaatteita, joiden noudattamista unionin tuomioistuimet valvovat (yhteisöjen tuomioistuimen lausunto 2/94, 28.3.1996, Kok., s. I-1759, 33 kohta

ja asia C-299/95, Kremzow, tuomio 29.5.1997, Kok., s. I-2629, 14 kohta). Unionin tuomioistuin ja unionin yleinen tuomioistuin tukeutuvat tässä tarkoituksessa jäsenvaltioiden yhteiseen valtiosääntöperinteeseen ja ihmisoikeuksia koskeviin kansainvälisiin asiakirjoihin, joiden syntyyn jäsenvaltiot ovat vaikuttaneet tai joihin ne ovat liittyneet. Euroopan ihmisoikeussopimuksella on tässä yhteydessä erityinen merkitys (asia C-94/00, Roquette Frères, tuomio 22.10.2002, Kok., s. I-9011, 23 kohta ja edellä mainittu asia Kremzow, tuomion 14 kohta). EU 6 artiklan 2 kohdassa määrätään lisäksi, että ”unioni pitää arvossa yhteisön oikeuden yleisinä periaatteina perusoikeuksia, sellaisina kuin ne taataan [Euroopan ihmisoikeussopimuksessa] ja sellaisina kuin ne ilmenevät jäsenvaltioiden yhteisessä valtiosääntöperinteessä”.

99 Kuten unionin yleinen tuomioistuin on palauttanut mieliin (edellä 95 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 71 kohta), Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklan 1 kohdassa ei edellytetä, että niiden säännösten sanamuoto, joiden nojalla nämä seuraamukset määrätään, on niin täsmällinen, että näiden säännösten rikkomisen mahdolliset seuraukset olisivat ennakoitavissa täysin varmasti. Ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan nimittäin se, että laissa annetaan harkintavaltaa, ei itsessään ole ristiriidassa ennakoitavuuden vaatimuksen kanssa edellyttäen, että tällaisen harkintavallan laajuus ja sen käyttämistapa määritellään riittävän selvästi, kun otetaan huomioon kyseessä oleva hyväksytty tavoite, jotta oikeussubjektia suojataan riittävästi mielivaltaisilta toimilta (ks. asia Margareta ja Roger Andersson v. Ruotsi, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 25.2.1992, A-sarja, nro 226, 75 kohta). Tässä yhteydessä ihmisoikeustuomioistuin ottaa huomioon paitsi lain sanamuodon myös sen, onko käytettyjä määrittelemättömiä käsitteitä täsmennetty vakiintuneessa ja julkaistussa oikeuskäytännössä (ks. asia G. v. Ranska, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 27.9.1995, A-sarja, nro 325-B, 25 kohta).

100 Jäsenvaltioiden yhteisen valtiosääntöperinteen huomioon ottaminen ei aiheuta sitä, että unionin oikeuden yleiselle periaatteelle, joka seuraamusten lakisidonnaisuuden periaate on, annettaisiin erilainen tulkinta (edellä 95 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 73 kohta). On siis hylättävä kantajien väite, jonka mukaan

viranomaisille ei ole kansallisella tasolla vastaavalla tavalla myönnetty toimivaltaa määrätä sakkoja ”lähes rajattomalla” tavalla.

101 Kun nyt käsiteltävässä asiassa tarkastellaan asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan laillisuutta nulla poena sine lege -periaatteeseen nähden, on ensinnäkin todettava, että toisin kuin kantajat väittävät, unionin lainsäätäjä ei ole myöntänyt komissiolle liiallista tai mielivaltaista harkintavaltaa kilpailusääntöjen rikkomisesta määrättyjen sakkojen vahvistamisessa (edellä 95 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 74 kohta).

102 Ensinnäkin on tärkeää muistuttaa, että vaikka asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa komissiolle jätetään laaja harkintavalta, siinä kuitenkin rajoitetaan sen käyttöä asettamalla objektiiviset kriteerit, joista komission on pidettävä kiinni. Tässä yhteydessä on yhtäältä muistutettava, että mahdollisesti määrättävällä sakolla on numeroina ilmaistavissa oleva ja ehdoton enimmäismäärä, joka lasketaan kullekin yritykselle kustakin rikkomistapauksesta niin, että yritykselle määrättävissä olevan sakon enimmäismäärä on määriteltävissä ennakolta. Toisaalta komission on tämän säännöksen mukaan vahvistettava sakot kussakin yksittäistapauksessa ottaen huomioon rikkomisen vakavuuden lisäksi sen kesto (edellä 96 kohdassa mainittu asia Evonik Degussa v. komissio ja neuvosto, tuomion 50 kohta ja edellä 95 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 75 kohta).

103 Kantajat eivät voi väittää, että edellä 95 kohdassa mainituissa asioissa Degussa vastaan komissio (tuomion 66–88 kohta) ja Jungbunzlauer vastaan komissio (tuomion 69–92 kohta) annetut tuomiot, joissa esitetty rangaistusten lakisidonnaisuuden periaatteen tulkinta vastaa asiassa Degussa vastaan komissio (mainittu edellä 95 kohdassa) esitettyä tulkintaa, perustuisi ”oikeudellisesti virheelliseen näkemykseen”. Edellä 96 kohdassa mainitussa asiassa Evonik Degussa vastaan komissio ja neuvosto (tuomion 36–63 kohta) antamassaan tuomiossa yhteisöjen tuomioistuin on vahvistanut tulkinnan, jonka ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin on rangaistusten

lakisidonnaisuuden periaatteesta antanut edellä 95 kohdassa mainittua asiaa Degussa vastaan komissio koskevassa muutoksenhakumenettelyssä.

104 Edellisessä kohdassa mainitut tuomiot liittyvät tosin asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohtaan, kun taas riidanalaisessa päätöksessä määrätyt sakot perustuvat asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohtaan. Koska sakkojen määräämisen perusteet ja enimmäismäärät kuitenkin ovat kyseisissä säännöksissä täysin yhdenmukaiset, edellisessä kohdassa mainittua oikeuskäytäntöä voidaan käyttää asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohtaa sovellettaessa.

105 Kun komissio toiseksi käyttää harkintavaltaansa vahvistaessaan sakkoja asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan nojalla, sen on noudatettava yleisiä oikeusperiaatteita ja erityisesti yhdenvertaisen kohtelun periaatetta ja suhteellisuusperiaatetta, sellaisina kuin niitä on kehitelty unionin tuomioistuinten oikeuskäytännössä (edellä 96 kohdassa mainittu asia Evonik Degussa v. komissio ja neuvosto, tuomion 51 kohta ja edellä 95 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 77 kohta).

106 Kolmanneksi komission toiminnan ennakoitavuuden ja avoimuuden varmistamiseksi komission harkintavallan käyttöä on rajoitettu käytännesäännöillä, jotka se on vahvistanut itselleen vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa ja vuoden 1998 suuntaviivoissa. Tässä yhteydessä on todettava, että mainitussa tiedonannossa ja mainituissa suuntaviivoissa yhtäältä esitetään käytännesäännöt, joista komissio ei voi poiketa ilman, että sen mahdollisesti katsottaisiin syyllistyneen yhdenvertaisen kohtelun ja luottamuksensuojan periaatteen kaltaisten yleisten oikeusperiaatteiden loukkaamiseen, ja toisaalta taataan asianomaisten yritysten oikeusvarmuus määrittelemällä menettelysäännöt, jotka komissio on asettanut itselleen asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan nojalla määrättyjen sakkojen määrän vahvistamiseksi (ks. vastaavasti edellä 96 kohdassa mainittu asia Evonik Degussa v. komissio ja neuvosto, tuomion 52 ja 53 kohta; asia C-510/06 P, Archer Daniels Midland v. komissio, tuomio 19.3.2009,

Kok., s. I-1843, 60 kohta ja edellä 95 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 78 ja 82 kohta). Toisin kuin kantajat väittävät, sillä, että komissio antoi vuoden 1998 suuntaviivat ja myöhemmin vuoden 2006 suuntaviivat asetuksen N:o 1/2003 (EUVL C 210, s. 2) 23 artiklan 2 kohdan a alakohdan nojalla määrättävien sakkojen laskemiseksi, sikäli kuin komissio on pitäytynyt asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa ja asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa vahvistetuissa oikeudellisissa puitteissa, on yksinomaan myötävaikutettu näihin säännöksiin jo perustuvan komission harkintavallan rajojen täsmentämiseen ilman, että niistä voitaisiin päätellä, että unionin lainsäätäjä on alun perin määritellyt riittämättömästi komission toimivallan rajat tällä alalla (ks. vastaavasti edellä 83 kohdassa mainittu asia Schunk ja Schunk Kohlenstoff-Technik v. komissio, tuomion 44 kohta).

107 Neljänneksi on lisättävä, että EY 229 artiklan ja asetuksen N:o 1/2003 31 artiklan perusteella unionin tuomioistuimilla on täysi harkintavalta, kun ne tutkivat kanteet päätöksistä, joilla komissio on määrännyt sakkoja, joten ne voivat paitsi kumota komission tekemät päätökset myös poistaa määrätyt sakot tai alentaa tai korottaa niiden määrää. Komission tunnettuun ja saatavilla olevaan hallinnolliseen käytäntöön kohdistuu näin ollen unionin tuomioistuinten harjoittama täysi tuomioistuinvalvonta. Kyseinen valvonta on mahdollistanut asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa ja sittemmin asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa mahdollisesti esiintyvien määrittelemättömien käsitteiden täsmentämisen vakiintuneella ja julkaistulla oikeuskäytännöllä (ks. vastaavasti edellä 96 kohdassa mainittu asia Evonik Degussa v. komissio ja neuvosto, tuomion 54 kohta ja edellä 95 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 79 kohta).

108 Edellä esitetyt eri seikat huomioon ottaen asiantunteva toimija voi näin ollen tarvittaessa oikeudelliseen neuvonantajaan turvautuen ennakoida riittävän täsmällisesti sille tietystä käyttäytymisestä määrättävien sakkojen laskentatavan ja suuruusluokan. Se, että toimija ei voi tietää etukäteen täsmällisesti komission kussakin tapauksessa

määräämien sakkojen tasoa, ei voi olla nulla poena sine lege -periaatteen vastaista (edellä 96 kohdassa mainittu asia Evonik Degussa v. komissio ja neuvosto, tuomion 55 kohta ja edellä 95 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 83 kohta).

109 Kantajat eivät siis voi menestyksellisesti väittää, ettei asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa taattaisi rikosoikeuden ja oikeusvaltion perusperiaatteissa vaadittua ennakoitavuutta. Mainitussa säännöksessä voidaan nimittäin säätää riittävän täsmällisesti laskentamenetelmästä ja määrättyjen sakkojen määrästä (ks. vastaavasti edellä 96 kohdassa mainittu asia Evonik Degussa v. komissio ja neuvosto, tuomion 58 kohta).

110 Toiseksi toisin kuin kantajat väittävät, sakkoja koskeva komission päätöskäytäntö ei ole muuttunut arvaamattomasti tai sattumanvaraisesti.

111 Ensinnäkin niinä ajanjaksoina, jotka riidanalaisessa päätöksessä on todettu neljän rikkomisen toteuttamisajankohdiksi, tapahtui vain yksi sakkojen laskentatavan uudelleenjärjestely vuoden 1998 suuntaviivojen julkaisemisen yhteydessä, minkä unionin tuomioistuin on katsonut olleen kohtuullisesti valittajien ennakoitavissa (edellä 88 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 231 kohta).

112 Kun toiseksi tarkastellaan sakkojen tason korottamista vuoden 1998 suuntaviivojen antamisen seurauksena, vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan komissio voi milloin tahansa mukauttaa sakkojen tasoa, jos unionin kilpailusääntöjen tehokas soveltaminen sitä edellyttää (edellä 54 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 109 kohta ja asia T-23/99, LR AF 1998 v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok., s. II-1705, 237 kohta), koska tällaista hallintomenettelyn muutosta voidaan pitää objektiivisesti perusteltuna unionin kilpailusääntöjen rikkomisen yleisen ennaltaehkäisyn tavoitteen vuoksi. Kantajien väittämää ja riitauttamaa sakkojen tason äskettäistä korottamista sinänsä ei näin ollen voida pitää lainvastaisena nulla poena sine lege -periaatteeseen nähden, koska se pysyy asetuksen

N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa ja asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa määritellyissä oikeudellisissa puitteissa, sellaisina kuin unionin tuomioistuimet ovat niitä tulkinneet (ks. vastaavasti edellä 95 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 81 kohta ja edellä 83 kohdassa mainittu asia Schunk ja Schunk Kohlenstoff-Technik v. komissio, tuomion 43 kohta).

113 Kolmanneksi on pidettävä perusteettomana väitettä, jonka mukaan neuvosto olisi asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan ja asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan säännökset antaessaan laiminlyönyt velvollisuutensa ilmaista selvästi komissiolle annettavan toimivallan rajat ja näin todellisuudessa EY 83 artiklan vastaisesti siirtänyt komissiolle perustamissopimuksen mukaan neuvostolle kuuluvaa toimivaltaa.

114 Kuten edellä on esitetty, vaikka asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa ja asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa jätetään komissiolle laaja harkintavalta, siinä kuitenkin rajoitetaan sen käyttämistä vahvistamalla objektiivisia kriteerejä, joita komission on noudatettava. Toisaalta on muistutettava, että asetus N:o 17 ja asetus N:o 1/2003 annettiin EY 83 artiklan 1 kohdan perusteella, ja tässä määräyksessä määrätään, että ”neuvosto antaa –– komission ehdotuksesta ja Euroopan parlamenttia kuultuaan aiheelliset asetukset ja direktiivit [EY] 81 ja [EY] 82 artiklassa tarkoitettujen periaatteiden soveltamiseksi”. EY 83 artiklan 2 kohdan a ja d alakohdan mukaan näiden asetusten tai direktiivien tavoitteena on erityisesti ”ottamalla käyttöön sakot ja uhkasakot varmistaa, että [EY] 81 artiklan 1 kohdassa ja [EY] 82 artiklassa tarkoitettuja kieltoja noudatetaan,” ja ”määritellä komission ja yhteisöjen tuomioistuimen tehtävänjako tämän kohdan määräysten soveltamisessa”. On lisäksi muistutettava, että EY 211 artiklan ensimmäisen luetelmakohdan perusteella komissio ”huolehtii siitä, että tämän sopimuksen määräyksiä sekä toimielinten sen nojalla antamia säännöksiä ja määräyksiä noudatetaan” ja että sillä on tämän saman artiklan kolmannen luetelmakohdan perusteella ”itsenäistä päätösvaltaa” (edellä 95 kohdassa mainittu asia

Degussa v. komissio, tuomion 86 kohta ja edellä 83 kohdassa mainittu asia Schunk ja Schunk Kohlenstoff-Technik v. komissio, tuomion 48 kohta).

115 Tästä seuraa, ettei voida katsoa, että toimivalta määrätä sakkoja EY 81 ja EY 82 artiklan rikkomistapauksessa olisi alkujaan kuulunut neuvostolle, joka olisi siirtänyt sen tai sen täytäntöönpanon komissiolle EY 202 artiklan kolmannessa luetelmakohdassa tarkoitetulla tavalla. Edellä mainittujen perustamissopimuksen määräysten mukaisesti tämä toimivalta kuuluu itse asiassa komission itsenäiseen tehtävään huolehtia unionin lainsäädännön soveltamisesta, ja tämä tehtävä on täsmennetty, rajoitettu ja vahvistettu muodollisesti EY 81 ja EY 82 artiklan soveltamisen osalta asetuksilla N:o 17 ja N:o 1/2003. Komissiolle kyseisissä asetuksissa annettu toimivalta määrätä sakkoja perustuu itse perustamissopimuksen määräyksiin, ja sillä pyritään siihen, että kyseisissä artikloissa määrättyjä kieltoja voidaan soveltaa tehokkaasti (edellä 95 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 87 kohta ja edellä 83 kohdassa mainittu asia Schunk ja Schunk Kohlenstoff-Technik v. komissio, tuomion 49 kohta).

116 Näistä perusteista seuraa, että on hylättävä asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdasta esitetty rangaistusten lakisidonnaisuuden periaatteen loukkaamista koskeva lainvastaisuusväite.

*Vuoden 1998 suuntaviivoista esitetty lainvastaisuusväite, joka koskee taannehtivuuskieltoperiaatteen loukkaamista*

117 Kantajat muistuttavat, ettei unionin säädöstä voi soveltaa ennen sen julkaisemista ja että perusoikeuskirjan 49 artiklan 1 kohdan toisessa virkkeessä määrätään, ettei rikoksesta saa määrätä sen tekohetkellä sovellettavissa ollutta rangaistusta ankarampaa

rangaistusta. Kantajien mukaan nyt käsiteltävässä asiassa vuoden 1998 suuntaviivoissa loukataan taannehtivuuskieltoperiaatetta, koska suuntaviivoissa ylitetään ennakoitavuuden rajat. Kantajat korostavat tässä yhteydessä, että sakkoja koskevan päätöksenteon koventaminen ei kuulu lainsäätäjälle vaan komissiolle.

118 Oikeuskäytännöstä ilmenee, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklassa mainittu rikoslakien taannehtivuuskiellon periaate muodostaa unionin oikeuden yleisen periaatteen, jota on kunnioitettava, kun kilpailusääntöjen rikkomisesta määrätään sakkoja, ja että tämä periaate edellyttää, että teosta määrätyt seuraamukset vastaavat rikkomisen toteuttamishetkellä lainsäädännössä säädettyjä seuraamuksia (edellä 88 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 202 kohta; edellä 112 kohdassa mainittu asia LR AF 1998 v. komissio, tuomion 218–221 kohta ja asia T-224/00, Archer Daniels Midland ja Archer Daniels Midland Ingredients v. komissio, tuomio 9.7.2003, Kok., s. II-2597, 39–41 kohta).

119 Oikeuskäytännön mukaan myös sellaisten suuntaviivojen antaminen, jotka ovat omiaan muuttamaan sakkoja koskevaa komission yleistä kilpailupolitiikkaa, saattaa lähtökohtaisesti kuulua taannehtivuuskieltoperiaatteen soveltamisalaan (edellä 88 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 222 kohta).

120 Vuoden 1998 suuntaviivoilla voi nimittäin olla oikeusvaikutuksia. Nämä oikeusvaikutukset eivät johdu itse vuoden 1998 suuntaviivojen normatiivisuudesta, vaan siitä, että komissio on antanut ja julkaissut ne. Antamalla vuoden 1998 suuntaviivat ja julkaisemalla ne komissio rajoittaa oman harkintavaltansa käyttämistä, eikä se voi poiketa näistä säännöistä sillä uhalla, että sen mahdollisesti katsotaan loukanneen yleisiä oikeusperiaatteita, kuten yhdenvertaisen kohtelun periaatetta, luottamuksensuojan periaatetta tai oikeusvarmuuden periaatetta (ks. vastaavasti edellä 88 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 209–212 kohta).

121 Toisaalta Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7 artiklan 1 kohtaa koskevan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan kyseisellä määräyksellä estetään – syytetyn vahingoksi – sellaisen säännöksen uuden tulkinnan taannehtiva soveltaminen, jossa teko säädetään rikokseksi (ks. vastaavasti asia S.W. v. Yhdistynyt kuningaskunta, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 22.11.1995, A-sarja, nro 335-B, 34–36 kohta; asia C.R. v. Yhdistynyt kuningaskunta, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 22.11.1995, A-sarja, nro 335-C, 32–34 kohta; asia Cantoni v. Ranska, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 15.11.1996, Recueil des arrêts et décisions, 1996-V, 29–32 kohta ja asia Coëme ym. v. Belgia, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tuomio 22.6.2000, Recueil des arrêts et décisions, 2000-VII, 145 kohta). Tämän oikeuskäytännön mukaan näin on erityisesti silloin, kun kyse on tulkintakäytännöstä, jonka tulos ei ollut kohtuullisesti ennakoitavissa rikkomisen toteuttamishetkellä, kun otetaan huomioon erityisesti kyseiseen oikeussäännökseen liittyvässä oikeuskäytännössä tuolloin esitetty tulkinta. On kuitenkin täsmennettävä, että samasta oikeuskäytännöstä ilmenee, että ennakoitavuuden käsitteen sisältö riippuu suurelta osin kyseessä olevan säännöksen sisällöstä, sen kattamasta alasta sekä sen adressaattien määrästä ja luonteesta. Lain ennakoitavuuden vastaista ei ole se, että kyseessä olevan henkilön on käytettävä valistuneita neuvonantajia voidakseen arvioida asian olosuhteissa kohtuullisessa määrin tietystä toiminnasta mahdollisesti aiheutuvat seuraukset. Erityisesti edellä mainitussa asiassa Cantoni vastaan Ranska annetun tuomion (35 kohta) mukaan tämä koskee varsinkin ammattilaisia, jotka ovat tottuneet toimimaan erittäin varovaisesti ammattiaan harjoittaessaan. Niiltä voidaan siis odottaa, että ne arvioivat toimintaansa liittyvät vaarat hyvin huolellisesti.

122 Edellä esitetty huomioon ottaen ja taannehtivuuskiellon periaatteen noudattamisen valvomiseksi on tutkittava, oliko kyseinen muutos eli vuoden 1998 suuntaviivojen antaminen kohtuullisesti ennakoitavissa silloin, kun kyseessä olevat kilpailusääntöjen rikkomiset tapahtuivat (ks. vastaavasti edellä 88 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 224 kohta).

123 Tässä yhteydessä on ensiksi todettava, että sakkojen tason väitetty korottaminen vuoden 1998 suuntaviivojen perusteella on asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa ja asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa vahvistettujen oikeudellisten puitteiden

mukaista, koska suuntaviivojen 5 kohdan a alakohdassa määrätään nimenomaisesti, että määrätyt sakot eivät missään tapauksessa saa ylittää mainituissa säännöksissä säädettyä enimmäismäärää, joka on 10 prosenttia liikevaihdosta.

124 Seuraavaksi on todettava, että vuoden 1998 suuntaviivojen pääasiallinen uudistus oli se, että sakkojen laskemisen lähtökohdaksi otettiin perusmäärä, joka määritettiin näissä suuntaviivoissa tätä varten ilmoitettujen sellaisten vaihteluvälien avulla, jotka ilmentävät rikkomisten eriasteista vakavuutta mutta jotka sellaisinaan eivät ole yhteydessä kyseessä olevaan liikevaihtoon. Tämä menetelmä perustuu näin ollen olennaisesti sakkojen – vaikkakin suhteelliseen ja joustavaan – tariffointiin (edellä 88 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 225 kohta ja edellä 106 mainittu asia Archer Daniels Midland v. komissio, tuomion 61 kohta).

125 Lopuksi on muistutettava, että se, että komissio on aikaisemmin soveltanut tietyntasoisia sakkoja tietynlaisiin rikkomisiin, ei voi estää komissiota nostamasta tätä sakkojen tasoa asetuksissa N:o 17 ja N:o 1/2003 ilmoitetuissa rajoissa, jos tämä on tarpeen unionin kilpailupolitiikan toteuttamiseksi, mutta että unionin kilpailusääntöjen tehokas soveltaminen edellyttää sitä vastoin sitä, että komissio voi milloin tahansa mukauttaa sakkojen tasoa tämän politiikan tarpeita vastaavaksi (ks. vastaavasti edellä 54 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 109 kohta; asia C-196/99 P, Aristrain v. komissio, tuomio 2.10.2003, Kok., s. I-11005, 81 kohta; edellä 88 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 227 kohta; asia T-12/89, Solvay v. komissio, tuomio 10.3.1992, Kok., s. II-907, 309 kohta ja asia T-304/94, Europa Carton v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok., s. II-869, 89 kohta).

126 Tästä seuraa, että sellaiseen hallinnolliseen menettelyyn osallistuvat yritykset, jonka päätteeksi voidaan määrätä sakkoja, eivät voi saavuttaa perusteltua luottamusta siihen, ettei komissio ylitä aiemmin käytettyä sakkojen tasoa, eivätkä sakkojen laskentatapaan (edellä 88 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 228 kohta).

127 Tämän vuoksi kyseisten yritysten on otettava huomioon se mahdollisuus, että komissio päättää minä hetkenä hyvänsä korottaa sakkojen tasoa aiemmin soveltamastaan tasosta. Tämä ei päde ainoastaan silloin, kun komissio korottaa sakkojen tasoa määrätessään sakkoja yksittäistapauksissa, vaan myös silloin, kun tämä korotus toteutetaan soveltamalla yksittäistapauksiin vuoden 1998 suuntaviivojen kaltaisia yleisesti sovellettavia käytännesääntöjä (edellä 88 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 229 ja 230 kohta ja edellä 106 kohdassa mainittu asia Archer Daniels Midland v. komissio, tuomion 59 kohta).

128 Tämän perusteella kantajat olivat väärässä, kun ne arvioivat vuoden 1998 suuntaviivojen loukkaavan taannehtivuuskieltoperiaatetta siinä mielessä, että ne olivat johtaneet aikaisempaa korkeampien sakkojen määräämiseen tai että ennakoitavuuden rajat oli nyt käsiteltävässä asiassa ylitetty. Suuntaviivat ja erityisesti niiden sisältämä sakkojen uusi laskentatapa, jos oletetaan, että niillä korotettiin määrättävien sakkojen tasoa, olivat kohtuullisesti valittajien kaltaisten yritysten ennakoitavissa kyseessä olevien rikkomisten toteuttamishetkellä (ks. vastaavasti edellä 88 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 231 kohta). Samoista syistä komission ei tarvinnut selvittää vuoden 1998 suuntaviivoissa tarkemmin sitä, että sakkojen tason korottaminen oli tarpeen yhteisön kilpailupolitiikan täytäntöönpanon varmistamiseksi.

129 Kun tarkastellaan väitettä, jonka mukaan sakkoja koskevan päätöksenteon koventaminen ei kuulu lainsäätäjälle vaan komissiolle, sen on osittain päällekkäinen sen väitteen kanssa, joka on esitetty komission toimivallan puuttumista koskevan lainvastaisuusväitteen yhteydessä ja jota käsitellään jäljempänä 131–137 kohdassa.

130 Kaikesta edellä esitetystä seuraa, että myös tämä lainvastaisuusväite on hylättävä.

*Vuoden 1998 suuntaviivoista esitetty lainvastaisuusväite, joka koskee komission toimivallan puuttumista ja toissijaisesti avoimuuden ja ennakoitavuuden puuttumista suuntaviivoista*

131 Kantajat väittävät, että komissiolle asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa myönnetyn merkittävän harkintavallan käyttäminen edellyttää lainsäädännössä tehtävää abstraktia ja yleistä konkretisointia eli aineellisoikeudellisten sääntöjen antamista. Komissiolla ei kuitenkaan, toisin kuin neuvostolla, ole toimivaltaa antaa tällaisia sääntöjä. Vaikka komission konkreettisesti määrittämät sakon puitteet olisivatkin lainmukaiset, vuoden 1998 suuntaviivat olisivat kantajien mukaan joka tapauksessa tehottomat, koska niiden avulla ei pystytä takaamaan vähäistäkään avoimuutta ja ennakoitavuutta sakon määrää vahvistettaessa.

132 Ensiksi on todettava, etteivät kantajat kirjelmissään ole täsmentäneet säännöstä, jota komissio niiden mukaan rikkoi antaessaan vuoden 1998 suuntaviivat. Kun kantajia kuultiin suullisessa käsittelyssä, ne esittivät, että lakisidonnaisuuden periaatteen mukaan sakkojen laskemista koskevien abstraktien sääntöjen antaminen on neuvoston tehtävä.

133 Sillä, että komissio antoi vuoden 1998 suuntaviivat, sikäli kuin se on pitäytynyt asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdassa ja sittemmin asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa vahvistetuissa oikeudellisissa puitteissa, on kuitenkin yksinomaan myötävaikutettu näihin säännöksiin jo perustuvan komission harkintavallan rajojen täsmentämiseen (ks. vastaavasti edellä 83 kohdassa mainittu asia Schunk ja Schunk Kohlenstoff-Technik v. komissio, tuomion 44 kohta). Näin ollen on hylättävä väite, joka koskee komission toimivallan puuttumista suuntaviivojen antamisessa.

134 Toiseksi on myös hylättävä väitteet, jotka koskevat vuoden 1998 suuntaviivojen avoimuuden ja ennakoitavuuden puuttumista.

135 Yhtäältä komissio on julkaissut mainitut suuntaviivat avoimuuden vuoksi ja lisätäkseen niiden yritysten oikeusvarmuutta, joita asia koskee, ja se on esittänyt niissä laskentamenetelmän, jota se on sitoutunut käyttämään jokaisessa käsiteltävässä asiassa. Unionin tuomioistuin on tässä yhteydessä sitä paitsi katsonut, että kun komissio on ottanut käyttöön tällaiset käytännesäännöt ja ilmoittanut ne julkaisemalla, että se soveltaa niitä vastedes tapauksiin, joita ne koskevat, se on rajoittanut harkintavaltansa käyttöä eikä voi poiketa näistä säännöistä ilman, että sen mahdollisesti katsottaisiin syyllistyneen yhdenvertaisen kohtelun ja luottamuksensuojan periaatteen kaltaisten yleisten oikeusperiaatteiden loukkaamiseen. Unionin tuomioistuin on niin ikään todennut, että vuoden 1998 suuntaviivoissa määritetään yleisesti ja abstraktisti menettelysäännöt, jotka komissio on asettanut itselleen sakkojen määrän vahvistamiseksi, ja taataan näin yritysten oikeusvarmuus (edellä 88 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 211 ja 213 kohta; ks. myös edellä 106 kohdassa mainittu asia Archer Daniels Midland v. komissio, tuomion 60 kohta).

136 Toisaalta asiantunteva toimija voi tarvittaessa oikeudelliseen neuvonantajaan turvautuen ennakoida riittävän täsmällisesti sille tietystä käyttäytymisestä määrättävien sakkojen laskentatavan ja suuruusluokan (edellä 96 kohdassa mainittu asia Evonik Degussa v. komissio ja neuvosto, tuomion 55 kohta). Toimija ei toki voi vuoden 1998 suuntaviivojen perusteella ennakoida komission kussakin tapauksessa määräämien sakkojen täsmällistä määrää. Kun otetaan huomioon niiden rikkomisten vakavuus, joista komission on määrättävä seuraamuksia, repressiivisen ja preventiivisen tavoitteen vuoksi on kuitenkin perusteltua, etteivät yritykset voi arvioida etua, jonka ne saavat osallistumisestaan rikkomiseen, ottamalla ennakolta huomioon sen sakon määrän, joka niille tämän lainvastaisen käyttäytymisen vuoksi määrätään (edellä 95 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 83 kohta).

137 Edellä esitetyn perusteella on hylättävä perusteettomana vuoden 1998 suuntaviivoista esitetty lainvastaisuusväite, joka koskee komission toimivallan puuttumista ja toissijaisesti suuntaviivojen avoimuuden ja ennakoitavuuden puuttumista.

*Vuoden 2002 yhteistyötiedonannosta esitetty lainvastaisuusväite, joka koskee taannehtivuuskieltoperiaatteen ja luottamuksensuojan periaatteen loukkaamista*

138 Kantajat väittävät, että vuoden 2002 yhteistyötiedonannon soveltaminen nyt käsiteltävään asiaan loukkaa taannehtivuuskieltoperiaatetta, koska suurin osa riidanalaisessa päätöksessä mainituista tosiseikoista on tapahtunut ennen suuntaviivojen voimaantuloa. Komission olisi kantajien mukaan pitänyt soveltaa sakkojen määräämättä jättämisestä tai lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa annettua komission tiedonantoa (EYVL 1996, C 207, s. 4) (jäljempänä vuoden 1996 yhteistyötiedonanto), joka olisi tarjonnut niille tosiseikkojen kiistämättä jättämisen nojalla 10–50 prosentin alennuksen sakkoihin symbolisen 1 prosentin alennuksen sijasta, joka niille myönnettiin riidanalaisessa päätöksessä (riidanalaisen päätöksen 777, 806, 835 ja 854 perustelukappale). Soveltaessaan vuoden 2002 tiedonantoa komissio loukkasi kantajien mukaan myös luottamuksensuojan periaatetta.

139 On palautettava mieliin, että vuoden 1996 yhteistyötiedonannon D kohdassa säädetään, että yritykselle voidaan myöntää 10–50 prosenttia alennusta siihen sakkojen määrään, joka sille olisi määrätty ilman yhteistyötä, jos se saatuaan tiedon väitetiedoksiannosta ilmoittaa komissiolle, että se ei kiistä niiden seikkojen olemassaoloa, joihin komission esittämät syytökset perustuvat. Vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa puolestaan ei tällä perusteella enää myönnetä alennusta sakkoihin.

140 Kun tarkastellaan vuoden 2002 yhteistyötiedonannon väitettyä taannehtivaa soveltamista, on todettava, että mainitun tiedonannon 28 kohdassa säädetään, että ”[t]ämä tiedonanto korvaa vuoden 1996 [yhteistyö]tiedonannon 14 päivästä helmikuuta 2002 alkaen kaikissa asioissa, joissa yksikään yritys ei ole ottanut yhteyttä komissioon hyötyäkseen kyseisessä tiedonannossa vahvistetusta suotuisasta kohtelusta”. Kun otetaan huomioon, että vuoden 2002 yhteistyötiedonanto on julkaistu 19.2.2002, mainitussa tiedonannossa säädetään tosin näiden säännösten taannehtivasta soveltamisesta, mutta tämä koskee vain ajanjaksoa 14.2.2002–18.2.2002. Koska yksikään kartelliin osallistunut yritys ei esittänyt vuoden 2002 yhteistyötiedonannon mukaista hakemusta ennen 2.2.2004 (riidanalaisen päätöksen 94, 105, 115 ja 127 perustelukappale), vuoden 2002 yhteistyötiedonannon taannehtivasta soveltamisesta mahdollisesti johtuva lainvastaisuus ei ole voinut vaikuttaa riidanalaisen päätöksen laillisuuteen.

141 Käsiteltävässä asiassa kantajat riitauttavat kuitenkin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon välittömän soveltamisen aikaisempia rikkomisia – jotka ovat tapahtuneet osittain vuonna 2002 – koskevien sakkojen laskemiseen.

142 Kuten asiakirja-aineistosta ensinnäkin ilmenee, on todettava, että kantajat vaativat nimenomaisesti vuoden 2002 yhteistyötiedonannon soveltamista vähintään kuusi kertaa hallintomenettelyn aikana.

143 Toiseksi oikeuskäytännöstä ilmenee joka tapauksessa, että taannehtivuuskiellon periaate ei estä sellaisten suuntaviivojen soveltamista, joilla oletetaan olevan raskauttava vaikutus sellaisista rikkomisista määrättyjen sakkojen tasoon, joihin on syyllistytty ennen niiden antamista, edellyttäen että politiikka, joka niillä pannaan täytäntöön, on kohtuudella ennakoitavissa, silloin kun asianomaisiin rikkomisiin syyllistytään (edellä 88 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 202–232 kohta ja yhdistetyt asiat T-101/05 ja T-111/05, BASF ja UCB v. komissio, tuomio 12.12.2007, Kok., s. II-4949, 233 kohta; ks. myös edellä 106 kohdassa mainittu

asia Archer Daniels Midland v. komissio, tuomion 66 kohta). Kantajat eivät kuitenkaan väitä, ettei vuoden 2002 yhteistyötiedonannon antamisen yhteydessä tapahtunut muutos ollut ennakoitavissa.

144 Kun on kyse kantajien luottamuksensuojan väitetystä loukkaamisesta, joka kantajien mukaan johtuu vuoden 2002 yhteistyötiedonannon soveltamisesta rikkomisiin, jotka tapahtuivat osittain ennen yhteistyötiedonannon voimaantuloa, on riittävää todeta, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan taloudelliset toimijat eivät voi luottaa perustellusti siihen, että vallitsevat olosuhteet säilyvät, jos kysymys on olosuhteista, joita yhteisön toimielimet voivat muuttaa harkintavaltansa rajoissa tekemillään päätöksillä (ks. asia C-280/93, Saksa v. neuvosto, tuomio 5.10.1994, Kok., s. I-4973, Kok. Ep. XVI, s. I-173, 80 kohta ja asia C-295/03 P, Alessandrini ym. v. komissio, tuomio 30.6.2005, Kok., s. I-5673, 89 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Kantajat olisivat joka tapauksessa voineet pyytää milloin tahansa vuoden 1996 yhteistyötiedonannon soveltamista jättämällä komissiolle tämän tiedonannon mukaisen pyynnön ennen vuoden 2002 yhteistyötiedonannon voimaantuloa. Tästä seuraa, että kyseinen väite on hylättävä.

145 Näin ollen on hylättävä vuoden 2002 yhteistyötiedonannosta esitetty lainvastaisuusväite, joka koskee taannehtivuuskieltoperiaatteen ja luottamuksensuojan periaatteen loukkaamista.

*Vuoden 2002 yhteistyötiedonannosta esitetty lainvastaisuusväite, joka koskee nemo tenetur -periaatteen, in dubio pro reo -periaatteen ja suhteellisuusperiaatteen loukkaamista sekä harkintavallan väärinkäyttöä*

146 Kantajat väittävät, että vuoden 2002 yhteistyötiedonanto on lainvastainen, koska siinä loukataan yleisiä oikeusperiaatteita ja ylitetään komissiolle myönnetty harkintavalta.

Vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa loukataan kantajien mukaan näin ollen nemo tenetur -periaatetta, in dubio pro reo -periaatetta ja suhteellisuusperiaatetta. Komissio on käyttänyt väärin harkintavaltaansa yhteistyötiedonannon antaessaan, ja sitä ei voitaisi täten soveltaa nyt käsiteltävässä asiassa. Näin ollen vuoden 2002 yhteistyötiedonannon perusteella toimitettuja todisteita ei voitaisi käyttää, koska lainvastaisesti saatujen todisteiden käyttö on kiellettyä.

147 Kyseisessä lainvastaisuusväitteessä esitetyt eri väitteet on käsiteltävä erikseen.

Ensimmäinen väite, joka koskee nemo tenetur -periaatteen loukkaamista

148 Kantajat palauttavat mieliin, että nemo tenetur -periaatteen mukaan ketään ei voi pakottaa syyttämään itseään tai todistamaan itseään vastaan. Vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa loukataan kyseistä periaatetta, koska käytännössä siinä pakotetaan yritykset komission kanssa tehtävään yhteistyöhön ja tunnustusten tekemiseen. Yhtäältä nimittäin ainoastaan ensimmäinen yritys, joka toimittaa vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 8 kohdan a tai b alakohdan edellytykset täyttäviä todisteita, voi tavoitella sakkojen määräämättä jättämistä. Näin ollen kaikki yritykset ”ensimmäisestä sijasta kilpaillen” toimittaisivat komissiolle täydellisiä (ja toisinaan liioiteltuja) tunnustuksia voimatta vertailla yhteistyöstä saatavaa hyötyä – joka ilmenisi sakkojen toivottuna alennuksena – sen varjopuoliin. Toisaalta yritys, joka tekee vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa tarkoitettua yhteistyötä, luopuu mahdollisuudestaan kiistää muiden yritysten esittämät, jopa virheelliset, tosiseikat, koska komissio pitää tosiseikkojen kiistämistä vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 11 ja 23 kohdassa tarkoitetun yhteistyön

puuttumisena, mihin liittyy vakava riski siitä, ettei yritys saa yhteistyötiedonannon nojalla myönnettävästä sakkojen alentamisesta aiheutuvaa hyötyä.

149 Oikeuskäytännöstä ilmenee yhtäältä, että unionin oikeuden, jonka osana perusoikeudet ovat, yleisiksi oikeusperiaatteiksi, joiden valossa kaikkia unionin oikeuden tekstejä on tulkittava, on tunnustettu yritysten oikeus siihen, että komissio ei pakota niitä tunnustamaan osallisuuttaan kilpailusääntöjen rikkomiseen (ks. vastaavasti asia 374/87, Orkem v. komissio, tuomio 18.10.1989, Kok., s. 3283, Kok. Ep. X, s. 231, 35 kohta ja yhdistetyt asiat C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P-C-252/99 P ja C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomio 15.10.2002, Kok., s. I-8375, 273 kohta).

150 Vaikka komissio ei toisaalta voikaan pakottaa yritystä tunnustamaan osallisuuttaan kilpailusääntöjen rikkomiseen, ei kuitenkaan ole estettä sille, että se ottaa sakkojen määrästä päättäessään huomioon avun, jonka tämä yritys on oma-aloitteisesti sille antanut kilpailusääntöjen rikkomisen olemassaolon toteamista varten (asia C-57/02 P, Acerinox v. komissio, tuomio 14.7.2005, Kok., s. I-6689, 87 kohta ja yhdistetyt asiat C-65/02 P ja C-73/02 P, ThyssenKrupp v. komissio, tuomio 14.7.2005, Kok., s. I-6773, 50 kohta).

151 Kantajat eivät voi väittää, että edellä 149–150 kohdassa mainittu oikeuskäytäntö olisi vanhentunutta. Unionin tuomioistuin on sitä vastoin nimenomaisesti vahvistanut ottaneensa huomioon ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön kehityksen muun muassa asiassa Funke vastaan Ranska 25.2.1993 (A-sarja, nro 256 A) annetussa tuomiossa ja asiassa Saunders vastaan Yhdistynyt kuningaskunta 17.12.1996 (Recueil des arrêts et décisions, 1996-VI) annetussa tuomiossa, joihin kantajat viittaavat (edellä 149 mainitut yhdistetyt asiat Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomion 273–280 kohta).

152 Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon oikeudellisuutta nemo tenetur -periaatteen kannalta on siis tarkasteltava edellä 149 ja 150 kohdassa mainitussa oikeuskäytännössä esiin tuotujen periaatteiden perusteella.

153 Tässä yhteydessä on todettava, että vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla yritysten tekemä yhteistyö tapahtuu täysin vapaaehtoisesti. Yrityksillä ei nimittäin ole mitään pakkoa toimittaa todisteita oletetusta kartellista. Hallintomenettelyn aikana yrityksen tarjoaman yhteistyön aste perustuu yksinomaan vapaaehtoisuuteen, eikä siitä ole missään tapauksessa määrätty vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa (ks. vastaavasti edellä 150 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat ThyssenKrupp v. komissio, tuomion 52 kohta ja julkisasiamies Légerin kyseisissä asioissa 28.10.2004 esittämä ratkaisuehdotus, Kok., s. I-6677, 140 kohta).

154 Väite, jonka mukaan yhteistyötä tekevä yritys luopuisi mahdollisuudestaan kiistää muiden yritysten esittämiä, jopa vääriä, tosiasioita, perustuu vuoden 2002 yhteistyötiedonannon virheelliseen tulkintaan.

155 Toisin kuin kantajat väittävät, tiedonannon 11 kohdassa, jossa kyseistä yritystä vaaditaan tekemään ”koko komissiossa toteutettavan hallintomenettelyn ajan kaikin tavoin yhteistyötä, joka on jatkuvaa ja nopeaa”, ja 23 kohdassa, jossa säädetään, että ”komissio voi – – ottaa huomioon yrityksen todisteiden toimittamispäivän jälkeisen yhteistyön laajuuden ja jatkuvuuden”, kyseistä yritystä ei vaadita luopumaan muiden yritysten esittämien virheellisten tosiasioiden kiistämisestä tai korjaamisesta. Kantajien väite pohjautuu myös virheelliseen lähtökohtaan, jonka mukaan rikkomisen näyttämiseen toteen riittäisivät yhden ainoan kartelliin osallistuneen yrityksen yksipuolisesti tekemät virheelliset ilmoitukset, joiden tueksi ei ole esitetty todisteita.

156 Toisaalta vuoden 1996 yhteistyötiedonannosta poiketen vuoden 2002 tiedonannossa ei säädetä sakkojen alentamisesta tosiasioiden kiistämättä jättämisen nojalla. Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon ei siis voida katsoa pakottavan siitä hyötymistä toivovia yrityksiä olemaan kiistämättä muiden yritysten esittämiä tosiseikkoja.

157 Yritystä koskeva väitetty pakko olla kiistämättä tosiseikkoja, joihin se ei ole syyllistynyt, perustuu joka tapauksessa jonkin yrityksen esittämään täysin teoreettiseen oletukseen, jonka yhteydessä se tunnustaa rikkomisen, johon se ei ole syyllistynyt, koska toivoo saavansa alennuksen sakkoon, jonka se pelkää sille määrättävän. Tällainen arviointi ei voi muodostaa nemo tenetur -periaatteen loukkaamista koskevaa väitettä (ks. vastaavasti asia C-298/98, Metsä-Serla Sales Oy v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok., s. I-10157, 58 kohta).

158 Tästä seuraa, että ensimmäinen vuoden 2002 yhteistyötiedonantoa koskeva lainvastaisuusväite on hylättävä.

Toinen väite, joka koskee in dubio pro reo -periaatteen loukkaamista

159 Kantajat väittävät, että in dubio pro reo -periaatteen tai syyttömyysolettaman mukaisesti komissiolle kuuluu todistustaakka kilpailusääntöjen rikkomisen ja yrityksen syyllisyyden osoittamisesta. Vuoden 2002 yhteistyötiedonanto loukkaa kantajien mukaan syyttömyysolettamaa siltä osin kuin se johtaa käytännössä siihen, että yritykset toimittavat todisteita omista rikkomisistaan ja omasta syyllisyydestään sekä muiden yritysten rikkomisista ja syyllisyydestä.

160 On palautettava mieliin, että syyttömyysolettama, sellaisena kuin se ilmenee muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kohdasta, kuuluu perusoikeuksiin, jotka unionin tuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan tunnustetaan unionin oikeusjärjestyksessä ja jotka on vahvistettu myös EU 6 artiklan 2 kohdassa sekä perusoikeuskirjan 48 artiklassa. Kun otetaan huomioon kyseessä olevien rikkomisten luonne sekä niihin liittyvien seuraamusten luonne ja ankaruus, syyttömyysolettaman

periaate soveltuu erityisesti kilpailusääntöjen rikkomiseen liittyviin yrityksiä koskeviin menettelyihin, jotka voivat johtaa sakkojen tai uhkasakkojen määräämiseen (ks. edellä 95 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 115 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

161 Toisin kuin kantajat väittävät, vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa ei jätetä huomiotta syyttömyysolettaman periaatetta.

162 Kuten edellä 153 kohdassa on muistutettu, kyseisen tiedonannon nojalla tehtävä yhteistyö on ensinnäkin täysin vapaaehtoista kyseiselle yritykselle. Tiedonannossa ei esitetä yritykselle minkäänlaista pakkoa toimittaa todisteita kilpailusääntöjen rikkomisesta, johon se on osallistunut.

163 Toiseksi vuoden 2002 yhteistyötiedonanto ei myöskään vaikuta komissiolle kuuluvaan velvoitteeseen esittää omia todisteita (komissiolla on todistustaakka sen toteamista rikkomisista), joiden avulla se voi oikeudellisesti riittävällä tavalla näyttää toteen rikkomisen tunnusmerkistön täyttymisen. Näyttääkseen toteen rikkomisen komissio voi kuitenkin käyttää perusteenaan kaikkia käytössään olevia seikkoja. Niinpä se voi syyttömyysolettaman periaatetta loukkaamatta käyttää perusteenaan paitsi asiakirjoja, jotka se on kerännyt asetusten N:o 17 ja N:o 1/2003 nojalla tekemiensä tarkastusten yhteydessä tai jotka se on saanut vastauksena näiden asetusten nojalla esittämiinsä tietojensaantipyyntöihin, myös todisteita, joita jokin yritys on toimittanut vapaaehtoisesti kyseisen tiedonannon nojalla.

164 Edellä esitetystä seuraa, ettei voida myöskään hyväksyä vuoden 2002 yhteistyötiedonannosta esitettyä laittomuusväitettä, joka koskee syyttömyysolettaman loukkaamista.

Kolmas väite, joka koskee suhteellisuusperiaatteen loukkaamista

165 Kantajat väittävät, ettei vuoden 2002 yhteistyötiedonanto ole tarpeellinen eikä asianmukainen ja että siinä näin ollen loukataan suhteellisuusperiaatetta. Kantajien mukaan se ei ole tarpeellinen, koska asetuksessa N:o 1/2003 ja erityisesti sen 18 ja 21 artiklassa komissiolle myönnetään riittävät keinot tehdä kartelleja koskevia tutkimuksia. Tiedonanto ei kantajien mukaan ole tarkoituksenmukainen eikä oikeasuhtainen. Vaikka mainitun tiedonannon avulla voitaisiin nimittäin aikaisempaa paremmin näyttää toteen kartellien olemassaolo, mikä olisi unionin edun mukaista, siitä olisi etua EY 81 artiklaa rikkoneille yrityksille ja haittaa rehellisille yrityksille, koska siinä estettäisiin sakon määrääminen kartelliin osallistuneille ja siitä hyötyneille yrityksille. Vuoden 2002 yhteistyötiedonanto vaikuttaa kantajien mukaan myös unionin intressiin määrätä seuraamuksia kilpailuoikeuden rikkomisista.

166 On muistutettava, ettei unionin oikeuden yleisiin oikeusperiaatteisiin kuuluvan suhteellisuusperiaatteen mukaan unionin toimielinten säädöksillä, päätöksillä ja muilla toimenpiteillä saa ylittää niitä rajoja, jotka johtuvat siitä, mikä on tarpeellista niillä lainmukaisesti tavoiteltujen päämäärien toteuttamiseksi ja tähän soveltuvaa, eli silloin, kun on mahdollista valita usean tarkoituksenmukaisen toimenpiteen välillä, on valittava vähiten pakottava, eivätkä toimenpiteistä aiheutuvat haitat saa olla liian suuria tavoiteltuihin päämääriin nähden (ks. asia C-189/01, Jippes ym., tuomio 12.7.2001, Kok., s. I-5689, 81 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

167 On myös palautettava mieliin, että komissiolla on asetusta N:o 1/2003 soveltaessaan harkintavaltaa sakkojen määrän vahvistamisessa, jotta se voisi ohjata yritysten toimintaa niin, että ne noudattaisivat kilpailusääntöjä (ks. vastaavasti edellä 57 kohdassa mainittu asia Groupe Danone v. komissio, tuomion 134 kohta

oikeuskäytäntöviittauksineen). Koska vuoden 2002 yhteistyötiedonanto kuuluu EY 81 artiklan rikkomisesta horisontaalisille kartelleille määrättävien sakkojen vahvistamista koskevaan komission politiikkaan, kyseinen harkintavalta on otettava huomioon tarkasteltaessa suhteellisuusperiaatetta koskevaa väitettä.

168 On kuitenkin todettava, että vuoden 2002 yhteistyötiedonanto vaikuttaa asianmukaiselta ja välttämättömältä välineeltä salaisten horisontaalisten kartellien olemassaolon todistamiseen ja näin ollen yritysten toiminnan ohjaamiseen siten, että nämä alkavat noudattaa kilpailusääntöjä.

169 Vaikka asetuksen N:o 1/2003 18–21 artiklassa säädetyt välineet eli tietojensaantipyynnöt ja tarkastukset muodostavatkin välttämättömät välineet kilpailusääntöjen rikkomisia koskeviin toimenpiteisiin ryhtymistä varten, on todettava, että salaisia kartelleja on usein vaikea tunnistaa ja niistä on vaikea saada tietoa ilman kyseisten yritysten yhteistyötä. Vaikka kartellin osapuolella onkin aina riski tulla paljastetuksi muun muassa komissiolle tai kansalliselle viranomaiselle tehdyn valituksen seurauksena, osapuoli, joka haluaa lopettaa osallistumisensa kartelliin, voi olla haluton ilmoittamaan tästä komissiolle, koska se pelkää suurta sakkoa, joka sille saatetaan määrätä. Vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa pyritään välttämään se, että kartellin osapuoli luopuu kartellin ilmoittamisesta komissiolle, ja tästä syystä siinä määrätään sakoista vapauttamisesta tai sakon huomattavasta alentamisesta sellaisten yritysten osalta, jotka toimittavat komissiolle todisteita horisontaalisen kartellin olemassaolosta.

170 On hylättävä väite, jonka mukaan vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa sallitaan hyvitysten myöntäminen tietyille EY 81 artiklassa kiellettyihin kartelleihin osallistuneille yrityksille. Komissio nimittäin korostaa mainitun tiedonannon 4 kohdassa, että ”[k]uluttajien ja kansalaisten etu on salaisten kartellien paljastamisessa ja niistä

rankaisemisessa tärkeämpää kuin niiden yritysten sakottaminen, jotka tekevät komissiolle mahdolliseksi tällaisten menettelytapojen paljastamisen ja kieltämisen".

171 Näin ollen vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa ei ylitetä selvästi sitä, mikä on tarpeen lainmukaisesti tavoitellun päämäärän toteuttamiseksi.

172 Edellä esitetystä seuraa, että vuoden 2002 yhteistyötiedonannosta esitetty laittomuusväite, joka koskee suhteellisuusperiaatteen loukkaamista, on hylättävä.

Neljäs väite, joka koskee harkintavallan väärinkäyttöä

173 Komissio on vuoden 2002 yhteistyötiedonantoa antaessaan kantajien mukaan ylittänyt harkintavaltansa, joka sille on myönnetty asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 ja 3 kohdassa. Näiden säännösten mukaan komission täytyy sakon määrää vahvistaessaan ottaa huomioon rikkomisen vakavuus ja kesto, mikä kantajien mukaan on mahdotonta rangaistuksen lieventämisen yhteydessä. Näin ollen vuoden 2002 yhteistyötiedonannon A jakso on lainvastainen, mikä tekee koko tiedonannosta lainvastaisen.

174 On syytä palauttaa mieliin, että asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan mukaan "[k]omissio voi päätöksellään määrätä yrityksille – – sakon, jos ne tahallaan tai tuottamuksesta rikkovat – – [EY] 81 artiklan tai [EY] 82 artiklan määräyksiä". Itse

säännöksen sanamuodosta seuraa, että komissiolla on mahdollisuus, mutta sen ei ole pakko, määrätä sakko yritykselle, joka on rikkonut EY 81 artiklaa.

175 Asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 ja 3 kohdassa ei myöskään luetella tyhjentävästi perusteita, jotka komissio voi ottaa huomioon sakon määrää vahvistaessaan. Yrityksen käyttäytyminen hallintomenettelyn aikana voi siis kuulua seikkoihin, jotka on otettava huomioon sakon määrää vahvistettaessa (ks. vastaavasti edellä 157 kohdassa mainittu asia Metsä-Serla Sales Oy v. komissio, tuomion 56 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

176 Komissio on siis ylittämättä toimivaltuuksiaan käyttänyt asetusta N:o 1/2003 ja laatinut itselleen vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa olevat käytännesäännöt, joiden on tarkoitus auttaa sitä käyttämään harkintavaltaansa sakkojen määrää vahvistaessaan, jotta se ottaisi huomioon erityisesti yritysten käyttäytymisen hallintomenettelyn aikana ja voisi näin paremmin taata kyseisten yritysten yhdenvertaisen kohtelun (ks. vastaavasti edellä 157 kohdassa mainittu asia Metsä-Serla Sales Oy v. komissio, tuomion 57 kohta).

177 Tästä seuraa, että myös viimeksi käsitelty väite on hylättävä.

178 Edellä esitetystä seuraa, että vuoden 2002 yhteistyötiedonannosta esitetty lainvastaisuusväite on hylättävä kokonaisuudessaan.

*Kanneperuste, joka koskee kansainvälisen oikeuden vastaista riidanalaisen päätöksen menettämisseuraamuksen kaltaista vaikutusta*

Tutkittavaksi ottaminen

179 Komissio korostaa, että kanneperuste, joka koskee kansainvälisen oikeuden vastaista riidanalaisen päätöksen menettämisseuraamuksen kaltaista vaikutusta, ei ole työjärjestyksen 44 artiklan 1 kohdan c alakohdan vaatimusten mukainen eikä sitä näin ollen voida ottaa tutkittavaksi. Tosiseikkojen näkökulmasta katsottuna kannekirjelmästä puuttuu kokonaan selvitys siitä, missä määrin määrätyillä sakoilla tosiasiassa on dramaattisia vaikutuksia Schindler Holdingin tytäryhtiöiden valmiuksiin selvitä taloudellisesti. Oikeudellisesta näkökulmasta tarkasteltuna kantajat eivät ole eritelleet sovellettavia perussopimuksia tai säädöksiä, joita on rikottu.

180 Tältä osin on palautettava mieliin, että unionin tuomioistuimen perussäännön 21 artiklan ensimmäisen kohdan, jota sovelletaan unionin yleiseen tuomioistuimeen saman perussäännön 53 artiklan ensimmäisen kohdan nojalla, ja unionin yleisen tuomioistuimen työjärjestyksen 44 artiklan 1 kohdan c alakohdan mukaan kanteessa on mainittava muun muassa yhteenveto kanteessa esitetyistä kanneperusteista. Näiden seikkojen on oltava riittävän selviä ja täsmällisiä, jotta vastaaja voi valmistella puolustuksensa ja jotta unionin yleinen tuomioistuin voi tarvittaessa antaa asiassa ratkaisun ilman täydentäviä tietoja. Oikeusvarmuuden ja hyvän oikeudenkäytön takaamiseksi kanteen tutkittavaksi ottamisen edellytyksenä on, että ne olennaiset tosiseikat ja oikeudelliset seikat, joihin kanne perustuu, käyvät ilmi ainakin pääpiirteittäin itse kannekirjelmästä, kunhan ne on esitetty johdonmukaisesti ja ymmärrettävästi (asia T-195/95, Guérin Automobiles v. komissio, tuomio 6.5.1997, Kok., s. II-679, 20 kohta; asia T-154/01, Distilleria Palma v. komissio, tuomio 25.5.2004, Kok., s. II-1493, 58 kohta ja asia T-332/03, European Service Network v. komissio, tuomio 12.3.2008, 229 kohta, ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa).

181 Nyt käsiteltävässä asiassa kantajat ovat kanteessaan esittäneet riittävän selvästi ja täsmällisesti, että riidanalaisessa päätöksessä Schindlerille määrätyillä sakoilla on menettämisseuraamuksen kaltainen vaikutus ja että ne ovat kansainvälisen oikeuden vastaisia.

182 Komissio ei voi esittää kritiikkiä siitä, ettei kanteessa yksilöidä sovellettavia perussopimuksia. Kantajat eivät nimittäin ole kannekirjelmässään vedonneet sijoitusten suojaa koskevan kahdenvälisen tai monenvälisen sopimuksen rikkomisiin. Ne viittaavat tällaisiin sopimuksiin ainoastaan osoittaakseen, että on olemassa kansainväliseen tapaoikeuteen kuuluva normi, jota nyt käsiteltävässä asiassa on niiden mukaan rikottu. Niinpä kantajat selittävät kanteessaan, että vaikkei Euroopan yhteisön ja Sveitsin välillä olekaan sijoitusten suojaa koskevaa yleissopimusta, kansainväliseen tapaoikeuteen perustuvaa pakkolunastuksen kieltoa ilman ulkomaisille sijoittajille maksettavia korvauksia ei voida vakavasti kyseenalaistaa. Toisin kuin komissio väittää, rikottu säännös eli kansainvälisen tapaoikeuden säännös on siis selvästi mainittu kanteessa.

183 Kantajat selittävät niin ikään, että määrättyjen sakkojen menettämisseuraamuksen kaltainen vaikutus liittyy Schindlerin Belgiassa, Luxemburgissa ja Alankomaissa tekemien investointien huomattavaan arvonalennukseen. Kantajien mukaan Schindler Holdingin varallisuuden arvoa koskevan loukkaamisen vakavuus käy ilmi, kun sakkoja verrataan Schindler Belgian, Schindler Luxemburgin ja Schindler Alankomaiden omaan pääomaan, vuotuiseen liikevaihtoon ja tilikauden tulokseen.

184 Edellä esitetystä seuraa, että tämä kanneperuste on edellä 180 kohdassa mainituissa säännöksissä esitettyjen vaatimusten mukainen. Näin ollen kanneperuste voidaan ottaa tutkittavaksi.

Asiakysymykset

185 Kantajat toteavat, että ulkomaisten sijoittajien suojelu on vahvistettu monissa sijoitusten suojaa koskevissa kahden- ja monenvälisissä sopimuksissa. Näiden yleissopimusten nojalla toisessa valtiossa sijaitsevan yrityksen osuuksien rajatylittävä hallussapito kuuluu sijoituksen käsitteeseen. Tähän liittyy suoja, joka yhtäältä sallii pakkolunastuksen ainoastaan hyvin tiukkojen ehtojen täyttyessä ja toisaalta edellyttää ulkomaisten sijoittajien vilpitöntä ja tasapuolista kohtelua valtiossa, jossa niillä on sijoituksia. Kyseinen suoja tunnustetaan myös kansainvälisessä tapaoikeudessa.

186 Sveitsin oikeuden mukaan perustetulle Schindler Holdingille määrätyt sakot vastaavat kantajien mukaan taloudelliselta vaikutukseltaan Schindler Holdingin Belgiaan, Luxemburgiin ja Alankomaihin tekemien investointien pakkolunastusta, joka on vastoin kansainvälistä oikeutta. Vaikka sakon määräämisessä ei ole kyse muodollisesta pakkolunastuksesta, siinä on kuitenkin kyse aineellisesta pakkolunastuksesta siltä osin kuin Schindler Holdingin Belgiaan, Luxemburgiin ja Alankomaihin tekemät sijoitukset ovat kärsineet huomattavan arvonalennuksen. Schindler Holdingin varallisuuden arvoa koskevan loukkauksen vakavuus käy ennen kaikkea ilmi, kun sakkoja verrataan Schindler Belgian, Schindler Luxemburgin ja Schindler Alankomaiden omaan pääomaan, vuotuiseen liikevaihtoon ja tilikauden tulokseen.

187 On muistutettava, että yhteisön toimivaltaa on käytettävä kansainvälistä oikeutta noudattaen (ks. yhdistetyt asiat C-402/05 P ja C-415/05 P, Kadi ja Al Barakaat International Foundation v. neuvosto ja komissio, tuomio 3.9.2008, Kok., s. I-6351, 291 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

188 Omaisuudensuojan suojana ei ole ainoastaan kansainvälinen oikeus, vaan omaisuudensuoja on yksi unionin oikeuden yleisistä periaatteista (ks. edellä 187 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Kadi ja Al Barakaat International Foundation v. neuvosto

ja komissio, tuomion 355 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Koska tämä ensisijaisuus unionin oikeudessa ei kuitenkaan koske primaarioikeutta ja erityisesti yleisiä periaatteita, joihin perusoikeudet kuuluvat (edellä 187 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Kadi ja Al Barakaat International Foundation v. neuvosto ja komissio, tuomion 308 kohta), nyt käsiteltävän kanneperusteen yhteydessä on tarkasteltava, loukkaavatko Schindler Holdingille määrätyt sakot omaisuudensuojan kunnioittamista koskevaa perusoikeutta.

189 Tässä yhteydessä on palautettava mieliin, ettei omaisuudensuoja ole ehdoton, vaan sitä on tarkasteltava sen tehtävän mukaan, joka sillä on yhteiskunnassa. Tästä syystä omaisuudensuojaan turvautumista voidaan rajoittaa, kunhan rajoitukset tosiasiassa palvelevat yleisen edun mukaisia unionin tavoitteita eikä niillä puututa perusoikeuksiin tavoitellun päämäärän kannalta suhteettomasti ja tavalla, jota ei voida hyväksyä ja jolla loukattaisiin näin suojattujen oikeuksien keskeistä sisältöä (asia 265/87, Schräder HS Kraftfutter, tuomio 11.7.1989, Kok., s. 2237, Kok. Ep. X, s. 109, 15 kohta; edellä 144 kohdassa mainittu asia Saksa v. neuvosto, tuomion 78 kohta ja edellä 187 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Kadi ja Al Barakaat International Foundation v. neuvosto ja komissio, tuomion 355 kohta).

190 EY 3 artiklan 1 kohdan g alakohdassa määrätään, että yhteisön toimintaan sisältyy ”järjestelmä, jolla taataan, ettei kilpailu sisämarkkinoilla vääristy”. Tästä seuraa, että EY 81 ja EY 82 artiklan soveltaminen muodostaa yhteisön yleisen edun mukaisen aspektin. Tästä syystä omaisuudensuojaan turvautumista voidaan kyseisten artiklojen määräysten nojalla rajoittaa, kunhan niillä ei puututa perusoikeuksiin suhteettomasti ja tavalla, jolla loukattaisiin näin suojattujen oikeuksien keskeistä sisältöä (asia T-65/98, Van den Bergh Foods v. komissio, tuomio 23.10.2003, Kok., s. II-4653, 170 kohta).

191 On siis tarkasteltava, merkitsevätkö Schindler Holdingille määrätyt sakot suhteetonta ja kestämätöntä puuttumista, jolla loukataan omistusoikeutta koskevan perusoikeuden keskeistä sisältöä.

192 Ensimmäiseksi on todettava, ettei riidanalainen päätös vaikuta Schindlerin omistusrakenteeseen.

193 Vaikka sakon maksaminen toiseksi varmasti vaikuttaakin velallisen yrityksen varallisuuden arvoon, ei voida katsoa, että nyt käsiteltävässä asiassa Schindler Holdingille ja sen tytäryhtiöille määrätyt sakot olisivat heikentäneet kyseisten yritysten arvoa kokonaisuudessaan. Asiakirja-aineistosta ilmenee nimittäin, että Schindler-konsernin yrityksille riidanalaisessa päätöksessä määrättyjen sakkojen kokonaissumma on alle 10 prosenttia Schindler Holdingin vahvistetusta liikevaihdosta riidanalaisen päätöksen tekoajankohtaa edeltävänä tilikautena. Asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa säädetyllä 10 prosentin enimmäismäärällä pyritään muun muassa suojelemaan yrityksiä liian suurelta sakolta, joka voisi tuhota niiden talouden ytimen (yhdistetyt asiat T-71/03, T-74/03, T-87/03 ja T-91/03, Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomio 15.6.2005, 389 kohta, ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa).

194 Kolmanneksi on todettava – siltä osin kuin kantajat esittävät kritiikkiä suuren sakon määräämisestä kyseisissä neljässä maassa toimiville tytäryhtiöille –, että riidanalaisessa päätöksessä Schindler Holding on kunkin rikkomisen osalta tuomittu maksamaan sakko yhdessä kyseisen tytäryhtiön kanssa (ks. myös edellä 63–91 kohta). Kuten komissio korostaa, vastaavien osuuksien määrääminen samaan konserniin kuuluville yrityksille, joita pidetään yhteisvastuussa sakon maksamisesta, johtuu viimeksi mainituista yrityksistä. Riidanalainen päätös ei siis välttämättä vaikuta niiden sijoitusten arvoon, jotka ovat Schindler Holdingin hallussa sen tytäryhtiöissä.

195 Siltä osin kuin kantajat moittivat rikkomisista määrättyjä sakkoja liiallisiksi, koska ne on suhteutettu liikevaihtoon ja kyseisten tytäryhtiöiden vuotuiseen tuottoon, kyseinen väite on osa riidanalaisen päätöksen lainvastaisuutta koskevaa kanneperustetta siinä mielessä kun siinä vedotaan Schindler Holdingin yhteisvastuuseen. Nyt käsiteltävässä asiassa määrätyt sakot saattaisivat nimittäin loukata omistusoikeutta ainoastaan siinä tapauksessa, että ilmenisi, etteivät kansalliset tytäryhtiöt muodosta

Schindler Holdingin kanssa taloudellista yksikköä tarkoittavaa yritystä, joka on vastuussa määrätyistä sakoista. Tällaiset sakot olisivat joka tapauksessa lainvastaisia, koska ne ovat asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan vastaisia. Edellä 63–91 kohdasta ilmenee kuitenkin, että komissio on perustellusti lukenut Schindler Holdingin syyksi rikkomiset, joihin kyseiset kansalliset tytäryhtiöt ovat syyllistyneet.

196 Näin ollen tämä kanneperuste on hylättävä.

*Kanneperuste, joka koskee vuoden 1998 suuntaviivojen ja perusteluvelvollisuuden rikkomista sakkojen laskentapohjaa vahvistettaessa*

Alustavat huomautukset

197 Aluksi on muistutettava vakiintuneesta oikeuskäytännöstä ilmenevän, että komissiolla on laaja harkintavalta sakkojen laskentamenetelmässä. Tähän menetelmään, jota rajaavat vuoden 1998 suuntaviivat, sisältyy joustavia osatekijöitä, joiden perusteella komissiolla on mahdollisuus käyttää harkintavaltaansa asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan mukaisesti (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat C-322/07 P, C-327/07 P ja C-338/07 P, Papierfabrik August Koehler ym. v. komissio, tuomio 3.9.2009, Kok., s. I-7191, 112 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

198 Unionin kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuus on määritettävä erittäin monien seikkojen – kuten asian ominaispiirteiden, asiayhteyden ja sakkojen ennalta ehkäisevän vaikutuksen – perusteella, mutta pakottavasti huomioon otettavista arviointiperusteista ei ole vahvistettu sitovaa tai tyhjentävää luetteloa (edellä 106 kohdassa mainittu asia Archer Daniels Midland v. komissio, tuomion 72 kohta ja asia C-534/07 P, Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomio 3.9.2009, Kok., s. I-7515, 54 kohta).

199 Kuten edellä 24 kohdassa on esitetty, komissio on nyt käsiteltävässä asiassa määrittänyt sakkojen määrän soveltamalla vuoden 1998 suuntaviivoissa määriteltyä menetelmää.

200 Vaikkei vuoden 1998 suuntaviivoja voitaisikaan pitää oikeussääntöinä, joita hallinto on joka tapauksessa velvollinen noudattamaan, niissä vahvistetaan kuitenkin käytännesääntöjä, joissa ilmaistaan noudatettava käytäntö ja joista hallinto voi poiketa yksittäistapauksessa vain sellaisin perustein, jotka ovat sopusoinnussa yhdenvertaisen kohtelun periaatteen kanssa (ks. edellä 88 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 209 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja asia T-73/04, Carbone-Lorraine v. komissio, tuomio 8.10.2008, Kok., s. II-2661, 70 kohta).

201 Kuten edellä 135 kohdassa on todettu, kun komissio antaa tällaisia käytännesääntöjä ja ne julkaisemalla ilmoittaa, että niitä sovelletaan tuosta hetkestä lähtien niissä tarkoitettuihin tilanteisiin, se rajoittaa oman harkintavaltansa käyttämistä eikä voi poiketa näistä säännöistä, tai muuten sen mahdollisesti katsottaisiin loukanneen yleisiä oikeusperiaatteita, kuten yhdenvertaisen kohtelun periaatetta tai luottamuksensuojan periaatetta (ks. edellä 88 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 211 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja edellä 200 kohdassa mainittu asia Carbone-Lorraine v. komissio, tuomion 71 kohta).

202 Lisäksi vuoden 1998 suuntaviivoissa määritetään yleisesti ja abstraktisti menettelysäännöt, jotka komissio on asettanut itselleen sakkojen määrän vahvistamiseksi, ja taataan näin yritysten oikeusvarmuus (edellä 88 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 211 ja 213 kohta).

203 On muistutettava, että vuoden 1998 suuntaviivoissa määrätään ensiksikin kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden arvioimisesta sellaisenaan, minkä perusteella voidaan vahvistaa sakon yleinen laskentapohja (1 kohdan A alakohdan toinen alakohta). Toiseksi vakavuutta arvioidaan rikkomisen laadun ja asianomaisen yrityksen ominaisuuksien – erityisesti sen koon ja sillä relevanteilla markkinoilla olevan aseman – mukaan, ja tämän perusteella saatetaan vaihdella sakon laskentapohjaa, luokitella yrityksiä ryhmiin sekä vahvistaa erityinen laskentapohja (1 kohdan A alakohdan kolmannesta seitsemänteen alakohta).

Riidanalainen päätös

204 Rikkomisten vakavuutta käsittelevässä riidanalaisen päätöksen jaksossa (13.6.1 jakso) komissio tutkii ensiksi samanaikaisesti päätöksen 1 artiklassa todettuja neljää rikkomista sillä perusteella, että niihin ”liittyi yhteisiä tekijöitä” (riidanalaisen päätöksen 657 perustelukappale). Kyseinen jakso on jaettu kolmeen alajaksoon, joista ensimmäisen otsikko on ”Rikkomisten laatu” (13.6.1.1 alajakso), toisen ”Asian kannalta merkitykselliset maantieteelliset markkinat” (13.6.1.2 alajakso) ja kolmannen ”Päätelmä rikkomisen vakavuudesta” (13.6.1.3 alajakso).

205 Riidanalaisen päätöksen alajaksossa, jonka otsikko on ”Rikkomisten laatu”, komissio toteaa 658 ja 659 perustelukappaleessa seuraavaa:

> ”658 Tämän päätöksen kohteena olevat rikkomiset tarkoittivat lähinnä kilpailijoiden välistä salaista yhteistyötä markkinoiden jakamiseksi tai markkinaosuuksien jäädyttämiseksi jakamalla uusien hissien ja/tai liukuportaiden myynti- tai asennushankkeita keskenään ja luopumalla keskinäisestä kilpailusta hissien ja liukuportaiden huollon ja modernisoinnin osalta (lukuun ottamatta Saksaa, jossa kartellin jäsenet eivät neuvotelleet huolto- ja modernisointitoimista). Tällaiset horisontaaliset rajoitukset kuuluvat laatunsa vuoksi vakavimpiin [EY] 81 artiklan rikkomisiin. Käsiteltävässä asiassa tapahtuneilla rikkomisilla on keinotekoisesti evätty asiakkailta etuja, joita he saattoivat kilpailevan tarjonnan ansiosta odottaa saavansa. On myös mielenkiintoista havaita, että tietyt keinottelun kohteena olevat hankkeet olivat verovaroin rahoitettuja julkisia hankintoja, jotka oli toteutettu nimenomaan kilpailukykyisten ja erityisesti hinta-laatusuhteeltaan hyvien tarjousten saamiseksi.
>
> 659 Rikkomisen vakavuuden arvioinnissa sen tavoitteeseen liittyvillä seikoilla on yleensä enemmän merkitystä kuin sen vaikutuksiin liittyvillä seikoilla, erityisesti jos tässä asiassa tehtyjen kaltaiset sopimukset koskevat erittäin vakavia rikkomisia, kuten hintojen vahvistamista ja markkinoiden jakamista. Sopimuksen vaikutukset eivät yleensä ole ratkaiseva peruste rikkomisen vakavuuden arvioinnissa.”

206 Komissio vahvistaa, ettei se ”ole yrittänyt osoittaa tarkasti rikkomisen vaikutuksia, koska sovellettavia kilpailutekijöitä (hinta, kaupalliset ehdot, laatu, innovointi ja muut tekijät) [oli] mahdotonta määrittää riittävän varmasti ilman rikkomisia” (riidanalaisen päätöksen 660 perustelukappale). Komissio kuitenkin katsoo, että ”on – – selvää, että rikkomisilla on ollut todellista vaikutusta”, ja selittää tässä yhteydessä, että ”se, että kartellin jäsenet olivat toteuttaneet erilaiset kilpailunvastaiset järjestelyt, viittaa

jo sinänsä markkinavaikutukseen, vaikka todellista vaikutusta onkin vaikea arvioida, sillä ei nimittäin ole tiedossa, syyllistyttiinkö muiden tarjousten, ja kuinka monen, osalta tarjouskeinotteluun, tai kuinka paljon hankkeita kartellin jäsenet ovat voineet jakaa keskenään niin, ettei niiden tarvinnut olla yhteydessä toisiinsa" (riidanalaisen päätöksen 660 perustelukappale). Komissio lisää samassa perustelukappaleessa, että "kilpailijoiden suuret yhteenlasketut markkinaosuudet viittaavat todennäköisiin kilpailunvastaisiin vaikutuksiin, ja näiden markkinaosuuksien säilyminen suhteellisen vakaana koko rikkomisen ajan vahvistaa nämä vaikutukset".

207 Riidanalaisen päätöksen 661–669 perustelukappaleessa komissio vastaa hallintomenettelyssä kantajien esittämiin väitteisiin, joilla pyritään osoittamaan rikkomisten vähäinen vaikutus markkinoihin.

208 Riidanalaisen päätöksen alajaksossa, jonka otsikko on "Asian kannalta merkitykselliset maantieteelliset markkinat", komissio väittää 670 perustelukappaleessa, että "[riidanalaisen] päätöksen kohteena olevat kartellit koskivat Belgian, Saksan, Luxemburgin tai Alankomaiden koko aluetta" ja että "oikeuskäytännöstä ilmenee selvästi, että kansalliset maantieteelliset markkinat, jotka ulottuvat yhden jäsenvaltion koko alueelle, ovat jo sinänsä huomattava osa sisämarkkinoita".

209 Riidanalaisen päätöksen alajaksossa, jonka otsikko on "Päätelmä rikkomisen vakavuudesta", komissio ilmoittaa 671 perustelukappaleessa, että kukin niistä yrityksistä, joille päätös on osoitettu, on syyllistynyt useisiin erittäin vakaviin EY 81 artiklan rikkomisiin, "kun otetaan huomioon rikkomisten laatu ja se, että kukin niistä koski yhden jäsenvaltion (Belgia, Saksa, Luxemburg tai Alankomaat) koko aluetta". Komissio toteaa, että "nämä tekijät ovat sellaisia, että rikkomisia on pidettävä erittäin vakavina, vaikkei niiden todellista vaikutusta voidakaan mitata".

210 Toiseksi komissio vahvistaa riidanalaisen päätöksen jaksossa, jonka otsikko on ”Erilainen kohtelu” (13.6.2 jakso) kunkin eri kartelleihin osallistuneen yrityksen sakon laskentapohjan (ks. edellä 27–30 kohta), jossa otetaan riidanalaisen päätöksen 672 kohdan mukaan huomioon ”rikkomiseen syyllistyneiden todellinen taloudellinen kapasiteetti aiheuttaa merkittävää vahinkoa kilpailulle”. Komissio selittää riidanalaisen päätöksen 673 perustelukappaleessa, että ”yritykset on jaettu useisiin ryhmiin niiden hissi- ja/tai liukuporrasmarkkinoilla saavuttaman liikevaihdon perusteella, tarvittaessa niiden huolto- ja modernisointipalveluista saavuttama liikevaihto mukaan luettuna”.

Rikkomisten määrittäminen ”erittäin vakaviksi”

211 Kantajat väittävät ensiksikin, että komission arvio rikkomisten vakavuudesta on virheellinen. Komissio on kantajien mukaan omaksunut yleistävän lähestymistavan, jossa on kyse rikkomisten määrittämisestä ”erittäin vakaviksi”, ottamatta huomioon yhtäältä sitä, että sopimukset oli jäsennelty kyseisissä jäsenvaltioissa hyvin eri tavoin, ja toisaalta rikkomisten konkreettista vaikutusta. Kyseinen vaikutus oli kuitenkin ollut kantajien mukaan vähäinen.

212 Kantajat viittaavat täten hintojen laskuun Saksan ja Luxemburgin markkinoilla, markkinaosuuksien vaihteluun Saksan, Belgian ja Luxemburgin markkinoilla, sopimusten tehottomuuteen ja noudattamatta jättämiseen Saksan, Belgian, Luxemburgin ja Alankomaiden markkinoilla sekä siihen, että Luxemburgin ja Alankomaiden kartellit koskivat ainoastaan tiettyjä hankkeita. Kantajat väittävät niin ikään, että Schindler Saksa oli osallisena ainoastaan liukuporrasalalla. Lisäksi Luxemburgissa toiminut kartelli olisi komission päätöskäytännön mukaan määriteltävä ”vakavaksi”, koska se koski ainoastaan yhtä, kooltaan pientä jäsenvaltiota.

213 On muistutettava, että vuoden 1998 suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan ensimmäisessä ja toisessa alakohdassa todetaan rikkomisen vakavuuden arvioinnista seuraavaa:

”Rikkomuksen vakavuuden arvioinnissa on otettava huomioon sen laatu, sen todellinen vaikutus markkinoihin, jos se on mitattavissa, ja laajuus asian kannalta merkityksellisillä maantieteellisillä markkinoilla.

Rikkomukset voidaan jakaa kolmeen luokkaan, nimittäin vakavaa vähäisempiin, vakaviin ja erittäin vakaviin rikkomuksiin.”

214 Vuoden 1998 suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan ensimmäisen alakohdan mukaan komission on siis rikkomisen vakavuutta arvioidessaan tutkittava rikkomisen todellista vaikutusta markkinoihin ainoastaan, jos ilmenee, että se on mitattavissa (ks. vastaavasti edellä 198 kohdassa mainittu asia Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomion 74 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen; edellä 118 kohdassa mainittu asia Archer Daniels Midland ja Archer Daniels Midland Ingredients v. komissio, tuomion 143 kohta ja edellä 95 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 216 kohta).

215 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan komission on arvioidessaan kilpailusääntöjen rikkomisen konkreettisia vaikutuksia markkinoihin käytettävä vertailukohtana sitä kilpailutilannetta, joka olisi normaalisti vallinnut ilman kilpailusääntöjen rikkomista (ks. edellä 200 kohdassa mainittu asia Carbone-Lorraine v. komissio, tuomion 83 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

216 Nyt käsiteltävässä asiassa komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 660 perustelukappaleessa, ettei se ”ole yrittänyt osoittaa tarkasti rikkomisen vaikutuksia, koska sovellettavia kilpailutekijöitä (hinta, kaupalliset ehdot, laatu, innovaatiot ja muut tekijät)

[oli] mahdotonta määrittää riittävän varmasti ilman rikkomisia". Vaikka komissio pitää riidanalaisen päätöksen 660 perustelukappaleessa selvänä, että kartelleilla on ollut todellista vaikutusta siitä lähtien, kun ne on pantu täytäntöön, mikä jo sinänsä viittaa markkinavaikutukseen, ja vaikka se on 661–669 perustelukappaleessa hylännyt asianomaisten yritysten väitteet, joiden avulla ne pyrkivät osoittamaan kartellien vähäiset vaikutukset, on todettava, ettei riidanalaisessa päätöksessä ole rikkomisten vakavuuden arvioinnissa otettu huomioon niiden mahdollista vaikutusta markkinoihin.

217 Niinpä komissio perustelee riidanalaisen päätöksen 671 perustelukappaleessa rikkomisten vakavuuden arvioinnista tekemäänsä johtopäätöstä pelkästään rikkomisten laadulla ja maantieteellisellä ulottuvuudella. Komissio nimittäin päättelee kyseisessä perustelukappaleessa, että "[k]un otetaan huomioon rikkomisten laatu ja se, että kukin niistä koski yhden jäsenvaltion (Belgia, Saksa, Luxemburg tai Alankomaat) koko aluetta – –, [on katsottava, että] kukin yritys, jolle päätös on osoitettu, on syyllistynyt yhteen tai useampaan erittäin vakavaan EY 81 artiklan rikkomiseen".

218 On todettava, etteivät kantajat osoita, että kartellien konkreettinen vaikutus olisi ollut mitattavissa nyt käsiteltävässä asiassa, vaan korostavat vastauksessaan ainoastaan, että on olemassa erilaisia tieteellisiä menetelmiä, joiden avulla voidaan laskea kartellin taloudellinen vaikutus, ja vakuuttavat vain, että vaikutuksia on välttämättä pienennetty. Tässä yhteydessä kantajien mainitsemista seikoista, jotka liittyvät hintojen laskemiseen, markkinaosuuksien vaihteluun tai sopimuksen noudattamatta jättämiseen ja tehottomuuteen (ks. edellä 212 kohta) – vaikka ne katsottaisiinkin toteen näytetyiksi –, ei voida päätellä, että kartellin vaikutukset kyseisillä markkinoilla olisivat olleet mitattavissa, varsinkaan kun kantajat eivät kiistä komission väitteitä, joiden mukaan sovellettavia kilpailutekijöitä oli käsiteltävässä asiassa mahdotonta määrittää riittävän varmasti ilman rikkomisia.

219 Näin ollen kantajat eivät ole osoittaneet, että komissio oli käsiteltävässä asiassa velvollinen ottamaan vuoden 1998 suuntaviivojen ja edellä 214 kohdassa mainitun oikeuskäytännön mukaisesti huomioon rikkomisten todellisen vaikutuksen niiden vakavuuden arvioimiseksi.

220 Lisäksi on huomattava, että siinäkin tapauksessa, että rikkomisten todellinen vaikutus olisi ollut mitattavissa ja että edellä 211 ja 212 kohdassa toistetut kantajien väitteet olisivat perusteltuja sikäli, että ne osoittaisivat kartellien vaikutuksen kyseisiin markkinoihin olleen vähäinen, on todettava, ettei tämä vaikuttaisi kyseessä olevan rikkomisen luokittelemiseen erittäin vakavaksi.

221 Ensinnäkin on todettava, että riippumatta kartellien luonteen osalta väitetysti erilaisesta rakenteesta riidanalaisessa päätöksessä todetut rikkomiset kuuluvat vakavimpiin EY 81 artiklan rikkomisiin, koska kartellien tavoitteena oli ”kilpailijoiden välinen salainen yhteistyö markkinoiden jakamiseksi tai markkinaosuuksien jäädyttämiseksi jakamalla uusien hissien ja/tai liukuportaiden myynti- tai asennushankkeita keskenään ja luopumalla keskinäisestä kilpailusta hissien ja liukuportaiden huollon ja modernisoinnin osalta (lukuun ottamatta Saksaa, jossa kartellin jäsenet eivät neuvotelleet huolto- ja modernisointitoimista)” (riidanalaisen päätöksen 658 perustelukappale). Tästä todetaan vuoden 1998 suuntaviivoissa, että ”erittäin vakaviin” rikkomisiin kuuluvat pääasiassa hintakartellien horisontaaliset rajoitukset ja markkinoiden jakaminen kiintiöihin tai muut menettelyt, jotka loukkaavat sisämarkkinoiden moitteetonta toimintaa. Nämä rikkomiset on myös nimenomaan mainittu EY 81 artiklan 1 kohdan c alakohdassa esimerkkeinä sisämarkkinoille soveltumattomista kartelleista. Paitsi että näillä yhteisjärjestelyillä muutetaan vakavalla tavalla kilpailua, niillä myös velvoitetaan osapuolet noudattamaan erillisiä markkinoita, joita usein rajaavat kansalliset rajat, ja näin niillä eristetään nämä markkinat, mikä on ristiriidassa EY:n perustamissopimuksen päätavoitteen eli yhteisön markkinoiden yhtenäistämisen kanssa. Myös

tämäntyyppisiä kilpailusääntöjen rikkomisia, erityisesti silloin kun kyseessä ovat horisontaaliset kartellit, pidetään oikeuskäytännössä ”erityisen vakavina” tai ”ilmeisinä kilpailusääntöjen rikkomisina” (ks. vastaavasti asia T-148/89, Tréfilunion v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok., s. II-1063, 109 kohta; yhdistetyt asiat T-374/94, T-375/94, T-384/94 ja T-388/94, European Night Services ym. v. komissio, tuomio 15.9.1998, Kok., s. II-3141, 136 kohta ja asia T-241/01, Scandinavian Airlines System v. komissio, tuomio 18.7.2005, Kok., s. II-2917, 85 kohta).

222 Lisäksi vakiintuneesta oikeuskäytännöstä ilmenee, että kilpailunvastaisen menettelyn vaikutus ei ole ratkaiseva kriteeri rikkomisen vakavuutta arvioitaessa. Menettelytavan suunnitelmallisuuteen liittyvillä seikoilla voi olla suurempi merkitys kuin sen vaikutuksiin liittyvillä seikoilla, varsinkin kun kyse on sellaisinaan vakavista rikkomisista, kuten markkinoiden jakamisesta (asia C-194/99 P, Thyssen Stahl v. komissio, tuomio 2.10.2003, Kok., s. I-10821, 118 kohta; edellä 198 kohdassa mainittu asia Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomion 96 kohta; yhdistetyt asiat T-45/98 ja T-47/98, Krupp Thyssen Stainless ja Acciai speciali Terni v. komissio, tuomio 13.12.2001, Kok., s. II-3757, 199 kohta ja edellä 95 kohdassa mainittu asia Degussa v. komissio, tuomion 251 kohta).

223 Näin ollen rikkomisen laadulla on ensisijainen merkitys silloin, kun kilpailusääntöjen rikkomisia luonnehditaan erittäin vakaviksi. Tältä osin vuoden 1998 suuntaviivoissa erittäin vakavina pidettyjen kilpailusääntöjen rikkomisten kuvauksesta ilmenee, että sopimuksia tai yhdenmukaistettuja menettelytapoja, joilla pyritään, kuten tässä tapauksessa, muun muassa markkinoiden jakamiseen, voidaan jo laatunsa perusteella luonnehtia ”erittäin vakaviksi”, ilman että näitä menettelytapoja olisi tarpeen luonnehtia tietyn vaikutuksen tai maantieteellisen laajuuden perusteella (ks. vastaavasti edellä 198 kohdassa mainittu asia Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomion 75 kohta). Tätä päätelmää tukee se, että vaikka kilpailusääntöjen vakavien rikkomisten kuvauksessa mainitaan nimenomaisesti vaikutus markkinoihin ja vaikutus suureen osaan yhteismarkkinoista, kilpailusääntöjen erittäin vakavien rikkomisten osalta ei sitä vastoin esitetä vaatimusta todellisesta vaikutuksesta markkinoihin eikä vaatimusta vaikutusten toteutumisesta tietyllä maantieteellisellä alueella (ks. vastaavasti edellä 83 kohdassa mainittu asia Schunk ja Schunk Kohlenstoff-Technik v. komissio, tuomion 171 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Tässä yhteydessä on hylättävä

kantajien väite, jonka mukaan nyt käsiteltävässä asiassa ei olisi kyse markkinoiden jakamisesta vaan ”pääasiassa kiintiösopimuksista”, koska markkinoiden jäädyttäminen merkitsee välttämättä kyseisten markkinoiden jakamista etukäteen.

224 Näin ollen riidanalaisessa päätöksessä tarkoitetut rikkomiset ovat laadultaan erittäin vakavia, vaikka osoitettaisiinkin, etteivät kartellit ole koskeneet kyseisten tuotteiden koko markkinoita eivätkä ne ole tuottaneet kaikkia haluttuja vaikutuksia.

225 Kun lisäksi otetaan huomioon, ettei komission päätöskäytäntöä voida pitää kilpailuoikeuden alan sakkoihin sovellettavina oikeussääntöinä (ks. vastaavasti asia C-167/04 P, JCB Service v. komissio, tuomio 21.9.2006, Kok., s. I-8935, 201 ja 205 kohta; asia C-76/06 P, Britannia Alloys & Chemicals v. komissio, tuomio 7.6.2007, Kok., s. I-4405, 60 kohta ja edellä 200 kohdassa mainittu asia Carbone-Lorraine v. komissio, tuomion 92 kohta), ja edellä 221–224 kohdassa toteutettu tutkimus, on hylättävä komission päätöskäytäntöä koskeva kantajien väite, jonka mukaan Luxemburgissa tapahtunut rikkominen olisi täytynyt luokitella ”vakavaksi” kyseisen jäsenvaltion pienen koon vuoksi. Tässä yhteydessä on todettava lisäksi, että nimenomaan ”Luxemburgin markkinoiden koon huomioon ottaminen suhteessa muihin jäsenvaltioihin” (riidanalaisen päätöksen 666 perustelukappale) sai komission vahvistamaan tämän rikkomisen laskentapohjaksi puolet 20 miljoonan vähimmäismäärästä, joka suuntaviivoissa yleensä määrätään tämäntyyppisistä erittäin vakavista rikkomisista (ks. vuoden 1998 suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan toisen alakohdan kolmas luetelmakohta).

226 Vaikka todettaisiin, että komissio oli aikonut ottaa huomioon tämän valinnaisen tekijän eli rikkomisen vaikutuksen markkinoihin, ja vaikka sen olisi näin ollen pitänyt esittää riidanalaisessa päätöksessä konkreettisia, uskottavia ja riittäviä tietoja, joiden perusteella voidaan arvioida, millainen todellinen vaikutus kilpailusääntöjen rikkomisella on saattanut olla kilpailuun mainituilla markkinoilla (ks. edellä 198 kohdassa

mainittu asia Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomion 82 kohta), on katsottava, että se on täyttänyt tämän velvoitteen.

227 Riidanalaisesta päätöksestä käy nimittäin ilmi, että Belgiassa tapahtunutta rikkomista tarkasteltaessa komissio on muun muassa todennut, että kilpailunvastaiset sopimukset koskivat kaikkia hissi- ja liukuporrasmarkkinoiden osa-alueita hankkeiden arvosta riippumatta, ja ottaen huomioon kyseisten yritysten yhteenlasketun markkinaosuuden (riidanalaisen päätöksen 50 perustelukappale) yrityksillä ei juuri ollut riskiä joutua sellaisten pienempien hissi- ja liukuporrasyritysten aiheuttaman kilpailupaineen alle, jotka olisivat estäneet niitä vahvistamasta liian kilpailukykyisiä hintoja, joilla on vaikutusta markkinoihin (riidanalaisen päätöksen 662 perustelukappale). Komissio on niin ikään todennut, että kyseisten neljän yrityksen edustajat tapasivat toisiaan säännöllisesti (riidanalaisen päätöksen 153 ja 160 perustelukappale), keskustelivat myös säännöllisesti puhelimitse erityishankkeista (riidanalaisen päätöksen 153 perustelukappale) ja olivat laatineet korvausmekanismin sellaisia tilanteita varten, joissa todelliset markkinaosuudet poikkesivat sovituista markkinaosuuksista (riidanalaisen päätöksen 162 ja 175 perustelukappale). Lisäksi laadittiin hankeluetteloita, joiden avulla asianomaiset yritykset pystyivät jatkuvasti varmistamaan, että kukin noudatti sitoumuksiaan ja suoritti tarvittavia mukautuksia silloin, kun ennalta sovittuja asioita ei ollut noudatettu kaikilta osin (riidanalaisen päätöksen 166 perustelukappale). Yritykset olivat niin ikään ryhtyneet erityisen huolella suunniteltuihin toimenpiteisiin salatakseen sopimukset (riidanalaisen päätöksen 153 perustelukappale).

228 Saksassa tapahtuneen rikkomisen yhteydessä komissio totesi muun muassa, että konsernin jäsenten osuus hissien myynnin arvosta oli yli 60 prosenttia ja liukuporrasmarkkinoiden arvosta lähes 100 prosenttia (riidanalaisen päätöksen 51 ja 232 perustelukappale) ja että kartellin tavoitteena oli vakiinnuttaa kyseisten yritysten markkinaosuudet (riidanalaisen päätöksen 236 perustelukappale ja sitä seuraavat perustelukappaleet). Komissio korosti myös kokousten tiheyttä (riidanalaisen päätöksen

217 ja 218 perustelukappale) ja osallistujien toteuttamia varotoimia yhteydenpidon peittelemiseksi (riidanalaisen päätöksen 219–221 perustelukappale).

229 Luxemburgissa tapahtuneesta rikkomisesta komissio on todennut, että sopimusosapuolina olevat yritykset olivat toteuttaneet lähes 100 prosenttia hissien ja liukuportaiden yhteenlasketusta myynnistä vuonna 2003 ja että Koneen, Otisin, Schindlerin ja ThyssenKruppin paikalliset tytäryhtiöt olivat ainoat liukuporrastoimittajat Luxemburgissa (riidanalaisen päätöksen 52 perustelukappale). Komissio korosti myös tapaamisten tiheyttä (riidanalaisen päätöksen 302 perustelukappale) ja osallistujien toteuttamia varotoimia kokousten ja yhteydenpidon peittelemiseksi (riidanalaisen päätöksen 304–307 perustelukappale) ja korvausmekanismin olemassaoloa (riidanalaisen päätöksen 317 ja 336 perustelukappale).

230 Alankomaissa tapahtuneesta rikkomisesta komissio on todennut, että kartellin osallistujien yhteenlaskettu markkinaosuus oli hyvin suuri (riidanalaisen päätöksen 53 perustelukappale). Komissio on myös korostanut kokousten tiheyttä (riidanalaisen päätöksen 383 ja 397–401 perustelukappale), osallistujien pitkälle kehittämää jakamisprosessia (riidanalaisen päätöksen 411 perustelukappale ja sitä seuraavat perustelukappaleet), osallistujien toteuttamia varotoimia yhteydenpidon peittelemiseksi (riidanalaisen päätöksen 391 perustelukappale) ja todellisen korvausmekanismin olemassaoloa (riidanalaisen päätöksen 434 perustelukappale).

231 Komissio totesikin riidanalaisen päätöksen 660 perustelukappaleessa, että erilaisten kilpailunvastaisten järjestelyjen toteuttaminen itsessään viittaa markkinoihin kohdistuviin vaikutuksiin, vaikka todellista vaikutusta olikin vaikeaa mitata, sillä ei ole mahdollista selvittää, oliko myös muissa hankkeissa toimittu tarjousten osalta vilpillisesti ja jos oli, monessako hankkeessa näin oli tehty, ja montako hanketta oli mahdollisesti jaettu kartellin osallistujien kesken ilman, että yhteydenpito olisi ollut tarpeen. Komissio on lisäksi todennut, että kilpailijoiden suuret yhteenlasketut markkinaosuudet viittaavat todennäköisiin kilpailunvastaisiin vaikutuksiin ja että näiden

markkinaosuuksien säilyminen suhteellisen vakaana koko rikkomisen ajan vahvistaa nämä vaikutukset.

232 Edellä esitetystä seuraa, etteivät kantajien edellä 211 ja 212 kohdassa esittämät väitteet ole sellaisia, että ne vaikuttaisivat riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa todettuja rikkomisia koskevan luonnehdinnan (”hyvin vakava”) laillisuuteen, ja ne on näin ollen hylättävä.

233 Toiseksi kantajat arvioivat, että komissio jättää huomiotta syyttömyysolettaman periaatteen, kun se määrää kyseisille yrityksille niiden kartellin vaikutuksen puuttumista koskevan todistustaakan.

234 Tästä on todettava, että vuoden 1998 suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan mukaisesti on komission asiana osoittaa kartellin todellinen vaikutus silloin, kun se on mitattavissa. Komissio on kuitenkin todennut riidanalaisen päätöksen 660 perustelukappaleessa, että nyt käsiteltävässä asiassa konkreettinen vaikutus ei ollut mitattavissa ilman, että kantajat olisivat pätevästi kyseenalaistaneet tämän arvion (ks. edellä 211–232 kohta).

235 Tässä yhteydessä rikkomisten todellisen vaikutuksen huomioon ottamisen puuttuminen ei voinut vaikuttaa syyttömyysolettaman periaatteeseen, koska nyt käsiteltävässä asiassa rikkomisten vakavuus voitiin vuoden 1998 suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan mukaisesti määrittää ilman kyseisen vaikutuksen näyttämistä toteen.

236 Syyttömyysolettaman periaatteen loukkaamista koskevaa väitettä ei siis myöskään voida hyväksyä.

237 Näin ollen on hylättävä kaikki kanneperusteet, jotka koskevat rikkomisten määrittämistä ”erittäin vakaviksi”.

Sakkojen laskentapohjien väitetty lainvastaisuus

238 Kantajat korostavat, että komissio on rikkonut vuoden 1998 suuntaviivojen 1 kohdan A alakohtaa, koska se ei ole ottanut riidanalaisessa päätöksessä huomioon kyseessä olevien yritysten hallinnassa olevien markkinoiden kokoa eikä markkinoihin liittyviä sopimuksia sakkojen laskentapohjia vahvistaessaan. Kantajat vetoavat lisäksi siihen, etteivät sakkojen laskentapohjat ole oikeasuhteisia ja johdonmukaisia verrattuina kyseisten markkinoiden kokoon ja Schindlerin tytäryhtiöiden liikevaihtoon. Kantajat ovat esittäneet vastauksessaan myös, että edellä 211 ja 212 kohdassa esitettyjen väitteiden pohjalta oli perusteltua alentaa sakkojen laskentapohjia riippumatta rikkomisten määrittämisestä ”erittäin vakaviksi”. Kantajat katsovat niin ikään, ettei komissio ole tehnyt riittävää erottelua kyseisten yritysten välillä. Kun kantajille esitettiin suullisessa käsittelyssä kysymyksiä kanneperusteen laajuudesta, ne täsmensivät, että toisin kuin ne olivat kirjelmissään esittäneet, niiden väitteet eivät koskeneet sakkojen perusmääriä vaan niiden laskentapohjia.

239 Varsinkin kun tarkastellaan Luxemburgissa tapahtunutta rikkomista, kantajat pitävät 10 miljoonan euron laskentapohjaa kohtuuttomana, koska se vastaa niiden mukaan lähes yhtä kolmasosaa kyseistä kartellia koskevien Luxemburgin markkinoiden volyymistä. Kantajat toteavat lisäksi, että kyseinen määrä [*luottamuksellinen*] [1]. Saksassa toimineen kartellin ollessa kyseessä erityinen laskentapohja oli [*luottamuksellinen*]. Kun lopuksi tarkastellaan Alankomaissa toiminutta kartellia, kantajat korostavat,

1 – Luottamuksellisia ja salaisia tietoja.

että sakon erityinen laskentapohja oli kohtuuttoman korkea ja että sen määrä vastasi [*luottamuksellinen*], vaikka Schindlerin hallussa oli Alankomaissa vain vähäinen markkinaosuus.

240 Kuten edellä 203 kohdassa on muistutettu, vuoden 1998 suuntaviivoissa määrätään ensiksikin kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden arvioimisesta sellaisenaan, minkä perusteella voidaan vahvistaa sakon yleinen laskentapohja (1 kohdan A alakohdan toinen alakohta). Toiseksi vakavuutta arvioidaan asianomaisen yrityksen ominaisuuksien – erityisesti sen koon ja sillä relevanteilla markkinoilla olevan aseman – mukaan, ja tämän perusteella saatetaan vaihdella sakon laskentapohjaa, luokitella yrityksiä ryhmiin sekä vahvistaa erityinen laskentapohja (1 kohdan A alakohdan kolmannesta seitsemänteen alakohta) (edellä 200 kohdassa mainittu asia Carbone-Lorraine v. komissio, tuomion 73 kohta).

241 Tässä yhteydessä on ensiksi katsottava, että vuoden 1998 suuntaviivojen rikkomista tai suhteellisuusperiaatteen loukkaamista koskevat kantajien väitteet, kun on kyse sopimusten kohteena olevien markkinoiden koon huomiotta jättämisestä ja sakkojen laskentapohjien johdonmukaisuuden puutteesta suhteessa kyseisten markkinoiden kokoon, koskevat sakkojen yleisiä laskentapohjia, koska ne liittyvät rikkomisten olennaiseen vakavuuteen. Sama koskee sopimusten rakenteeseen tai niiden vähäiseen vaikutukseen liittyviä väitteitä, jotka – vaikka ne on esitetty, jotta kiistettäisiin rikkomisten määrittäminen ”erittäin vakaviksi” – oikeuttaisivat kantajien mukaan sakkojen laskentapohjien alentamiseen. Kantajien väitteet, jotka koskevat sakkojen laskentapohjien kohtuuttomuutta ja johdonmukaisuuden puutetta – kun otetaan huomioon Schindlerin tytäryhtiöiden liikevaihto – tai kyseisten yritysten erottelun riittämättömyyttä, liittyvät sakkojen erityisten laskentapohjien määrittämiseen, koska niissä on kyse yritysten luokittelusta. Lopuksi kantajat tuovat esille kanneperusteen, joka koskee riidanalaisen päätöksen perustelujen puutteellisuutta määritettäessä sakkojen laskentapohjia.

– Väitetty perustelujen puutteellisuus

242 Kantajat ovat väittäneet kirjelmissään, ettei riidanalaisessa päätöksessä esitettyjä sakkojen perusmääriä ole perusteltu. Kuten edellä 238 kohdassa todettiin, suullisessa käsittelyssä kantajien selityksistä kävi kuitenkin ilmi, että niiden väitteessä viitataan sakkojen laskentapohjaa koskevien perustelujen puutteellisuuteen. Kantajat väittävät, etteivät ne pystyneet varmistamaan, minkä periaatteiden ja aineellisten perusteiden mukaan laskentapohjat oli määritetty. Koska sakkojen laskentapohjat muodostavat myöhemmin tehtävien laskelmien lähtökohdan, huolellisuus, jolla komissio laskee laskentapohjaan korotuksia ja alennuksia, menettää kantajien mukaan kaiken merkityksensä, jos sen määrä vahvistetaan mielivaltaisesti.

243 Vakiintuneesta oikeuskäytännöstä seuraa, että perusteluvelvollisuudesta johtuvat olennaiset muotomääräykset täyttyvät, jos komissio ilmoittaa päätöksessään ne arviointiperusteet, joiden avulla se on määrittänyt kilpailusääntöjen rikkomisen vakavuuden ja keston, eikä sillä ole velvollisuutta esittää sakkojen laskentavasta yksityiskohtaisempaa selvitystä tai numeromääräisiä tietoja (asia C-279/98 P, Cascades v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok., s. I-9693, 44 kohta; edellä 149 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomion 463 ja 464 kohta ja asia T-15/02, BASF v. komissio, tuomio 15.3.2006, Kok., s. II-497, 131 kohta).

244 Komissio on ensinnäkin esittänyt riidanalaisen päätöksen 657–671 perustelukappaleessa, että sakkojen laskentapohjat on määritetty ottaen huomioon rikkomisten luonne ja merkityksellisten markkinoiden laajuus. Riidanalaisen päätöksen 672–685 perustelukappaleesta ilmenee lisäksi, että komissio on analysoinut rikkomisten vakavuuden suhteessa osallistujien ominaispiirteisiin erottelemalla kyseiset yritykset kunkin rikkomisen osalta niiden kyseisessä maassa kartellin kohteena olevista tuotteista keräämän liikevaihdon perusteella.

245 Arviointiperusteet, joiden avulla komissio on pystynyt määrittämään todettujen rikkomisten vakavuuden, on näin ollen esitelty riidanalaisessa päätöksessä riittävällä tavalla. EY 253 artiklan rikkomista koskeva väite on tämän vuoksi hylättävä.

– Sakkojen yleiset laskentapohjat

246 Ensiksi on korostettava, etteivät kantajat kiistä vuoden 1998 suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdassa esitetyn, sakkojen yleisen laskentapohjan määrittämisessä käytetyn laskentatavan lainmukaisuutta. Kyseisen menetelmän perustana on kiinteään määrään perustuva laskutoimitus, jonka mukaan sakon yleinen laskentapohja, joka määritetään rikkomisen vakavuuden perusteella, lasketaan siten, että huomioon otetaan rikkomisen laatu, asian kannalta merkityksellisten maantieteellisten markkinoiden laajuus ja rikkomisen todellinen vaikutus markkinoihin, jos se on mitattavissa (edellä 243 kohdassa mainittu asia BASF v. komissio, tuomion 134 kohta ja asia T-116/04, Wieland-Werke v. komissio, tuomio 6.5.2009, Kok., s. II-1087, 62 kohta).

247 Merkityksellisten markkinoiden koko ei myöskään ole lähtökohtaisesti pakollinen tekijä vaan vain yksi merkityksellisistä tekijöistä arvioitaessa rikkomisen vakavuutta, joten komissiolla ei ole oikeuskäytännön mukaan velvollisuutta rajata kyseisiä markkinoita eikä arvioida niiden kokoa, kun kyseessä olevalla rikkomisella on kilpailunvastainen tarkoitus (ks. vastaavasti edellä 198 kohdassa mainittu asia Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomion 55 ja 64 kohta). Sakon yleistä laskentapohjaa määrittäessään komissio voi siis ottaa huomioon rikkomisen kohteena olevien markkinoiden arvon, mutta sillä ei kuitenkaan ole velvollisuutta tehdä näin (ks. vastaavasti edellä 243 kohdassa mainitut asia BASF v. komissio, tuomion 134 kohta ja edellä 246 kohdassa mainittu asia Wieland-Werke v. komissio, tuomion 63 kohta). Vuoden 1998 suuntaviivoissa ei nimittäin määrätä, että sakkojen määrä laskettaisiin yritysten kokonaisliikevaihdon tai merkityksellisillä markkinoilla kertyneen liikevaihdon

perusteella. Niissä ei kuitenkaan myöskään kielletä sitä, että tällaiset liikevaihdot otettaisiin huomioon sakon määrää määritettäessä unionin yleisten oikeusperiaatteiden noudattamiseksi ja tilanteen sitä vaatiessa (edellä 118 kohdassa mainittu asia Archer Daniels Midland ja Archer Daniels Midland Ingredients v. komissio, tuomion 187 kohta).

248 Edellä esitetyn perusteella kantajien väitteet on hylättävä siltä osin kuin niissä vedotaan Luxemburgissa tapahtuneesta rikkomisesta vahvistettuun väitetysti liian suureen sakon laskentapohjaan. Kyseisessä jäsenvaltiossa kertynyt liikevaihto on nimittäin otettu huomioon kyseisten yritysten luokittelemiseksi eri ryhmiin ja näin ollen mainittujen yritysten erityisten laskentapohjien vahvistamiseksi (riidanalaisen päätöksen 680 ja 684 perustelukappale). Kuten edellä 225 kohdassa on todettu, joka tapauksessa nimenomaan ”Luxemburgin markkinoiden koon huomioon ottaminen suhteessa muihin jäsenvaltioihin” (riidanalaisen päätöksen 666 perustelukappale) sai komission vahvistamaan tämän rikkomisen laskentapohjaksi puolet 20 miljoonan vähimmäismäärästä, joka suuntaviivoissa yleensä määrätään tämäntyyppisistä erittäin vakavista rikkomisista (ks. vuoden 1998 suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdan toisen alakohdan kolmas luetelmakohta).

249 Toiseksi kantajat toteavat, ettei eri kartelleja koskevien yleisten laskentapohjien vahvistaminen tapahtunut johdonmukaisesti, ja täsmentävät, että laskentapohja on suhteeton Luxemburgin markkinoiden volyymiin nähden.

250 Toisin kuin komissio väittää, väite on työjärjestyksen 44 artiklan 1 kohdan c alakohdan vaatimusten mukainen. Tämän väitteen avulla kantajat nimittäin tähdentävät, että jos oletetaan, että eri rikkomisia on pidettävä samankaltaisina, komission olisi täytynyt soveltaa erityisesti Luxemburgissa tapahtuneeseen rikkomiseen samanlaista

laskentapohjaa, joka ilmaistaan prosentteina markkinoiden koosta, kuin muista rikkomisista esitettyihin laskentapohjiin.

251 On muistutettava, että kun otetaan huomioon vuoden 1998 suuntaviivojen 1 kohdan A alakohdassa esitetty kiinteään määrään perustuvan laskutoimituksen periaate, komissiolla ei ole sakon yleistä laskentapohjaa vahvistaessaan velvollisuutta ottaa huomioon markkinoiden kokoa (ks. edellä 246 ja 247 kohta).

252 Vaikka komission on todetessaan yhdessä ja samassa päätöksessä useita erittäin vakavia rikkomisia toimittava johdonmukaisesti ja määritettävä yleiset laskentapohjat suhteessa eri markkinoiden kokoon, mikään ei viittaa nyt käsiteltävässä asiassa siihen, että Belgiassa, Saksassa, Luxemburgissa ja Alankomaissa tapahtuneiden rikkomisten yhteydessä vahvistetut yleiset laskentapohjat olisivat epäjohdonmukaisia.

253 Komissio on siis vahvistanut yleiset laskentapohjat sitä suuremmiksi, mitä suuremmista markkinoista on kyse, vaikkei se olekaan käyttänyt tässä mitään täsmällistä matemaattista kaavaa, mihin sillä ei missään tapauksessa ollut edes velvollisuutta. Suurimmilla markkinoilla eli Saksan markkinoilla, joiden arvo on 576 miljoonaa euroa, yleiseksi laskentapohjaksi vahvistettiin 70 miljoonaa euroa. Kaksilla merkitykseltään seuraavaksi suurimmilla markkinoilla eli Alankomaiden ja Belgian markkinoilla, joiden osuudet ovat 363 miljoonaa euroa ja 254 miljoonaa euroa, yleiseksi laskentapohjaksi vahvistettiin Alankomaiden yhteydessä 55 miljoonaa euroa ja Belgian yhteydessä 40 miljoonaa euroa. Selvästi pienempien, arvoltaan 32 miljoonan euron Luxemburgin markkinoiden kohdalla oli komission mielestä aiheellista rajata laskentapohja 10 miljoonaan euroon, vaikka vuoden 1998 suuntaviivoissa määrätään erittäin vakavien rikkomisten ollessa kyseessä vakavuuteen perustuvasta määrästä, joka on ”yli 20 miljoonaa [euroa]”.

254 Kolmanneksi kantajat ovat esittäneet, että alhaisemman laskentapohjan vahvistaminen olisi perusteltua, kun rikkomisten vaikutus on ollut vähäinen. Myös tämä väite on hylättävä. Kuten edellä 213–219 kohdassa on muistutettu, komission on rikkomisen vakavuutta arvioidessaan tutkittava rikkomisen todellista vaikutusta markkinoihin ainoastaan, jos ilmenee, että se on mitattavissa. Näin ei ollut asian laita nyt käsiteltävässä asiassa. Lisäksi on huomattava – kuten edellä 220–224 kohdassa on todettu – että siinäkin tapauksessa, että rikkomisten todellinen vaikutus olisi ollut mitattavissa nyt käsiteltävässä asiassa, tämä ei vaikuttaisi kyseessä olevien rikkomisten luokittelemiseen erittäin vakaviksi. Kantajat eivät kuitenkaan esitä muita väitteitä – huolimatta rikkomisten luokittelusta erittäin vakaviksi – joiden avulla voitaisiin perustella komission määräämien sakkojen laskentapohjien alentaminen.

– Sakkojen erityiset laskentapohjat

255 On muistutettava, että asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan nojalla määrättävien sakkojen määrän laskemisen yhteydessä asianomaisten yritysten erilainen kohtelu on olennainen osa komissiolle tämän säännöksen perusteella kuuluvan toimivallan käyttöä. Komissio voi nimittäin harkintavaltansa rajoissa vahvistaa seuraamuksen tapauskohtaisesti kyseessä olevien yritysten toiminnan ja ominaispiirteiden perusteella taatakseen kussakin yksittäistapauksessa unionin kilpailusääntöjen täyden tehokkuuden (ks. vastaavasti edellä 54 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 109 kohta ja edellä 225 kohdassa mainittu asia Britannia Alloys & Chemicals v. komissio, tuomion 44 kohta).

256 Vuoden 1998 suuntaviivoissa määrätään, että jos rikkomiseen syyllistyy useita yrityksiä, kuten kartelleja, voi tietyissä vakavien rikkomisten tapauksissa olla tarpeen vaihdella yleistä laskentapohjaa erityisen laskentapohjan määrittämiseksi, jotta voitaisiin ottaa huomioon kunkin yrityksen rikkomisen painoarvo ja todellinen vaikutus kilpailuun erityisesti silloin, kun samankaltaisiin rikkomisiin syyllistyneet yritykset

ovat huomattavan erikokoisia (1 kohdan A alakohdan kuudes alakohta). Erityisesti on tarpeen ottaa huomioon rikkomiseen syyllistyneiden todellinen taloudellinen kapasiteetti aiheuttaa merkittävää vahinkoa muille talouden toimijoille ja etenkin kuluttajille (1 kohdan A alakohdan neljäs alakohta).

257 Vuoden 1998 suuntaviivoissa täsmennetään niin ikään, että samasta toiminnasta määrättävän seuraamuksen tasapuolisuuden periaate voi olosuhteiden niin vaatiessa johtaa siihen, että asianomaisille yrityksille määrätään erikokoiset laskentapohjat, vaikka nämä erot eivät perustu laskelmiin (1 kohdan A alakohdan seitsemäs alakohta).

258 Oikeuskäytännön mukaan vuoden 1998 suuntaviivoissa ei määrätä, että sakkojen määrä olisi laskettava yrityksille merkityksellisillä markkinoilla kertyneen liikevaihdon perusteella. Niissä ei kuitenkaan myöskään kielletä tällaisten liikevaihtojen huomioon ottamista määritettäessä sakon määrää unionin yleisten oikeusperiaatteiden noudattamiseksi ja tilanteen sitä vaatiessa (edellä 112 kohdassa mainittu asia LR AF 1998 v. komissio, tuomion 283 kohta; asia T-220/00, Cheil Jedang v. komissio, tuomio 9.7.2003, Kok., s. II-2473, 82 kohta ja edellä 57 kohdassa mainittu asia Groupe Danone v. komissio, tuomion 157 kohta). Unionin yleinen tuomioistuin on myös katsonut, ettei kullekin yritykselle määrätyn sakon suuruuden tarvitse olla tarkasti suhteessa kunkin yrityksen kokoon (yhdistetyt asiat T-67/00, T-68/00, T-71/00 ja T-78/00, JFE Engineering ym. v. komissio, tuomio 8.7.2004, Kok., s. II-2501, 534 kohta).

259 Riidanalaisen päätöksen 672–685 perustelukappaleesta käy ilmi, että komissio on nyt käsiteltävässä asiassa soveltanut jokaisen riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa todetun rikkomisen yhteydessä ”yritysten erilaista kohtelua ottaakseen huomioon rikkomiseen syyllistyneiden todellisen taloudellisen kapasiteetin aiheuttaa merkittävää haittaa kilpailulle” (riidanalaisen päätöksen 672 perustelukappale). Komissio jakoi kutakin rikkomista tarkasteltaessa yritykset ryhmiin sakkojen erityisten laskentapohjien vahvistamista varten sen mukaan, mikä oli ollut kullekin yritykselle kyseessä olevista

tuotteista kullakin kotimaisilla markkinoilla kertynyt liikevaihto (riidanalaisen päätöksen 673–685 perustelukappale). Lukuun ottamatta Schindlerille vahvistettua erityistä laskentapohjaa, joka johtui sen osallistumisesta Saksassa toimineeseen kartelliin, komissio käytti kunkin rikkomisen kohdalla vuoden 2003 liikevaihtoja määrittäessään muiden yritysten erityisiä laskentapohjia, sillä komission mukaan vuosi 2003 on viimeisin vuosi, jonka aikana mainitut yritykset osallistuivat aktiivisesti kyseisiin kartelleihin (riidanalaisen päätöksen 674, 676, 680 ja 684 perustelukappale).

260 Kantajat väittävät kuitenkin, että kantajien osallistumista Saksassa, Luxemburgissa ja Alankomaissa tapahtuneisiin rikkomisiin koskevien sakkojen erityisten laskentapohjien määrittäminen perustuu vuoden 1998 suuntaviivojen virheelliseen soveltamiseen ja on kohtuuton. Kantajat esittävät niin ikään, ettei kyseisiä yrityksiä ole eroteltu riittävästi.

261 Saksassa, Luxemburgissa ja Alankomaissa tapahtuneiden rikkomisten ollessa kyseessä kantajat vetoavat vuoden 1998 suuntaviivojen rikkomiseen ja suhteellisuusperiaatteen loukkaamiseen [*luottamuksellinen*].

262 Kuten edellä 244 kohdasta kuitenkin ilmenee, sakkojen yleinen laskentapohja on yhtäältä määritetty ottaen huomioon rikkomisten luonne ja kyseisten maantieteellisten markkinoiden laajuus. Toisaalta komissio on huomioinut kyseisten yritysten Saksan markkinoilla saavuttaman liikevaihdon ainoastaan arvioidessaan yritysten erilaista kohtelua ottaakseen huomioon niiden suhteellisen merkityksen näillä markkinoilla ja niiden todellisen taloudellisen kapasiteetin aiheuttaa merkittävää vahinkoa kilpailulle

(riidanalaisen päätöksen 672 perustelukappale), mikä on myös edellä 255 ja 258 kohdassa mainitun oikeuskäytännön mukaista. Näin ollen ei voida hyväksyä kantajien esittämää kyseisillä markkinoilla yritysten saavuttaman liikevaihdon ja niille määrätyn sakon laskentapohjan vertailua.

263 Koska näin ollen unionin oikeus ei sisällä yleisesti sovellettavaa periaatetta, jonka mukaan seuraamuksen on oltava oikeassa suhteessa kyseisen yrityksen merkitykseen rikkomisen kohteena olevan tuotteen markkinoilla (edellä 118 kohdassa mainittu asia Archer Daniels Midland ja Archer Daniels Midland Ingredients v. komissio, tuomion 75 kohta), on hylättävä väite, joka koskee Schindlerille Saksassa, Luxemburgissa ja Alankomaissa tapahtuneista rikkomisista määrättyjen erityisten laskentapohjien kohtuuttomuutta.

264 Kun toiseksi tarkastellaan Luxemburgissa tapahtunutta rikkomista, kantajat tähdentävät, että Schindler luokiteltiin samaan ryhmään kuin Otis, jonka liikevaihto Luxemburgin markkinoilla oli 9–13 miljoonaa euroa ja jonka markkinaosuus nousi 35–40 prosenttiin, joten viimeksi mainittu oli taloudellisesti selvästi vahvempi kuin Schindler.

265 Tässä yhteydessä on muistutettava, että sen tarkastamiseksi, onko kartellin jäsenet jaettu ryhmiin yhdenvertaisen kohtelun periaatetta ja suhteellisuusperiaatetta noudattaen, unionin tuomioistuimen on valvoessaan sitä, onko komissio käyttänyt sille tässä asiassa kuuluvaa harkintavaltaansa laillisesti, tarkastettava ainoastaan, onko tämä jako johdonmukainen ja objektiivisesti perusteltu (ks. vastaavasti asia T-213/00, CMA CGM ym. v. komissio, tuomio 19.3.2003, Kok., s. II-913, 406 ja 416 kohta; edellä 243 kohdassa mainittu asia BASF v. komissio, tuomion 157 kohta ja edellä 83 kohdassa mainittu asia Schunk ja Schunk Kohlenstoff-Technik v. komissio, tuomion 184 kohta). Kuten edellä 258 kohdassa on palautettu mieliin, suuntaviivoissa todetaan lisäksi, että samasta toiminnasta määrättävän seuraamuksen tasapuolisuuden periaate voi johtaa

siihen, että asianomaisille yrityksille määrätään erisuuruiset määrät, vaikka nämä erot eivät perustu matemaattisiin laskelmiin (1 kohdan A alakohdan seitsemäs alakohta). Kuten edellä 258 kohdasta ilmenee, kullekin yritykselle määrätyn sakon suuruuden ei näin ollen tarvitse olla tarkasti oikeassa suhteessa kunkin yrityksen kokoon.

266 Kuten riidanalaisen päätöksen 680 perustelukappaleesta ilmenee, on todettava, että vuonna 2003 Schindlerillä ja Otisilla oli suhteellisen samansuuruinen liikevaihto Luxemburgin markkinoilla ja että kummankin liikevaihto oli kolme tai neljä kertaa suurempi kuin Koneen ja ThyssenKruppin liikevaihto kyseisillä markkinoilla. Näin ollen komissio on ylittämättä selvästi sille myönnettyä harkintavaltaa luokitellut Schindlerin ja Otisin ensimmäiseen ryhmään ja Koneen ja ThyssenKruppin toiseen ryhmään, mikä vaikuttaa johdonmukaiselta ja objektiivisesti perustellulta.

267 Kun kolmanneksi tarkastellaan Alankomaissa tapahtunutta rikkomista, kantajat vakuuttavat, ettei niiden vähäistä markkinaosuutta kyseisessä jäsenvaltiossa ”ole otettu huomioon selvällä tavalla”. Laskentapohjaksi määritettiin [*luottamuksellinen*] sen markkinaosuudesta [*luottamuksellinen*] huolimatta.

268 On todettava, että kun otetaan huomioon Alankomaissa toimineen kartellin osallistujien saavuttamien liikevaihtojen suuret erot, komissio on ylittämättä selvästi sille myönnettyä harkintavaltaa luokitellut kartelliin osallistuneet yritykset neljään ryhmään määrittääkseen sakkojen erityiset laskentapohjat ja asettanut Schindlerin kolmanteen ryhmään, koska se oli kyseisen tuotteen osalta kolmas toimija Alankomaiden markkinoilla.

269 Edellä esitetyn perusteella kaikki kantajille määrättyjen sakkojen erityisten laskentapohjien määrittämistä koskevat väitteet on hylättävä.

270 Tämä kanneperuste on siis hylättävä kokonaisuudessaan.

*Kanneperuste, joka koskee vuoden 1998 suuntaviivojen rikkomista, rikkomuksen ja seuraamuksen välisen asianmukaisuuden periaatteen ja suhteellisuusperiaatteen loukkaamista sekä perusteluvelvollisuuden rikkomista lieventävien seikkojen huomioon ottamisen yhteydessä*

271 Kantajat väittävät, että komissio on rikkonut vuoden 1998 suuntaviivoja ja loukannut rikkomuksen ja seuraamuksen välisen asianmukaisuuden periaatetta ja suhteellisuusperiaatetta sekä rikkonut perusteluvelvollisuutta kieltäytyessään virheellisesti ottamasta huomioon lieventävänä seikkana ensinnäkin Saksassa tapahtuneen rikkomisen vapaaehtoista ennenaikaista lopettamista vuonna 2000 ja toiseksi Schindlerin voimakkaita ponnisteluja, joilla se pyrki välttämään EY 81 artiklan rikkomisen.

272 Kun aluksi tarkastellaan rikkomisen ennenaikaista ja vapaaehtoista lopettamista, komissio totesi riidanalaisessa päätöksessä, että ”Schindler jäi Saksassa toimineen kartellin ulkopuolelle vuonna 2000”, mutta katsoi, että ”[s]e, että yritys vapaaehtoisesti lopettaa rikkomisen ennen kuin komissio aloittaa tutkimuksensa, on otettu riittävästi huomioon rikkomisen kestoa laskettaessa, eikä se muodosta lieventävää seikkaa” (riidanalaisen päätöksen 742 perustelukappale).

273 Kantajat muistuttavat, että vuoden 1998 suuntaviivojen 3 kohdassa määrätään, että perusmäärää voidaan alentaa erityisten lieventävien olosuhteiden perusteella, kuten silloin, kun yritys on lopettanut rikkomisen heti komission ensimmäisen toimenpiteen jälkeen. Kantajan mukaan tätä lieventävää seikkaa olisi sovellettava sitäkin suuremmalla syyllä silloin, kun rikkominen lopetetaan ennen näitä toimenpiteitä, kuten nyt käsiteltävässä asiassa.

274 Kyseistä päättelyä ei voida hyväksyä. Unionin tuomioistuin on äskettäin vahvistanut, ettei lieventävää olosuhdetta voida todeta vuoden 1998 suuntaviivojen 3 kohdan kolmannen luetelmakohdan nojalla tilanteessa, jossa rikkominen on jo päättynyt ennen komission ensimmäisiä toimenpiteitä (edellä 198 kohdassa mainittu asia Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomion 105 kohta). Vuoden 1998 suuntaviivojen 3 kohdassa tarkoitetuista lieventävistä olosuhteista voi loogisesti ottaen olla kysymys vain silloin, kun kyseiset toimenpiteet ovat kannustaneet asianomaisia yrityksiä lopettamaan kilpailunvastaiset menettelynsä. Tällä määräyksellä pyritään rohkaisemaan yrityksiä lopettamaan kilpailuvastaiset menettelynsä heti, kun komissio aloittaa niitä koskevan tutkimuksen, joten sakkoa ei voida tällä perusteella alentaa silloin, kun rikkominen on jo loppunut ennen komission ensimmäisiä toimenpiteitä. Sakon alentamisella tällaisessa tilanteessa olisi sama tehtävä kuin sillä, että sakkojen laskennassa otetaan huomioon rikkomisten kesto (asia T-50/00, Dalmine v. komissio, tuomio 8.7.2004, Kok., s. II-2395, 328–330 kohta ja edellä 200 kohdassa mainittu asia Carbone-Lorraine v. komissio, tuomion 227 kohta).

275 Lisäksi on todettava, että tällainen sakon perusmäärän alentaminen liittyy pakostakin käsiteltävän asian olosuhteisiin, jotka voivat johtaa siihen, ettei komissio alenna sakon perusmäärää laittomaan sopimukseen osallistuneen yrityksen hyväksi (asia C-511/06 P, Archer Daniels Midland v. komissio, tuomio 9.7.2009, Kok., s. I-5843, 104 kohta). Tässä yhteydessä suuntaviivojen kyseisen määräyksen soveltaminen yrityksen hyväksi on erityisen tarkoituksenmukaista tilanteessa, jossa kyseisen toiminnan kilpailunvastaisuus ei ole ilmeinen. Sen soveltaminen ei sitä vastoin lähtökohtaisesti ole yhtä asianmukaista tilanteessa, jossa menettely, mikäli se on näytetty toteen, on selvästi kilpailunvastaista (asia T-44/00, Mannesmannröhren-Werke v. komissio, tuomio 8.7.2004, Kok., s. II-2223, 281 kohta; yhdistetyt asiat T-259/02-T-264/02 ja T-271/02, Raiffeisen Zentralbank Österreich ym. v. komissio, tuomio 14.12.2006, Kok., s. II-5169, 497 kohta ja edellä 200 kohdassa mainittu asia Carbone-Lorraine v. komissio, tuomion 228 kohta). Näin ollen lieventävän olosuhteen hyväksi lukeminen sellaisissa tilanteissa, joissa yritys on osapuolena selvästi laittomassa sopimuksessa, jonka se tiesi muodostavan rikkomisen tai ei voinut olla tietämättä sitä, voisi houkutella yrityksiä jatkamaan salaista sopimusta niin kauan kuin mahdollista siinä toivossa, että niiden käyttäytymistä ei koskaan havaita, ja samalla tietäen, että jos niiden käyttäytyminen havaittaisiin, niiden sakkoa voitaisiin alentaa, kun ne lopettavat rikkomisen.

Tällainen hyväksyntä veisi asetetulta sakolta kaiken ennalta ehkäisevän vaikutuksen ja heikentäisi EY 81 artiklan 1 kohdan tehokasta vaikutusta (ks. em. asia Archer Daniels Midland v. komissio, tuomio 9.7.2009, 105 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Nyt käsiteltävän asian yhteydessä riidanalaisessa päätöksessä ei ole katsottu lieventäväksi seikaksi edes rikkomisen välitöntä lopettamista, johon Kone päätyi komission suorittamien toimenpiteiden seurauksena, kun on kyse EY 81 artiklan selvästä ja tahallisesta rikkomisesta (riidanalaisen päätöksen 744 perustelukappale).

276 Siinäkin tapauksessa, että vuoden 1998 suuntaviivoissa pidettäisiin rikkomisen vapaaehtoista lopettamista ennen komission toimenpiteitä lieventävänä olosuhteena, olisi voitu katsoa, että rikkomisen selvä ja tahallinen luonne, jota kantajat eivät ole kiistäneet, ja se, että Schindler jäi asiakirja-aineiston perusteella kartellin ulkopuolelle pelkästään muiden osallistujien kanssa ilmenneiden erimielisyyksien vuoksi, koska nämä kieltäytyivät myöntämästä Schindlerille suurempia markkinaosuuksia, olisi niin ikään vastoin perusmäärän alentamista kyseisen syyn perusteella. Toisin kuin kantajat väittävät, ei siis ole syytä kyseenalaistaa edellä 274 kohdassa mainittua oikeuskäytäntöä.

277 Lopuksi kantajat viittaavat komission aiempaan päätöskäytäntöön, jossa se on pitänyt rikkomisen vapaaehtoista lopettamista ennen sen toimenpiteitä lieventävänä seikkana.

278 Kuten edellä 225 kohdassa on muistutettu, kantajien mainitsemilla komission aikaisemmilla päätöksillä ei ole merkitystä, koska komission aiempi päätöskäytäntö ei ole sakkojen määrittämisen oikeudellinen kehys kilpailuoikeuden alalla.

279 Nyt käsiteltävän kanneperusteen ensimmäinen väite on näin ollen hylättävä.

280 Toiseksi kantajat väittävät, ettei komissio ole ottanut huomioon eikä edes tutkinut kilpailusääntöjen noudattamista koskevaa Schindlerin ohjelmaa lieventävänä seikkana, mikä tekee perusteluista puutteelliset. Kantajat arvelevat lisäksi, että yhdenmukaisuustoimenpiteet on otettava huomioon sakkoja laskettaessa, sillä yhtäältä kantajat olivat – ryhtyessään sisäisiin toimenpiteisiin – tehneet kaiken voitavansa rikkomisten välttämiseksi, ja toisaalta näiden toimenpiteiden toissijaisena seurauksena rikkomisten sisäisestä selvittämisestä tuli aikaisempaa vaikeampaa, koska yhteistyötä tekeville tahoille saatettiin määrätä seuraamuksia. Kantajat viittaavat edelleen komission tiettyihin aiempiin päätöksiin, joissa kilpailusääntöjen noudattamista koskeva ohjelma oli otettu huomioon lieventävänä seikkana.

281 Kun tarkastellaan väitettyä perusteluvelvollisuuden rikkomista, on todettava, että riidanalaisen päätöksen 754 perustelukappaleessa on esitetty, että ”[v]aikka komissio suhtautuu myönteisesti yritysten ryhtymiin toimenpiteisiin kartelleihin liittyvien rikkomisten välttämiseksi tulevaisuudessa, kyseiset toimenpiteet eivät voi muuttaa sitä, että rikkomiset ovat todellisia ja että niistä on määrättävä seuraamuksia tässä päätöksessä” ja että ”[s]e, että komissio on joissakin aiemmissa päätöksissään ottanut vastaavanlaiset toimenpiteet huomioon lieventävinä seikkoina, ei merkitse, että sen täytyisi toimia samoin kaikissa asioissa”. Vaikka riidanalaisen päätöksen 754 perustelukappale on vastaus Otisin 753 perustelukappaleessa esittämään väitteeseen, sen avulla myös kantajat saavat tietoa syistä, joiden vuoksi kilpailusääntöjen noudattamista koskevaa Schindlerin ohjelmaa ei Otisin ohjelman tavoin voida myöskään pitää lieventävänä seikkana, ja unionin yleinen tuomioistuin voi harjoittaa laillisuuden valvontaa Schindler-konsernin yrityksille määrättyjen sakkojen yhteydessä. Näin ollen perustelujen puutteellisuutta koskeva väite on hylättävä (ks. vastaavasti asia C-367/95 P, komissio v. Sytraval ja Brink’s France, tuomio 2.4.1998, Kok., s. I-1917, 63 kohta).

282 Komission lähestymistavan oikeutuksen ollessa kyseessä unionin yleinen tuomioistuin on todennut, että yrityksen laatima kilpailuoikeuden noudattamista koskeva ohjelma ei velvoita komissiota myöntämään sakon alennusta tämän seikan vuoksi (edellä 143 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat BASF ja UCB v. komissio, tuomion 52 kohta). Vaikka on merkityksellistä, että yritys toteuttaa toimenpiteitä estääkseen henkilöstöään rikkomasta vastaisuudessa uudelleen unionin kilpailuoikeutta, tämä ei kuitenkaan muuta sitä tosiasiaa, että rikkominen on todettu tapahtuneeksi. Komissiolla ei siis ole velvollisuutta pitää tällaista seikkaa lieventävänä, varsinkaan silloin, kun riidanalaisessa päätöksessä todetuilla rikkomisilla, kuten nyt käsiteltävässä asiassa, selvästi rikotaan EY 81 artiklaa (edellä 88 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomion 373 kohta ja edellä 200 kohdassa mainittu asia Carbone-Lorraine v. komissio, tuomion 231 kohta). Tästä seuraa, ettei voida hyväksyä kantajien väitettä, jonka mukaan komissio olisi jättänyt huomiotta tarpeen määrittää sakkojen määrät yksilöllisesti, kun se ei myöntänyt Schindlerille alennusta sakkoihin, vaikka tällä oli kilpailusääntöjen noudattamista koskeva ohjelma.

283 Myös komission aiempaa käytäntöä koskeva väite on hylättävä edellä 278 kohdassa esitetyistä syistä.

284 Nyt käsiteltävän kanneperusteen yhteydessä esitettyä toista väitettä ei siis myöskään voida hyväksyä.

285 Koska kantajat esittivät väitteet, jotka koskevat rikkomuksen ja seuraamuksen epätarkoituksenmukaisuutta ja suhteellisuusperiaatteen loukkaamista, ainoastaan siksi, ettei komissio ole ottanut huomioon kaikkia lieventäviä seikkoja, nämä väitteet on hylättävä edellä 272–284 kohdassa todettujen seikkojen perusteella.

286 Edellä esitetystä seuraa, että tämä kanneperuste on hylättävä kokonaisuudessaan.

*Kanneperuste, joka koskee vuoden 2002 yhteistyötiedonannon rikkomista ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamista sekä perusteluvelvollisuuden rikkomista sakkojen alennuksia myönnettäessä*

287 Kantajat muistuttavat toimittaneensa hakemukset sakoista vapauttamiseksi tai sakkojen alentamiseksi vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla Belgian, Saksan ja Luxemburgin osalta. Komissio on niiden mukaan kuitenkin rikkonut kyseisen tiedonannon määräyksiä niiden yhteistyön laatua ja soveltuvuutta arvioidessaan. Kantajat väittävät lisäksi, että komissio on loukannut yhdenvertaisen kohtelun periaatetta arvioidessaan kyseisen tiedonannon nojalla sovellettavaa alennusta sakkoon. Kantajat vetoavat myös riidanalaisen päätöksen perustelujen puutteellisuuteen.

Vuoden 2002 yhteistyötiedonanto

288 On syytä todeta, että komissio määritteli vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa edellytykset, joiden täyttyessä komission kanssa kartellin toteamiseksi yhteistyötä tekevät yritykset voidaan vapauttaa sakoista tai niille muutoin määrättävän sakon määrää voidaan alentaa.

289 Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon A jakson 8 kohdassa säädetään ensinnäkin seuraavaa:

”Komissio myöntää yritykselle vapautuksen sakoista, jotka olisi määrätty muussa tapauksessa, jos

a) yritys toimittaa ensimmäisenä todisteita, joiden perusteella komissio katsoo pystyvänsä tekemään asetuksen N:o 17 14 artiklan 3 kohdan mukaisen päätöksen väitettyä yhteisöön vaikuttavaa kartellia koskevan tutkimuksen suorittamisesta

b) yritys toimittaa ensimmäisenä todisteita, joiden perusteella valvontaviranomainen katsoo mahdollisesti pystyvänsä toteamaan, että [EY] 81 artiklaa on rikottu väitetyn Euroopan unioniin vaikuttavan kartellin yhteydessä.”

290 Lisäksi vuoden 2002 yhteistyötiedonannon B jakson 20 kohdassa säädetään, että ”yritykset, jotka eivät täytä edellä A jaksossa esitettyjä [sakosta vapauttamista koskevia] edellytyksiä, voivat saada lievennystä sakkoihin, jotka olisi määrätty muussa tapauksessa”, ja sen 21 kohdassa edelleen, että ”sakkojen lieventämiseksi yrityksen on toimitettava komissiolle epäillystä kilpailusääntöjen rikkomisesta todisteita, joilla on merkittävää lisäarvoa suhteessa komission hallussa jo oleviin todisteisiin, ja sen on lopetettava osallistumisensa epäiltyyn kilpailusääntöjen rikkomiseen viimeistään siinä vaiheessa, kun se toimittaa todisteet”.

291 Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 22 kohdassa selitetään lisäarvon käsitettä seuraavasti:

”Käsitteellä ’lisäarvo’ viitataan siihen, missä määrin toimitetut todisteet luonteensa ja/tai yksityiskohtaisuutensa vuoksi parantavat komission mahdollisuuksia vahvistaa kyseessä olevat tosiseikat. Arvioidessaan tätä komissio katsoo yleensä kirjallisten todisteiden, jotka ovat peräisin ajankohdalta, jota tosiseikat koskevat, olevan arvokkaampia kuin jälkeenpäin tuotetut todisteet. Samoin kyseessä oleviin tosiseikkoihin suoraan liittyvät todisteet katsotaan yleensä arvokkaammiksi kuin todisteet, jotka liittyvät niihin vain välillisesti.”

292 Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisessä alakohdassa määritetään sakkojen alentamisen kolme luokkaa:

”– ensimmäinen yritys, joka täyttää 21 kohdan mukaiset edellytykset: sakkoja lievennetään 30–50 prosenttia,

– toinen yritys, joka täyttää 21 kohdan mukaiset edellytykset: sakkoja lievennetään 20–30 prosenttia,

– muut yritykset, jotka täyttävät 21 kohdan mukaiset edellytykset: sakkoja lievennetään enintään 20 prosenttia.”

293 Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan toisessa alakohdassa säädetään seuraavaa:

”Sakkojen lievennyksen tason ratkaisemiseksi kussakin näistä ryhmistä komissio ottaa huomioon sen, minä ajankohtana 21 kohdan mukaiset edellytykset täyttävät todisteet toimitettiin ja missä määrin ne sisälsivät lisäarvoa. Komissio voi myös ottaa huomioon yrityksen todisteiden toimittamispäivän jälkeisen yhteistyön laajuuden ja jatkuvuuden.”

294 Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan viimeisessä alakohdassa säädetään vielä seuraavaa:

”Jos yritys lisäksi toimittaa todisteita komissiolle aikaisemmin tuntemattomista tosiseikoista, jotka liittyvät suoraan epäillyn kartellin vakavuuteen tai kestoon, komissio ei ota näitä tosiseikkoja lukuun määrittäessään sakkoa, joka määrätään kyseiset todisteet toimittaneelle yritykselle.”

Komission harkintavalta ja unionin tuomioistuimen valvonta

295 On syytä palauttaa mieliin, että asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa, joka muodostaa oikeusperustan sakkojen määräämiselle unionin kilpailusääntöjen rikkomisen vuoksi, myönnetään komissiolle harkintavaltaa sakkojen määrän vahvistamisessa (ks. vastaavasti asia T-229/94, Deutsche Bahn v. komissio, tuomio 21.10.1997, Kok., s. II-1689, 127 kohta), joka on komission yleisen kilpailupolitiikan väline (edellä 54 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 105 ja 109 kohta). Juuri tätä taustaa vasten komissio antoi ja julkaisi vuoden 2002 yhteistyötiedonannon sakkoja koskevien päätöstensä avoimuuden ja

objektiivisuuden takaamiseksi. Tiedonannolla se pyrkii täsmentämään ylemmänasteisia oikeussääntöjä noudattamalla ne perusteet, joita se aikoo soveltaa käyttäessään harkintavaltaansa. Näin ollen se rajoittaa itse kyseistä harkintavaltaansa (ks. analogisesti asia T-214/95, Vlaams Gewest v. komissio, tuomio 30.4.1998, Kok., s. II-717, 89 kohta), koska sen on toimittava niiden viitteellisten sääntöjen mukaan, jotka se on itselleen asettanut (ks. analogisesti asia T-380/94, AIUFFASS ja AKT v. komissio, tuomio 12.12.1996, Kok., s. II-2169, 57 kohta).

296 Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon antamiseen perustuva komission oman harkintavallan rajoittaminen ei ole kuitenkaan ristiriidassa sen kanssa, että komissiolla on edelleen huomattavasti harkintavaltaa (ks. vastaavasti asia C-328/05 P, SGL Carbon v. komissio, tuomio 10.5.2007, Kok., s. I-3921, 81 kohta; ks. analogisesti edellä 275 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Raiffeisen Zentralbank Österreich ym. v. komissio, tuomion 224 kohta).

297 Vuoden 2002 yhteistyötiedonantoon sisältyy näet useita joustavia osatekijöitä, joiden perusteella komissiolla on mahdollisuus käyttää omaa harkintavaltaansa asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan mukaisesti, sellaisena kuin sitä on tulkittu unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä (ks. analogisesti edellä 275 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Raiffeisen Zentralbank Österreich ym. v. komissio, tuomion 224 kohta).

298 On siis todettava, että komissiolla on laaja harkintavalta arvioidessaan, aiheutuuko vuoden 2002 yhteistyötiedonantoa hyödyntämään pyrkivän yrityksen toimittamista todisteista tiedonannon 21 kohdassa tarkoitettua merkittävää lisäarvoa (ks. vastaavasti edellä 296 kohdassa mainittu asia SGL Carbon v. komissio, tuomion 88 kohta). Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 8 kohdan a ja b alakohdasta on todettava, että kyseinen merkittävä harkintavalta johtuu säännöksen sanamuodosta, jossa viitataan nimenomaisesti sellaisten todisteiden toimittamiseen, joiden perusteella ”komissio

katsoo” pystyvänsä tekemään päätöksen tutkimuksen tekemisestä tai toteamaan rikkomisen. Yrityksen yhteistyön laadun ja hyödyllisyyden arviointi edellyttää monimutkaisten tosiseikkojen arviointia (ks. vastaavasti edellä 296 kohdassa mainittu asia SGL Carbon v. komissio, tuomion 81 kohta ja edellä 200 kohdassa mainittu asia Carbone-Lorraine v. komissio, tuomion 271 kohta).

299 Lisäksi komissiolla on – kun se on todennut todisteiden tuovan merkittävää lisäarvoa vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 21 kohdan mukaisesti – harkintavaltaa, kun sitä pyydetään määrittämään kyseessä olevalle yritykselle määrätyn sakon määrän alentamisen täsmällinen taso. Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 artiklan b alakohdan ensimmäisessä alakohdassa määrätään näet eri yritysryhmien sakon määrän alentamisen vaihteluvälistä, kun taas mainitun kohdan toisessa alakohdassa vahvistetaan perusteet, jotka komission on otettava huomioon määrittäessään alennuksen tason vaihteluvälin sisällä.

300 Kun otetaan huomioon komission harkintavalta sen arvioidessa vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla yrityksen tekemää yhteistyötä, unionin yleinen tuomioistuin voi puuttua ainoastaan kyseisen harkintavallan selvään ylittämiseen (ks. vastaavasti edellä 296 kohdassa mainittu asia SGL Carbon v. komissio, tuomion 81, 88 ja 89 kohta).

Schindlerin tekemä yhteistyö Belgiassa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi

301 Schindler, joka esitti neljäntenä vuoden 2002 yhteistyötiedonannon mukaisen hakemuksen osallistumisestaan Belgiassa tapahtuneeseen rikkomiseen (riidanalaisen

päätöksen 775 perustelukappale), ei saanut alennusta mainitun rikkomisen vuoksi sille määrättyyn sakkoon (riidanalaisen päätöksen 776 perustelukappale). Komissio selittää tätä riidanalaisen päätöksen 776 perustelukappaleessa seuraavasti:

> ”776 Vaikka Schindler toimitti rikkomisajankohtaan sijoittuvia todisteita, jotka muodostuivat vuosien 2000–2003 kartelliluetteloista, ne eivät vahvistaneet komission asiakirja-aineistoa, koska sen hallussa oli jo samaan ajankohtaan sijoittuvia kartelliluetteloita. Schindler jätti [vuoden 2002 yhteistyötiedonannon mukaisen] hakemuksensa 21.1.2005 eli vuotta myöhemmin kuin komissio oli tehnyt ensimmäisen tarkastuksen Belgiaan. Kyseiseen ajankohtaan mennessä komissio oli suorittanut Belgiassa jo kaksi tarkastuskierrosta ja vastaanottanut kolme vastaavaa [mainitun tiedonannon mukaista] hakemusta. Schindler toimitti suurimmasta osasta vuosien 2000–2003 kartelliluetteloista vain niukkoja tietoja, joten nämä eivät vahvistaneet merkittävällä tavalla komission valmiutta osoittaa kyseisten seikkojen paikkansapitävyys. Tästä syystä yhteistyötiedonannon 21 kohdan edellytykset eivät täyty. Schindler jatkoi yhteistyötä komission kanssa hakemuksensa esittämisen jälkeen tarjoamatta kuitenkaan merkittävää lisäarvoa.”

302 Ensiksi kantajat väittävät, että komissio jätti riidanalaisessa päätöksessä huomiotta sen, että hallintomenettelyn aikana Schindlerin toimittamilla hankeluetteloilla oli vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa tarkoitettua todellista lisäarvoa. Mainittujen luetteloiden päivämäärät eivät olleet samat kuin Koneen ja Otisin toimittamien luetteloiden päivämäärät. Toisekseen Schindlerin luetteloissa mainittiin monia hankkeita, joita ei mainittu Koneen ja Otisin toimittamissa luetteloissa. Kolmanneksi komissio viittasi riidanalaisen päätöksen 164 perustelukappaleessa (alaviite 176) nimenomaan Koneen, Otisin ja Schindlerin toimittamiin hankeluetteloihin. Neljänneksi komissio teki johtopäätöksiä vertailemalla eri yritysten toimittamia hankeluetteloita, mikä osoitti yhtäältä, että kaikki toimitetut hankeluettelot olivat tärkeitä todisteita

rikkomisen toteamisen kannalta, ja toisaalta, että komissio kykeni todistamaan kartellin olemassaolon ainoastaan Koneen, Otisin ja Schindlerin hankeluetteloiden ansiosta. Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 artiklan b alakohdan ensimmäisen alakohdan mukaisesti Schindlerillä olisi kuitenkin neljäntenä yhteistyötä tehneenä yrityksenä oikeus suuruudeltaan korkeintaan 20 prosentin alennukseen.

303 On siis syytä tutkia, onko – kun otetaan huomioon edellä 300 kohdassa viitattu oikeuskäytäntö – komissio ylittänyt selvästi harkintavaltansa todetessaan, ettei Schindlerin toimittamilla todisteilla ollut merkittävää lisäarvoa suhteessa niihin todisteisiin, jotka jo olivat komission hallussa hetkellä, jolloin mainittu yritys laati hakemuksensa vuoden 2002 tiedonannon nojalla.

304 Tässä yhteydessä on ensinnäkin todettava, etteivät kantajat, jotka eivät kritisoi sitä, että Koneelle myönnettiin vapautus sakoista, kiistä riidanalaisen päätöksen 761 perustelukappaleen toteamusta, jonka mukaan ”komissio pystyi toteamaan Belgiassa tapahtuneen rikkomisen jo Koneen toimittamien tietojen perusteella”. Komission hallussa oli siis jo riittävät todisteet Belgiassa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi hetkellä, jolloin Schindler laati vuoden 2002 yhteistyötiedonannon mukaisen hakemuksensa.

305 Seuraavaksi on todettava, että osoittaakseen Schindlerin tekemän yhteistyön merkittävän lisäarvon kantajat viittaavat ainoastaan vuosina 2000–2003 laadittuihin hankeluetteloihin, jotka yritys toimitti komissiolle kyseisen tiedonannon nojalla laatimansa hakemuksen yhteydessä.

306 Vaikka Schindlerin toimittamissa luetteloissa olikin eri päivämäärät kuin Koneen ja Otisin toimittamissa luetteloissa ja vaikka niissä viitattiin myös joihinkin hankkeisiin, joita ei mainittu Koneen ja Otisin toimittamissa luetteloissa, niiden ei kuitenkaan voida katsoa vahvistaneen merkittävällä tavalla komission valmiutta todeta Belgiassa tapahtunut rikkominen.

307 Ensiksi on nimittäin korostettava, ettei komissio ole riidanalaisessa päätöksessä näyttänyt toteen uusia hissejä ja liukuportaita koskevan kartellin toteuttamista Belgiassa pelkästään viittaamalla Koneen, Otisin ja Schindlerin toimittamiin hankeluetteloihin, vaan käyttäen perusteenaan myös vuoden 2002 yhteistyötiedonannon mukaisten hakemusten yhteydessä Belgiassa toimineeseen kartelliin osallistuneiden yritysten tekemiä huomautuksia sekä komission esittämiin tiedonsaantipyyntöihin yritysten antamia vastauksia (ks. riidanalaisen päätöksen 163–168 perustelukappaleeseen liittyvät alaviitteet). Hankeluettelot muodostavat siis vain yhden todisteen Belgiassa toimineen kartellin toteamisessa.

308 Toiseksi ei ole kiistetty sitä, että silloin, kun Schindler toimitti komissiolle hankeluetteloita vuosilta 2000–2003, komission hallussa oli jo samaan ajankohtaan sijoittuvia hankeluetteloita, jotka Kone ja Otis olivat toimittaneet aiemmin (riidanalaisen päätöksen 164 ja 776 perustelukappale).

309 Lausunto, jossa pelkästään tietyssä määrin vahvistetaan komissiolla jo oleva lausunto, ei nimittäin helpota komission tehtävää merkittävästi eikä siten siinä määrin, että sen vuoksi olisi perusteltua alentaa sakkoa yhteistyön perusteella (ks. vastaavasti edellä 57 kohdassa mainittu asia Groupe Danone v. komissio, tuomion 455 kohta).

310 Kun otetaan huomioon edellä esitetty ja se, etteivät kantajat kiistä sitä, että komissio pystyi jo Koneen tekemän yhteistyön avulla toteamaan Belgiassa tapahtuneen rikkomisen, kantajat eivät myöskään voi väittää, että komissio pystyi todistamaan Belgiassa toimineen kartellin olemassaolon ainoastaan kaikkien riidanalaisessa päätöksessä mainittujen hankeluetteloiden ansiosta, Schindlerin toimittamat luettelot mukaan lukien.

311 Komissio ei näin ollen ole ylittänyt selvästi harkintavaltaansa todetessaan, ettei Schindlerin toimittamilla todisteilla ollut vuoden 2002 tiedonannon 21 kohdassa tarkoitettua merkittävää lisäarvoa. Näin ollen on siis hylättävä väite, joka koskee mainitun tiedonannon nojalla tehdyn hakemuksen yhteydessä Schindlerin komissiolle toimittamien hankeluetteloiden merkittävää lisäarvoa.

312 Kantajat väittävät toiseksi, että Otisin ja ThyssenKruppin kohtelun vertailu osoittaa, että komissio on loukannut yhdenvertaisen kohtelun periaatetta kieltäytyessään myöntämästä Schindlerille alennusta sakkoon vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla. Kantajat nimittäin selittävät tässä yhteydessä, että Kone on toimittanut riittäviä todisteita, joiden avulla komissio voi todeta EY 81 artiklan rikkomisen. Otis toimitti todisteita, jotka kantajien mukaan sisälsivät vain hyvin vähän uutta tietoa, mutta sille myönnettiin 40 prosentin alennus sakkoon. ThyssenKrupp toimitti ainoastaan lisätietoja muutamasta huoltohankkeesta, ja komissio totesi, ettei yksikään toimitetuista todisteista sisältänyt tietoja, joista se ei ollut aiemmin tietoinen, eivätkä toimitetut tiedot olleet peräisin ajalta, jolloin kartelli toimi. ThyssenKruppille myönnettiin tästä huolimatta 20 prosentin alennus sakkoon. Schindler puolestaan toimitti vuosia 2000–2003 koskevia luetteloita, joista komissio ei ollut aiemmin tietoinen ja jotka olivat peräisin rikkomisen tapahtuma-ajalta. Näin ollen Schindlerillä olisi oikeus saada sakkoon 20 prosentin alennus.

313 Tässä yhteydessä on muistutettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan komissio ei silloin, kun se arvioi kartellin jäsenten sen kanssa harjoittamaa yhteistyötä, saa jättää huomiotta yhdenvertaisuusperiaatetta (ks. yhdistetyt asiat T-236/01, T-239/01, T-244/01-T-246/01, T-251/01 ja T-252/01, Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomio 29.4.2004, Kok., s. II-1181, 394 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

314 Nyt käsiteltävässä asiassa on todettava, että Otisin ja ThyssenKruppin yhteistyö erosi hyvin selvästi Schindlerin tekemästä yhteistyöstä.

315 Ensiksi on palautettava mieliin, että yhteistyön lisäarvon arviointi tapahtuu komission hallussa jo olevien todisteiden perusteella. Koska Otis ja ThyssenKrupp tekivät kuitenkin yhteistyötä aikaisemmin kuin Schindler (riidanalaisen päätöksen 96, 98 ja 103 perustelukappale), komissiolla oli hallussaan enemmän todisteita Schindlerin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla laatiman hakemuksen tekohetkellä kuin Otisin ja ThyssenKruppin laatiman hakemuksen tekohetkellä.

316 Riidanalaisesta päätöksestä ilmenee toiseksi, että ThyssenKruppin ja Otisin yhteistyöllä oli vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 21 kohdassa tarkoitettua merkittävää lisäarvoa.

317 Otis toimitti nimittäin yhteistyönsä aikana komissiolle ”rikkomisajankohtaan sijoittuvia asiakirjatodisteita” (riidanalaisen päätöksen 766 perustelukappale) ja todisteita, jotka tarjosivat tietoja, vaikkakin vähäisiä, ”aiemmin huomiotta jätetyistä seikoista” (riidanalaisen päätöksen 766 perustelukappale). ThyssenKruppin tekemällä yhteistyöllä oli niin ikään merkittävää lisäarvoa, ”sillä se tarjosi lisätietoja

huolto- ja modernisointihankkeista sekä yksityiskohtaisia selvityksiä huoltosopimusten hintojen vahvistamisessa käytetystä järjestelmästä" (riidanalaisen päätöksen 771 perustelukappale).

318 Schindlerin tekemän yhteistyön osalta sen sijaan ilmenee edellä 303–311 kohdassa tehdystä analyysistä, että komissio on voinut katsoa perustellusti, ettei se ollut vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 21 kohdan edellytysten mukaista.

319 Koska eri yritysten tilanteet eivät siis olleet rinnastettavissa toisiinsa, komissio ei loukannut yhdenvertaisen kohtelun periaatetta myöntäessään Otisille 40 prosentin ja ThyssenKruppille 20 prosentin alennuksen sakkoon ja kieltäytyessään myöntämästä Schindlerille alennusta sakkoon vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla.

320 Edellä esitetyn perusteella on hylättävä kaikki Schindlerin väitteet, jotka koskevat vuoden 2002 yhteistyötiedonannon soveltamista Schindlerin tekemään yhteistyöhön Belgiassa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi.

Schindlerin tekemä yhteistyö Saksassa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi

321 Komissio päätti riidanalaisen päätöksen 805 perustelukappaleessa "myöntää Schindlerille 15 prosentin alennuksen sakon määrään [vuoden 2002] yhteistyötiedonannon 23 kohdan [ensimmäisen alakohdan] b alakohdan [kolmannessa luetelmakohdassa] vahvistetun vaihteluvälin mukaisesti" Schindlerin tekemän yhteistyön nojalla Saksassa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi.

322 Komissio selitti riidanalaisen päätöksen 803 perustelukappaleessa, että sakoista vapauttaminen vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 8 kohdan b alakohdan nojalla tai 100 prosentin alennus sakkoon tämän tiedonannon 23 kohdan b alakohdan viimeisen alakohdan nojalla oli pois suljettua, koska hetkellä, jolloin Schindler laati tiedonannon mukaisen hakemuksensa, ”komissiolla oli jo joukko todisteita, joiden avulla se saattoi todeta [EY] 81 artiklan rikkomisen erityisesti vuosina 1995–2000”.

323 Komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 804 perustelukappaleessa lisäksi seuraavaa:

”– – Koska Schindler täytti 21 kohdan edellytykset kaikilta osin vasta 25.11.2004 toimittamansa täydennyksen jälkeen eli kahdeksan kuukautta ensimmäisten kahden [vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla esitetyn] hakemuksen jälkeen, tämä viivästys on otettava huomioon vahvistetun vaihteluvälin mukaisesti alennusta laskettaessa. Schindlerin ilmoituksilla oli merkittävää lisäarvoa, joka vahvisti komission valmiuksia näyttää rikkominen toteen. [Mainitun tiedonannon nojalla] Schindlerin tekemän hakemuksen lisäarvo jää kuitenkin vähäiseksi siltä osin kuin se koostui olennaisilta osin Schindlerin omista ilmoituksista, siinä ei ollut yhtään asiakirjatodistetta ja siinä enimmäkseen vahvistettiin komission hallussa jo olevia todisteita.”

324 Kantajat muistuttavat aluksi, että Schindler osallistui vain liukuporrasasennuksia koskeviin kartelleihin vuosina 1995–2000, joten ainoastaan nämä kartellit kyseisenä ajankohtana ovat merkityksellisiä Schindlerin tekemän yhteistyön arvioinnissa. Kyseinen rikkominen muodostaa kantajien mukaan itsenäisen rikkomisen, jota olisi tarkasteltava erillään rikkomisista, joihin muut yritykset olivat syyllistyneet vuoden 2000 jälkeen liukuporras- ja hissialalla. Schindler ei kantajien mukaan ole osallistunut näihin rikkomisiin, eikä sillä ollut niistä tietoa.

325 Ensiksi Schindler väittää, että sitä olisi pidettävä ensimmäisenä yrityksenä, joka toimitti vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 8 kohdan b alakohdan mukaisesti todisteita, joiden avulla komissio pystyi toteamaan rikkomisen, ja että sille olisi näin myönnettävä täysimääräinen alennus sakkoon.

326 Komissio toki sai Saksassa toimineita kartelleja koskevat vuoden 2002 yhteistyötiedonannon mukaiset Koneen ja Otisin hakemukset ennen Schindlerin hakemusta. Näiden hakemusten avulla ei kuitenkaan voitu todistaa EY 81 artiklan rikkomista, johon Schindler osallistui, eli liukuportaita koskevia sopimuksia vuosina 1995–2000. Koska Schindlerin toimittamissa tiedoissa ei ollut todisteita, komissio ei pystynyt toteamaan EY 81 artiklan rikkomista. Schindler näytti toteen hakemuksessaan ja siihen liitetyissä täydennysosissa tiedot 33 kokouksesta, jotka pidettiin Saksassa 29.4.1994–6.12.2000. Otis oli maininnut vain kolme vuonna 1999 pidettyä kokousta (20.1.1999, 28.10.1999 ja 22.12.1999) ja viisi vuonna 2000 pidettyä kokousta (20.1.2000, 18.2.2000, 3.4.2000, 16.6.2000 ja 6.12.2000). Koneen tekemien ilmoitusten perusteella ei myöskään voitu näyttää toteen järjestelmällisesti pidettyjä kokouksia, jotka koskivat Saksan liukuporrashankkeita vuosina 1995–2000.

327 Toiseksi kantajat väittävät toissijaisesti, ettei Schindlerin olisi pitänyt – vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 kohdan b alakohdan viimeisen alakohdan mukaisesti – olettaa sille määrättävän sakkoja, koska se oli ainoa yritys, joka oli toimittanut riittävästi todisteita näyttääkseen toteen Saksassa vuosina 1995–2000 tapahtuneen rikkomisen. Koneen ja Otisin toimittamat todisteet koskivat vuoden 2000 jälkeistä ajanjaksoa. Siltä osin kuin komissio väittää riidanalaisen päätöksen 803 perustelukappaleessa, että sen hallussa oli todisteita jo ennen Schindlerin laatimaa hakemusta, kuitenkaan täsmentämättä, mistä todisteista oli kyse, kantajat vetoavat riidanalaisen päätöksen perustelujen puutteellisuuteen.

328 Aluksi on todettava, että toisin kuin komissio väittää, se, että kantajat eivät riitauta Saksassa toimineen kartellin määrittämistä yhtenä kokonaisuutena pidettäväksi rikkomiseksi, ei vaikuta niiden väitteiden tutkittavaksi ottamiseen.

329 Komissio on nimittäin itse jakanut Saksassa tapahtuneet rikkomiset riidanalaisessa päätöksessä kahteen osaan; ensimmäinen osa koskee elokuun 1995 ja joulukuun 2000 välistä aikaa ja pelkästään liukuportaita, toinen osa koskee joulukuun 2000 ja joulukuun 2003 välistä aikaa ja käsittää liukuportaat ja hissit (riidanalaisen päätöksen 213, 277 ja 278 perustelukappale). Tämä erottelu ei kuitenkaan vaikuta kyseisen kartellin määrittämiseen yhtenä kokonaisuutena pidettäväksi rikkomiseksi, koska kaikissa järjestelyissä pyrittiin samoihin tavoitteisiin ja samaan tulokseen (riidanalaisen päätöksen 568 perustelukappale). On myös selvää, että Schindler osallistui vain riidanalaisen päätöksen 1 artiklan 2 kohdassa todetun rikkomisen liukuportaita koskevaan osaan, koska Schindler jäi kartellin ulkopuolelle vuonna 2000 (riidanalaisen päätöksen 213 perustelukappale).

330 Jos – kuten kantajat väittävät – Schindler oli ensimmäinen yritys, joka toimitti ratkaisevia todisteita, joiden avulla komissio pystyi toteamaan Saksassa toimineen kartellin olemassaolon elokuun 1995 ja joulukuun 2000 välisenä aikana, sillä olisi oikeus vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 23 artiklan b alakohdan viimeisen alakohdan mukaisesti, ja riippumatta kyseisen tiedonannon 8 artiklan b alakohdan mahdollisesta soveltamisesta, saada 100 prosentin alennus sakon määrään, koska sen yhteistyö liittyi suoraan väitetyn kartellin kestoon eli koko siihen ajanjaksoon, jona Schindler osallistui kartelliin.

331 Riidanalaisen päätöksen 214 ja 803 perustelukappaleesta ilmenee kuitenkin, että komissiolla oli Schindlerin hakemuksen jättämisen ajankohtana 25.11.2004 riittävät todisteet, joiden avulla se pystyi toteamaan Saksassa tapahtuneen rikkomisen vuosina 1995–2000.

332 Näin Kone toimitti 12.2.2004 vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla tekemässään hakemuksessa Saksassa toimineesta kartellista konkreettisia tietoja, jotka koskivat paitsi Schindlerin lähtöä kartellista edeltävää myös sen jälkeistä ajanjaksoa. Rikkomisen ensimmäisen osan osalta Koneen ilmoituksessa tiedotettiin komissiolle näin ollen liukuporrasmarkkinoiden jakamista koskevan kartellin olleen toiminnassa jo 1.8.1995. Lisäksi siinä kerrottiin kartellin osallistujaluettelosta, hankkeiden jakamista ohjaavista periaatteista ja muista kartellin täytäntöönpanoon liittyvistä seikoista. Kone oli ilmoittanut hakemuksessaan selvästi myös, että Schindler oli jättäytynyt kartellin ulkopuolelle ”vuoden 2000 lopussa”.

333 Maaliskuussa 2004 tekemäänsä hakemusta täydentäneissä huomautuksissaan Otis vahvisti huhtikuussa 2004 liukuporrasmarkkinoiden jakamista koskevan kartellin olemassaolon Saksassa, kartellin osallistujaluettelon, hankkeiden jakamista ohjaavat periaatteet ja muut kartellin täytäntöönpanoon liittyvät tiedot sekä Schindlerin jättäytymisen kartellin ulkopuolelle vuonna 2000. Huhtikuussa 2004 toimittamissaan täydentävissä huomautuksissa Otis totesi lisäksi, että liukuporrasmarkkinoiden kartelli oli ollut olemassa jo 1980-luvulta lähtien.

334 Näin ollen 25.11.2004, jolloin Schindler esitti vuoden 2002 yhteistyötiedonannon mukaisen hakemuksensa, komissiolla oli jo kaksi yhtäpitävää ilmoitusta, joiden avulla se pystyi toteamaan sen Saksassa toimineen kartellin osan, johon Schindler osallistui.

335 On totta, että Schindler toimitti 25.11.2004 tekemässään hakemuksessa, jota se täydensi 7.12.2004, komissiolle tietoja, joita komission hallussa ei vielä ollut. Kyse on muun muassa kartellin osallistujien 29.4.1994–6.12.2000 pitämien tiettyjen kokousten päivämääristä. Edellä 334 kohdassa esitetty huomioon ottaen komissio saattoi kuitenkin perustellusti todeta, että kyse oli todisteista, joilla oli vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 21 kohdassa tarkoitettua merkittävää lisäarvoa, joka oikeutti sakon alennukseen muttei mainitun tiedonannon 8 kohdan b alakohdassa tarkoitettuun sakoista vapauttamiseen kokonaan tai 23 kohdan b alakohdan viimeisessä alakohdassa

tarkoitettuun sakon täysimääräiseen alennukseen. Kyseiset todisteet eivät nimittäin olleet merkityksellisiä Saksassa toimineen kartellin näyttämiseksi toteen koko siltä ajalta, jona Schindler osallistui kartelliin, mutta ne vahvistivat komission valmiutta näyttää toteen rikkominen tukeutuen sen hallussa jo oleviin todisteisiin.

336 Ottaen huomioon, että Schindler oli kolmas yritys, joka esitti vuoden 2002 yhteistyötiedonannon mukaisen hakemuksen, sakkoon sovellettavasta alennuksesta määrätään tiedonannon 23 kohdan b alakohdan ensimmäisen alakohdan kolmannessa luetelmakohdassa. Koska merkittävää lisäarvoa sisältävät todisteet toimitettiin komissiolle kuitenkin vasta kahdeksan kuukautta ensimmäisten mainitun tiedonannon nojalla tehtyjen hakemusten jälkeen ja koska ei ole kiistetty sitä, ettei Schindler toimittanut rikkomisajankohtaan sijoittuvia asiakirjatodisteita, komissio ei ole ylittänyt selvästi harkintavaltaansa vahvistaessaan Schindlerille määrättyyn sakkoon 15 prosentin alennuksen.

337 Kun lopuksi tarkastellaan EY 253 artiklan rikkomista koskevaa väitettä, on todettava, että riidanalaisen päätöksen 803 perustelukappaleessa esitetään selvästi ja yksiselitteisesti syyt, joiden vuoksi komissio on päätellyt, etteivät vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla Schindlerin tekemän hakemuksen yhteydessä toimittamat todisteet oikeuta sitä saamaan vapautusta sakosta. Komissio viittaa tässä yhteydessä siihen, että ”hetkellä, jolloin Schindler esitti huomautuksensa, [komissiolla] oli jo joukko todisteita, joiden avulla se saattoi todeta [EY] 81 artiklan rikkomisen” (riidanalaisen päätöksen 803 perustelukappale). Tässä asiayhteydessä kyseiset syyt viittaavat pakostakin Koneen ja Otisin hakemuksiin sisältyviin todisteisiin, joiden lisäarvo on määritetty riidanalaisen päätöksen 792 ja 799 perustelukappaleessa. Edellä mainittujen perustelukappaleiden pohjalta asianosaiset saivat siis tietoa perusteista, joiden vuoksi komissio kieltäytyi vapauttamasta Schindleria sakoista Saksassa toimineen

kartellin toteamiseksi Schindlerin tekemän yhteistyön perusteella, ja tuomioistuin voi harjoittaa laillisuuden valvontaa. EY 253 artiklan rikkomista koskeva väite on tämän vuoksi hylättävä.

338 Edellä esitetyn perusteella on hylättävä kaikki Schindlerin väitteet, jotka koskevat vuoden 2002 yhteistyötiedonannon soveltamista Schindlerin tekemään yhteistyöhön Saksassa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi.

Schindlerin tekemä yhteistyö Luxemburgissa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi

339 Schindler, joka esitti neljäntenä vuoden 2002 yhteistyötiedonannon mukaisen ja Luxemburgissa toiminutta kartellia koskevan hakemuksen (riidanalaisen päätöksen 830 perustelukappale), ei saanut kyseisen tiedonannon nojalla alennusta mainitun kartellin vuoksi sille määrättyyn sakkoon (riidanalaisen päätöksen 834 perustelukappale). Komissio selittää tätä riidanalaisen päätöksen 831–833 perustelukappaleessa seuraavasti:

”831 [Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla] Schindlerin tekemä hakemus koostuu pääasiassa yrityksen kirjallisesta ilmoituksesta ja vuodelta 2002 peräisin olevista sisäisistä asiakirjoista, jotka Schindlerin mukaan on laadittu yrityksen tavanomaisen toiminnan yhteydessä. Komissio ei saanut Schindlerin – – hakemuksessa yhtään uutta todistetta, jolla olisi merkittävää lisäarvoa. Uudet tiedot koostuvat rikkomisen tapahtuma-aikaan sijoittuvasta hissialan kuvauksesta ja muista epäolennaisista seikoista. Muutoin Schindlerin – – hakemuksessa vahvistetaan olennaisilta osin komission jo hallussa olevat tiedot.

832 Lisäksi Schindler vahvistaa, että hissien ja liukuportaiden uusia asennus-, modernisointi-, korjaus- ja huoltohankkeita koskevia sopimuksia tehtiin vuodesta 1993 lähtien ja että Schindler jättäytyi kartellin ulkopuolelle vuonna 1994 ja palasi siihen vasta vuonna 1999. Komissio ei ole löytänyt yhtään tätä ilmoitusta tukevaa mainintaa. Komissio ei voi käyttää perusteenaan yhden asianosaisen yksipuolisesti esittämää ja vahvistamatonta ilmoitusta, joka koskee hyvin keskeistä asiaa, koska se voisi aiheuttaa vakavia oikeudellisia seurauksia muille osallistujille.

833 Komissio päättelee tästä, etteivät Schindlerin huomautukset sisältäneet uusia arvoltaan merkittäviä seikkoja vaan että ne olennaisilta osin vahvistivat komission hallussa jo olevia tietoja. Schindlerin toimittamat tiedot suhteessa komission hallussa jo oleviin todisteisiin hetkellä, jolloin Schindler teki – – hakemuksensa, eivät vahvistaneet merkittävällä tavalla komission valmiutta todistaa kyseessä olevia seikkoja. Tämän vuoksi [vuoden 2002] yhteistyötiedonannon 21 kohdan edellytykset eivät täyttyneet. Schindler ei – – hakemuksensa jättämisen jälkeen tarjonnut muuta apua komission pyytämien tietojen toimittamista lukuun ottamatta."

340 Kantajat väittävät, että Schindlerillä on oikeus saada 20–30 prosentin alennus sakkoon vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 21 ja 23 kohdan nojalla. Schindler oli nimittäin toimittanut huoltotoimintaa koskevista sopimuksista todisteita, joilla oli merkittävää lisäarvoa. Komissio ei olisi kantajien mukaan pystynyt näyttämään toteen mainitun alan sopimuksia ilman Schindlerin 4.11.2004 tekemää hakemusta, sillä Koneen ja ThyssenKruppin hakemuksissa oli vain vähän tietoa huoltotoiminnasta. Otis ei ollut myöskään nimenomaisesti tunnustanut osallistumistaan kyseisen alan sopimuksiin.

341 Vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla Schindlerin tekemän hakemuksen merkitys, kun on kyse komission suorittamista selvittämistoimista, johtuu myös siitä,

että riidanalaisessa päätöksessä viitataan Schindlerin hakemukseen useammin kuin Koneen ja ThyssenKruppin hakemuksiin. Komissio on kantajien mukaan hylännyt Schindlerin väitteen riidanalaisen päätöksen 831 perustelukappaleessa, mutta se ei ole vastannut väitetiedoksiantoon Schindlerin antamassa vastauksessa esittämiin väitteisiin, minkä vuoksi kyseessä ovat EY 253 artiklassa tarkoitetut riittämättömät perustelut.

342 On syytä tutkia, onko – kun otetaan huomioon edellä 300 kohdassa mieliin palautettu oikeuskäytäntö – komissio ylittänyt selvästi harkintavaltansa todetessaan, ettei Schindlerin toimittamilla todisteilla ollut merkittävää lisäarvoa suhteessa niihin todisteisiin, jotka olivat jo sen hallussa hetkellä, jolloin mainittu yritys laati hakemuksensa vuoden 2002 tiedonannon nojalla.

343 Tässä yhteydessä on todettava ensinnäkin, että kantajat, jotka eivät kritisoi sitä, että Kone vapautettiin sakoista vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 8 kohdan b alakohdan nojalla, eivät kiistä sitä, että komissio saattoi Koneen toimittamien tietojen perusteella jo todeta Luxemburgissa tapahtuneen rikkomisen (riidanalaisen päätöksen 816 perustelukappale). Komission hallussa oli siis hetkellä, jolloin Schindler laati hakemuksensa, jo riittäviä todisteita, joiden avulla se saattoi todeta Luxemburgissa tapahtuneen rikkomisen. Lisäksi komissio oli vastaanottanut ennen Schindlerin hakemusta maaliskuussa 2004 mainitun tiedonannon nojalla Otisin laatiman hakemuksen, jonka johdosta Otis sai 40 prosentin alennuksen sakkoon (riidanalaisen päätöksen 118 ja 823 perustelukappale).

344 Kun toiseksi tarkastellaan kysymystä siitä, oliko Schindlerin toimittamilla todisteilla vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 21 ja 22 kohdassa tarkoitettua merkittävää lisäarvoa siinä mielessä, että ne olisivat selvästi vahvistaneet komission valmiutta näyttää toteen Luxemburgissa tapahtunut rikkominen, on todettava, että todisteet, joilla

kantajien mukaan oli merkittävää lisäarvoa, koskivat ainoastaan kahta riidanalaisen päätöksen 1 artiklan 3 kohdassa todettua rikkomisen osaa eli huolto- ja modernisointisopimuksia koskevien markkinoiden jakamista (ks. myös riidanalaisen päätöksen 293 ja 830 perustelukappale).

345 Koneen 5.2.2004 tekemästä hakemuksesta, jota se täydensi 19.2.2004, ilmenee kuitenkin, että siinä oli jo selvä kuvaus siitä kartellin osasta, johon Schindler yhteistyönsä aikana myöhemmin viittasi.

346 Kolmanneksi kantajat eivät voi käyttää perusteenaan sitä, kuinka monta kertaa riidanalaisessa päätöksessä on viitattu niiden tekemään vuoden 2002 yhteistyötiedonannon mukaiseen hakemukseen. Se, että komissio on riidanalaisessa päätöksessä käsitellyt kaikkia sen hallussa olevia todisteita ja siis myös Schindlerin 4.11.2004 tekemässä hakemuksessa ilmoittamia tietoja, ei nimittäin osoita jälkimmäisillä tiedoilla olleen merkittävää lisäarvoa komission tuona ajankohtana hallussa jo olleisiin todisteisiin nähden.

347 Edellä esitetystä seuraa, ettei komissio ole ylittänyt selvästi harkintavaltaansa todetessaan, ettei Schindlerin toimittamilla todisteilla ollut vuoden 2002 tiedonannon 21 kohdassa tarkoitettua merkittävää lisäarvoa.

348 EY 253 artiklan rikkomista koskevasta väitteestä on todettava, ettei komissio ole velvollinen ottamaan kantaa kaikkiin asianosaisten sille esittämiin väitteisiin, vaan sen on ainoastaan esitettävä sellaiset tosiseikat ja oikeudelliset seikat, joilla on olennainen merkitys päätöksen systematiikan kannalta (ks. asia T-349/03, Corsica Ferries France v. komissio, tuomio 15.6.2005, Kok., s. II-2197, 64 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

Tässä yhteydessä on todettava, että komissio on riidanalaisen päätöksen 831–833 perustelukappaleessa esittänyt riittävästi syitä, joiden perusteella se on päätellyt, ettei Schindlerin 4.11.2004 tekemässä hakemuksessa toimittamilla todisteilla ole vuoden 2002 yhteistyötiedonannon 21 kohdassa tarkoitettua merkittävää lisäarvoa. Näiden perustelukappaleiden pohjalta asianosaiset voivat saada tietoa perusteista, joiden vuoksi komissio kieltäytyi myöntämästä Schindlerille alennusta sakkoon sen Luxemburgissa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi tekemän yhteistyön perusteella, ja tuomioistuin voi harjoittaa laillisuuden valvontaa. EY 253 artiklan rikkomista koskeva väite on tämän vuoksi hylättävä.

349 Edellä esitetyn perusteella on hylättävä kaikki Schindlerin väitteet, jotka koskevat vuoden 2002 yhteistyötiedonannon soveltamista Schindlerin tekemään yhteistyöhön Luxemburgissa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi.

*Kanneperuste, joka koskee vuoden 2002 yhteistyötiedonannon ja vuoden 1998 suuntaviivojen rikkomista sakkojen riittämättömän alennuksen vuoksi, kun asianosainen jättää tosiasiat kiistämättä*

350 Komissio ilmoitti väitetiedoksiannon 614 kohdassa aikovansa ”myöntää muussa yhteydessä kuin [vuoden] 2002 yhteistyötiedonannon nojalla tehdyn yhteistyön perusteella alennuksen [sakon määrään] erityisesti, jos yhtiö ei kiistä tosiseikkoja tai jos yhtiö antaa lisäapua, jonka perusteella komission toteamia tosiseikkoja voidaan selkeyttää tai täydentää”.

351 Riidanalaisen päätöksen 758 perustelukappaleessa komissio selitti, että ”koska väitetiedoksiannon 614 kohdan perusteella syntyi asiaan liittyviä odotuksia, [komissio]

päätti tulkita kyseistä kohtaa niiden yritysten edun mukaisesti, jotka ovat tämän perusteella edesauttaneet [riidanalaisessa] päätöksessä esitettyyn rikkomiseen liittyvien tosiseikkojen toteamista olemalla kiistämättä tosiseikkoja tai toimittamalla muita lisätietoja tai täsmennyksiä".

352 Komissio myönsi näin ollen kaikille neljään rikkomiseen syyllistyneille tahoille, lukuun ottamatta yhtäältä sakoista vapautettuja yrityksiä, (riidanalaisen päätöksen 762, 817 ja 839 perustelukappale) ja toisaalta Konetta Alankomaissa toimineen kartellin osalta (riidanalaisen päätöksen 851 perustelukappale), yhden prosentin alennuksen sakkoihin yhteistyöstä, jota nämä tekivät muussa yhteydessä kuin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla, sillä perusteella, etteivät nämä kiistäneet väitetiedoksiannossa esitettyjä tosiseikkoja (riidanalaisen päätöksen 768, 774, 777, 794, 801, 806, 813, 824, 829, 835, 845, 854, 855 ja 856 perustelukappale).

353 Kantajat katsovat ensinnäkin, että ne voivat vaatia vähintään 10 prosentin alennuksen muussa yhteydessä kuin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla tehdyn yhteistyön perusteella myönnettävän 1 prosentin sijaan, mikä niiden mukaan on komission päätöskäytännön mukaista. Toiseksi komissio ei kantajien mukaan ollut pyynnöstä huolimatta ottanut huomioon sitä, että kantajat olivat tehneet sen kanssa yhteistyötä, joka oli paljon pelkkien tosiseikkojen kiistämättä jättämistä laajempaa, minkä johdosta niillä olisi vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla oikeus saada vähintään 10 prosentin alennus sakkoon tai vuoden 1998 suuntaviivojen 3 kohdan kuudennen luetelmakohdan mukainen alennus.

354 Aluksi on muistutettava, että sakon määrän alentaminen hallintomenettelyssä harjoitetun yhteistyön vuoksi on perusteltua vain, jos komissio on kyseessä olevan yrityksen käyttäytymisen vuoksi voinut todeta kilpailusääntöjen rikkomisen helpommin

tai, tilanteen mukaan, saada sen loppumaan (ks. asia T-327/94, SCA Holding v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok., s. II-1373, 156 kohta; edellä 222 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Krupp Thyssen Stainless ja Acciai speciali Terni v. komissio, tuomion 270 kohta ja edellä 57 mainittu asia Groupe Danone v. komissio, tuomion 449 kohta).

355 Oikeuskäytännöstä ilmenee lisäksi, että jos yritys ilmoittaa nimenomaisesti, ettei se kiistä niitä tosiasiaväitteitä, joihin komission siihen kohdistamat väitteet perustuvat, sen voidaan katsoa helpottaneen komission tehtävää eli unionin kilpailusääntöjen rikkomisen toteamista ja niistä rankaisemista (asia T-352/94, Mo ja Domsjö v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok., s. II-1989, 395 kohta ja edellä 354 kohdassa mainittu asia SCA Holding v. komissio, tuomion 157 kohta).

356 Vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa ei vuoden 1996 yhteistyötiedonannosta poiketen tosin määrätä niiden yritysten sakkojen alentamisesta, jotka eivät kiistä komission väitetiedoksiannossaan esittämien syytteiden perusteena olevien tosiseikkojen paikkansapitävyyttä. Komissio myöntää kuitenkin riidanalaisen päätöksen 758 perustelukappaleessa, että väitetiedoksiannon 614 kohta oli synnyttänyt yrityksissä perusteltuja odotuksia siitä, että tosiseikkojen kiistämättä jättäminen johtaisi sakkojen alentamiseen muussa yhteydessä kuin vuoden 2002 yhteistyötiedonannon nojalla. Kyseisessä perustelukappaleessa komissio totesi myös, että ”[a]lennuksen suuruudessa on otettava huomioon, että väitetiedoksiannon jälkeen tarjotusta yhteistyöstä, jota tehdään, kun komissio on jo todennut kaikki rikkomiseen liittyvät seikat ja kun yrityksellä on jo tiedossaan kaikki tutkimukseen liittyvät seikat ja sillä on ollut mahdollisuus tutustua tutkimusaineistoon, ei voi parhaassakaan tapauksessa olla komissiolle kuin vähäistä apua tutkimuksessa”. Komissio täsmensi lisäksi, että ”[y]leensä tosiseikkojen myöntäminen näissä olosuhteissa muodostaa korkeintaan todisteen, joka tukee niitä tosiseikkoja, joista komissio on tavallisesti katsonut, että ne on näytetty riittävästi toteen muiden asiakirja-aineistoon kuuluvien todisteiden avulla”.

357 Ensiksi on hylättävä kantajien väite, jonka mukaan komissio on poikennut aiemmasta päätöskäytännöstään, jonka mukaisesti yritys, joka ei kiistä väitetiedoksiannossa sen syyksi luettujen tosiseikkojen paikkansapitävyyttä, saa 10 prosentin alennuksen sille määrättyyn sakkoon vuoden 1996 yhteistyötiedonannon mukaisesti.

358 Vaikka vuoden 1996 yhteistyötiedonannon D kohdan 2 alakohdan toisessa luetelmakohdassa määrätään, että yritykselle voidaan ”myöntää 10–50 prosenttia alennusta siihen sakkojen määrään, mikä sille olisi määrätty ilman yhteistyötä, – – jos – – saatuaan tiedon väitetiedoksiannosta [se] ilmoittaa komissiolle, että se ei kiistä niiden seikkojen olemassaoloa, joihin komission esittämät syytökset perustuvat”, vuoden 2002 yhteistyötiedonannossa ei enää määrätä sakon alennuksesta tämän syyn perusteella. Kuten edellä 142 ja 143 kohdasta kuitenkin jo ilmenee, kantajien hakemuksiin sovelletaan pelkästään vuoden 2002 yhteistyötiedonantoa, ja kantajat ovat nimenomaisesti laatineet hakemuksensa kyseisen yhteistyötiedonannon nojalla.

359 Joka tapauksessa, kuten edellä 225 kohdassa on muistutettu, komission aiempaa päätöskäytäntöä ei voida pitää kilpailuoikeuden alan sakkoihin sovellettavina oikeussääntöinä.

360 Kun toiseksi tarkastellaan kantajien väitteitä, joiden mukaan Schindler olisi koko menettelyn ajan toimittanut komissiolle rikkomisiin liittyviä tietoja, jotka oli mainittu riidanalaisen päätöksen keskeisissä kohdissa, on riittävää todeta, etteivät kantajat väitä tämän yhteistyön ylittäneen sellaista yhteistyön tasoa, jota vaaditaan vuoden 2002 yhteistyötiedonannon soveltamisen yhteydessä, joten niiden väite on hylättävä. Hylättävä on myös vastauskirjelmässä esitetty kanneperuste, jonka mukaan mainittu Schindlerin tekemä yhteistyö voitaisiin katsoa lieventäväksi seikaksi vuoden 1998 suuntaviivojen perusteella.

361 Tästä seuraa, että kanneperuste on hylättävä kokonaisuudessaan.

*Asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan rikkomista koskeva kanneperuste*

362 Kantajat väittävät, että riidanalaisen päätöksen 2 artiklassa todetuista rikkomisista määrätyt sakot ovat asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan vastaisia, koska komissio käytti perusteenaan yritysten emoyhtiöiden liikevaihtoa eikä niiden tytäryhtiöiden liikevaihtoa, jotka olivat suoraan osallistuneet rikkomisiin, määrittäessään sakon enimmäismäärää, joka on 10 prosenttia asianomaisten yritysten liikevaihdosta.

363 Kantajat väittävät, ettei emoyhtiöiden syyksi voida lukea rikkomisia, joihin niiden tytäryhtiöt ovat syyllistyneet, ja että näin ollen asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa säädetty 10 prosentin enimmäismäärä liikevaihdosta täytyisi laskea kyseisten tytäryhtiöiden liikevaihdon perusteella.

364 Kun otetaan huomioon, etteivät kantajat väitä, että riidanalaisessa päätöksessä määrätyt sakot ylittävät 10 prosentin enimmäismäärän Schindler Holdingin edellisen tilikauden liikevaihdosta, on todettava, että tämä väite on osittain päällekkäinen edellä 63–91 kohdassa käsiteltyjen väitteiden kanssa, jotka koskevat Schindler Holdingin joutumista vastuuseen tytäryhtiöidensä toiminnasta. Mainittujen väitteiden käsittelystä ilmenee kuitenkin, että komissio on perustellusti katsonut Schindler Holdingin olevan vastuussa tytäryhtiöidensä toiminnasta, sillä se muodostaa niiden kanssa yhden taloudellisen kokonaisuuden. Tämä kanneperuste on siis hylättävä.

*Kanneperuste, joka koskee suhteellisuusperiaatteen loukkaamista sakkojen lopullista määrää laskettaessa*

365 Kantajat väittävät, että niille määrättyjen sakkojen lopullinen määrä on kohtuuton siltä osin kuin se ei niiden mukaan ole tarpeen eikä asianmukainen tavoitellun päämäärän saavuttamiseksi eli lainvastaisen toiminnan rankaisemiseksi ja rikkomisen uusimisen estämiseksi. Nyt käsiteltävässä asiassa on kyse neljästä erillisestä rikkomisesta, joihin on syyllistynyt neljä eri yritystä, mistä syystä määrätyt sakot eivät saisi ylittää 10:tä prosenttia kunkin yrityksen liikevaihdosta. Kantajat arvelevat myös, että jos on hyväksyttävä komission toteamus, jonka mukaan sakko ei ole kohtuuton silloin, kun se ei ylitä 10 prosentin enimmäismäärää kyseisen yrityksen liikevaihdosta, suhteellisuusperiaatteen soveltaminen olisi käytännössä poissuljettua. Nyt käsiteltävässä asiassa Schindler Belgia ja Schindler Luxemburg olisivat saaneet sakot, jotka olivat [*luottamuksellinen*] prosenttia Schindler Belgian ja Schindler Luxemburgin vahvistetusta keskimääräisestä liikevaihdosta [*luottamuksellinen*]. Schindler Alankomaiden sakon määrä oli [*luottamuksellinen*].

366 Tässä yhteydessä on aluksi muistutettava, että suhteellisuusperiaatteen mukaan unionin toimielinten säädöksillä, päätöksillä ja muilla toimenpiteillä ei saada ylittää sitä, mikä on asianmukaista ja tarpeellista niiden lainmukaisesti tavoiteltujen päämäärien toteuttamiseksi, koska on selvää, että kun on mahdollista valita usean asianmukaisen toimenpiteen välillä, on valittava vähiten rajoittava, ja että toimenpiteistä aiheutuvat haitat eivät saa olla liian suuria tavoiteltuihin päämääriin nähden (asia C-180/96, Yhdistynyt kuningaskunta v. komissio, tuomio 5.5.1998, Kok., s. I-2265, 96 kohta ja asia T-30/05, Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomio 12.9.2007, 223 kohta, ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa).

367 Tästä seuraa, etteivät sakot saa olla kohtuuttomia tavoitteeseen eli kilpailusääntöjen noudattamiseen nähden ja että kilpailun alalla tapahtuneen rikkomisen vuoksi yritykselle määrätyn sakon määrän on oltava oikeassa suhteessa rikkomiseen, jota on arvioitava kokonaisuutena ja ottamalla huomioon muun muassa rikkomisen vakavuus (edellä 366 kohdassa mainittu asia Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomio

12.9.2007, 224 kohta). Lisäksi sakkojen määrää määritettäessä komissio voi perustellusti ottaa huomioon tarpeen taata sakkojen riittävän varoittava vaikutus (ks. vastaavasti edellä 54 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 108 kohta ja edellä 125 kohdassa mainittu asia Europa Carton v. komissio, tuomion 89 kohta).

368 On ensinnäkin todettava, että nyt käsiteltävän asian kartellit tarkoittivat lähinnä kilpailijoiden välistä salaista yhteistyötä markkinoiden jakamiseksi tai markkinaosuuksien jäädyttämiseksi jakamalla uusien hissien ja/tai liukuportaiden myynti- ja asennushankkeita keskenään ja luopumalla keskinäisestä kilpailusta hissien ja liukuportaiden huollon ja modernisoinnin osalta (lukuun ottamatta Saksaa, jossa kartellin jäsenet eivät neuvotelleet huolto- ja modernisointitoimista). Nämä rikkomiset kuuluvat kuitenkin jo luonteensa perusteella EY 81 artiklan vakavimpiin rikkomisiin (riidanalaisen päätöksen 658 perustelukappale).

369 Toiseksi komissio voi sakkojen määrää laskiessaan ottaa huomioon muun muassa sen taloudellisen yksikön koon ja taloudellisen vahvuuden, joka toimi EY 81 artiklassa tarkoitettuna yrityksenä. Toisin kuin kantajat väittävät, nyt käsiteltävässä asiassa huomioon otettava merkityksellinen yritys ei kuitenkaan kata kaikkia tytäryhtiöitä, jotka osallistuivat riidanalaisen päätöksen 1 artiklan 1, 3 ja 4 kohdassa todettuihin rikkomisiin. Sen sijaan edellä esitetystä analyysista ilmenee, että rikkomisiin, joista Schindleria on syytetty, syyllistyivät Schindler Holding ja sen tytäryhtiöt. Näin ollen on hylättävä kantajien väitteet, joissa ainoastaan osoitetaan komission määräämien sakkojen määrän ja mainittujen tytäryhtiöiden (niiden emoyhtiö pois lukien) saavuttaman liikevaihdon välinen epäsuhta.

370 Kun kolmanneksi tarkastellaan sakkojen oikeasuhteisuutta taloudellisten yksikköjen kokoon ja taloudelliseen vahvuuteen nähden, on muistutettava, että edellä esitetystä

seuraa, etteivät sakot ylitä asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdassa tarkoitettua enimmäismäärää, jonka tavoitteena on välttää sakkojen kohtuuttomuus suhteessa yrityksen merkitykseen (ks. vastaavasti edellä 54 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Musique Diffusion française ym. v. komissio, tuomion 119 kohta ja edellä 366 kohdassa mainittu asia Prym ja Prym Consumer v. komissio, tuomio 12.9.2007, 229 kohta). Asiakirja-aineistosta ilmenee lisäksi, että riidanalaisessa päätöksessä Schindlerille määrättyjen sakkojen kokonaissumma vastaa noin kahta prosenttia Schindler Holdingin edellisen tilikauden konsolidoidusta liikevaihdosta, mitä ei voida pitää suhteettomana yrityksen kokoon nähden.

371 Edellä esitetyt näkökohdat huomioon ottaen on hylättävä väite suhteellisuusperiaatteen loukkaamisesta sakon lopullista määrää laskettaessa.

372 Tästä seuraa, että kanne on hylättävä kokonaisuudessaan.

**Oikeudenkäyntikulut**

373 Unionin yleisen tuomioistuimen työjärjestyksen 87 artiklan 2 kohdan mukaan asianosainen, joka häviää asian, velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut, jos vastapuoli on sitä vaatinut. Työjärjestyksen 87 artiklan 4 kohdan ensimmäisen alakohdan mukaan toimielimet, jotka ovat asiassa väliintulijoina, vastaavat omista oikeudenkäyntikuluistaan. Unionin yleisen tuomioistuimen työjärjestyksen 87 artiklan 6 kohdan mukaan unionin yleinen tuomioistuin määrää oikeudenkäyntikuluista harkintansa mukaan, jos lausunnon antaminen asiassa raukeaa.

374 On todettava, että käsiteltävä kanne on Schindler Managementin osalta menettänyt kohteensa komission riidanalaisen päätöksen oikaisun seurauksena. Ottaen huomioon, että kaikki kantajat ovat yhdessä esittäneet kanteen kaikki kanneperusteet ja että Schindler Holding, Schindler Belgia, Schindler Saksa, Schindler Luxemburg ja Schindler Alankomaat ovat hävinneet asian, kantajat velvoitetaan korvaamaan komission oikeudenkäyntikulut. Neuvosto vastaa omista oikeudenkäyntikuluistaan.

Näillä perusteilla

UNIONIN YLEINEN TUOMIOISTUIN (kahdeksas jaosto)

on ratkaissut asian seuraavasti:

**1) Lausunnon antaminen raukeaa Schindler Management AG:n nostamasta kanteesta.**

**2) Kanne hylätään muilta osin.**

**3) Schindler Holding Ltd, Schindler SA, Schindler Deutschland Holding GmbH, Schindler Sàrl ja Schindler Liften BV velvoitetaan korvaamaan oikeudenkäyntikulut.**

**4) Schindler Management vastaa omista oikeudenkäyntikuluistaan.**

**5) Euroopan unionin neuvosto vastaa omista oikeudenkäyntikuluistaan.**

Martins Ribeiro Wahl Dittrich

Julistettiin Luxemburgissa 13 päivänä heinäkuuta 2011.

Allekirjoitukset

# Sisällysluettelo

Hallinnollinen menettely ..... II - 4846

1. Komission tutkimus ..... II - 4846

Belgia ..... II - 4846

Saksa ..... II - 4847

Luxemburg ..... II - 4848

Alankomaat ..... II - 4849

2. Väitetiedoksianto ..... II - 4850

3. Riidanalainen päätös ..... II - 4850

Oikeudenkäyntimenettely ja asianosaisten vaatimukset ..... II - 4861

Vaatimus lausunnon antamisen raukeamisesta Schindler Managementin osalta ..... II - 4863

Asiakysymykset ..... II - 4864

1. Alustavat huomautukset ..... II - 4864

2. Koko riidanalaisen päätöksen kumoamista koskeva vaatimus ..... II - 4866

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 kohdan rikkomista koskeva kanneperuste ..... II - 4866

Kanneperuste, joka koskee riidanalaisen päätöksen pätevän tiedoksiantamisen puuttumisesta johtuvaa lainvastaisuutta siltä osin kuin se on osoitettu Schindler Holdingille ..... II - 4871

Kanneperuste, joka koskee riidanalaisen päätöksen lainvastaisuutta siltä osin kuin siinä asetetaan Schindler Holding yhteisvastuuseen ..... II - 4871

3. Vaatimus riidanalaisen päätöksen 2 artiklan kumoamisesta ..... II - 4881

Asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdasta esitetty lainvastaisuusväite, joka koskee rangaistusten lakisidonnaisuuden periaatteen loukkaamista ..... II - 4881

Vuoden 1998 suuntaviivoista esitetty lainvastaisuusväite, joka koskee taannehtivuuskieltoperiaatteen loukkaamista ..... II - 4889

Vuoden 1998 suuntaviivoista esitetty lainvastaisuusväite, joka koskee komission toimivallan puuttumista ja toissijaisesti avoimuuden ja ennakoitavuuden puuttumista suuntaviivoista ..... II - 4894

Vuoden 2002 yhteistyötiedonannosta esitetty lainvastaisuusväite, joka koskee taannehtivuuskieltoperiaatteen ja luottamuksensuojan periaatteen loukkaamista ..... II - 4896

Vuoden 2002 yhteistyötiedonannosta esitetty lainvastaisuusväite, joka koskee nemo tenetur -periaatteen, in dubio pro reo -periaatteen ja suhteellisuusperiaatteen loukkaamista sekä harkintavallan väärinkäyttöä ..... II - 4898

Ensimmäinen väite, joka koskee nemo tenetur -periaatteen loukkaamista .... II - 4899

Toinen väite, joka koskee in dubio pro reo -periaatteen loukkaamista ..... II - 4902

Kolmas väite, joka koskee suhteellisuusperiaatteen loukkaamista ..... II - 4904

Neljäs väite, joka koskee harkintavallan väärinkäyttöä ..... II - 4906

Kanneperuste, joka koskee kansainvälisen oikeuden vastaista riidanalaisen päätöksen menettämisseuraamuksen kaltaista vaikutusta ..... II - 4908

Tutkittavaksi ottaminen ..... II - 4908

Asiakysymykset ..... II - 4910

Kanneperuste, joka koskee vuoden 1998 suuntaviivojen ja perusteluvelvollisuuden rikkomista sakkojen laskentapohjaa vahvistettaessa ..... II - 4913

Alustavat huomautukset ..... II - 4913

Riidanalainen päätös ..... II - 4915

Rikkomisten määrittäminen ”erittäin vakaviksi” ..... II - 4918

Sakkojen laskentapohjien väitetty lainvastaisuus ..... II - 4927

– Väitetty perustelujen puutteellisuus ..... II - 4929

– Sakkojen yleiset laskentapohjat ..... II - 4930

– Sakkojen erityiset laskentapohjat ..... II - 4933

Kanneperuste, joka koskee vuoden 1998 suuntaviivojen rikkomista, rikkomuksen ja seuraamuksen välisen asianmukaisuuden periaatteen ja suhteellisuusperiaatteen loukkaamista sekä perusteluvelvollisuuden rikkomista lieventävien seikkojen huomioon ottamisen yhteydessä ..... II - 4938

Kanneperuste, joka koskee vuoden 2002 yhteistyötiedonannon rikkomista ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamista sekä perusteluvelvollisuuden rikkomista sakkojen alennuksia myönnettäessä ..... II - 4943

Vuoden 2002 yhteistyötiedonanto ..... II - 4943

Komission harkintavalta ja unionin tuomioistuimen valvonta ..... II - 4946

Schindlerin tekemä yhteistyö Belgiassa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi .. II - 4948

Schindlerin tekemä yhteistyö Saksassa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi .. II - 4954

Schindlerin tekemä yhteistyö Luxemburgissa tapahtuneen rikkomisen toteamiseksi ..... II - 4960

Kanneperuste, joka koskee vuoden 2002 yhteistyötiedonannon ja vuoden 1998 suuntaviivojen rikkomista sakkojen riittämättömän alennuksen vuoksi, kun asianosainen jättää tosiasiat kiistämättä ..... II - 4964

Asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan rikkomista koskeva kanneperuste .... II - 4968

Kanneperuste, joka koskee suhteellisuusperiaatteen loukkaamista sakkojen lopullista määrää laskettaessa ..... II - 4969

Oikeudenkäyntikulut ..... II - 4971